

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İZMİR RUM ORTODOKS KİLİSELERİNİN
YENİDEN İŞLEVLENDİRME
UYGULAMALARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR
KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ

Ceren SEVEROĞLU

Eylül, 2019
İZMİR

**İZMİR RUM ORTODOKS KİLİSELERİNİN
YENİDEN İŞLEVLENDİRME
UYGULAMALARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR
KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı**

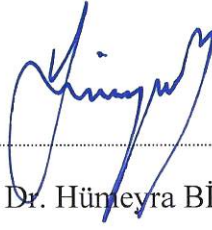
Ceren SEVEROĞLU

Eylül, 2019

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

CEREN SEVEROĞLU,-tarafından **PROF. DR. HÜMEYRA BİROL AKKURT** yönetiminde hazırlanan “İZMİR RUM ORTODOKS KİLİSELERİNİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME UYGULAMALARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. HümeYra BİROL AKKURT

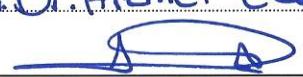
Yönetici

Prof. Dr. Mine Tanac Zeren

Jüri Üyesi

Doc. Dr. Hikmet Elbek Giner

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Kadriye ERTEKİN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim ve tez hazırlık sürecim boyunca desteğini esirgemeyen, değerli fikir ve önerileri ile ufkumu açan ve çalışmalarına yön veren saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Hümeysra Birol Akkurt'a teşekkür ederim.

Tez çalışması kapsamında incelemiş olduğum yapıların proje, fotoğraf ve belgelerine ulaşmama yardımcı olan Umart Mimarlık'a, Yüksek Mimar Cem Bilginperk'e, İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürlüğü ve İzmir I No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu çalışanlarına; tez çalışmamı kapsayan kaynaklara ulaşmama yardımcı olarak çalışmama katkı sağlayan Doç. Dr. Şakir Çakmak'a teşekkür ederim.

Tüm eğitim sürecim boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyerek yanımda olan aileme; tez sürecinde aramıza katılan ve motivasyon kaynağım olan yeğenim Efe'ye teşekkür ederim.

Ceren SEVEROĞLU

İZMİR RUM ORTODOKS KİLİSELERİNİN YENİDEN İŞLEVLENDİRME UYGULAMALARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUMA AÇISINDAN İRDELENMESİ

ÖZ

İzmir şehri, geçmişten günümüze pek çok farklı tarihsel döneme ve kültüre ev sahipliği yapmıştır. Kentte; antik dönem, Beylikler dönemi, Osmanlı dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti gibi farklı kültürel dönemlerin izleri aynı anda incelenebilmektedir. Kentin çok kültürlü toplumsal yapısını yansıtan tarihi değerleri içerisinde ibadet yapıları, kentsel kimlik, çevresel etki ve sosyal aidiyet açısından büyük önem taşımaktadır. Tarihi ibadet yapılarının korunması/dönüştürülmesi uygulamaları kentin fiziksel ve sosyal yapısını yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir.

Bu çerçevede tez çalışmasının konusu, Osmanlı Devleti'nin çok kültürlü toplumsal yapısında önemli bir yere sahip olan Rum-Ortodoks topluluğuna ait ibadet yapılarının koruma uygulamalarının çevresel ve sosyal etkilerini incelemektir. Yapı çevresinde gerçekleştirilen araştırma, analiz ve anket çalışmaları ile koruma uygulamalarının etkisi ve bu anıtsal yapıların yeni kentsel rolleri tanımlanırken, kültürel değerlerin sürekliliği ve kent kimliğine katkıları sorgulanacaktır. Araştırmanın bulguları çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerin sürekliliği, yeni kullanımların potansiyele uygunluğu ve toplumsal sahiplenme parametreleri üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir koruma, ibadet yapıları, Rum-Ortodoks, yeniden kullanım, İzmir

AN INVESTIGATION ON THE RE-FUNCTIONALIZED GREEK ORTHODOKS CHURCHES IN İZMİR IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE PRESERVATION

ABSTRACT

City of İzmir, has hosted many different historical periods and their cultural outputs from past to present. In the city, the traces of different cultural periods such as antiquity, Beyliks, Ottomans and Turkish Republic can be examined at the same time. Within this heritage reflecting the multicultural social structure of the city, the role of religious buildings in terms of urban identity, environmental impact and social belonging have a great importance. The preservation / transformation implementations of these structures have the possibility to reshape the physical and social structure of the city.

In this framework the subject of this study is to examine the environmental and social impact of preservation implementations of the historical religious structures belonging to the Greek-Orthodox community which has an important place in the multicultural social structure of the Ottoman Empire. Through the researches, site analyses and public surveys focusing on the historical structures and their environments, the effect of the preservation implementations and the new urban roles of these monumental buildings are to be defined while the continuity of the cultural values and contributions to the urban identity will be questioned. The findings of the research will be evaluated over a set of parameters such as environmental impact, sense of belonging, continuity of the spatial identity and the sufficiency of the new uses.

Keywords: Sustainable preservation, religious structures, Greek-Orthodox, re-use, İzmir

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
TABLolar LİSTESİ	xiv
BÖLÜM BİR - GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç	1
1.2 Kapsam.....	2
1.3 Yöntem.....	4
BÖLÜM İKİ - TARİHİ ANITSAL YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ.....	6
2.1 Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi	7
2.1.1 Yeniden İşlevlendirme Müdahalelerini Gerektiren Etkenler	9
2.1.1.1 Tarihsel Nedenler ve Sosyo-Kültürel Değişim	10
2.1.1.2 Ekonomik Nedenler	11
2.1.1.3 Çevre Faktörleri	12
2.1.2 Yeniden İşlevlendirmeyi Kapsayan Müdahale Yöntemleri	12
2.1.2.1 Renovasyon	13
2.1.2.2 Rehabilitasyon.....	13
2.1.2.3 Uyarlanabilir Yeniden Kullanım (Adaptive re-use).....	13
2.1.3 Yeniden İşlevlendirme Müdahalelerinin Kurgulanması ve Uygulanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Unsurlar	14
2.2 Anıt Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi	16

2.3 Anıt Yapıların İşlevlendirilmesinde Çevre Etki Değerinin Güçlendirilmesini Öncelik Alan Uygulamalar	19
BÖLÜM ÜÇ - İZMİR RUM-ORTODOKS İBADET YAPILARI.....	29
3.1 İzmir Ortodoks Toplumu	30
3.1.1 İzmir Rum-Ortodoks Toplumu	32
3.1.2 Rum-Ortodoksların İzmir'deki Yaşam Alanları	34
3.2 İzmir Rum-Ortodoks İbadet Yapıları	38
BÖLÜM DÖRT - YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN İZMİR RUM-ORTODOKS KİLİSELERİNİN İNCELENMESİ	49
4.1 Aziz Voukolos Kilisesi	50
4.2 Ayios Haralambos Kilisesi.....	78
4.3 Doğanlar Şapeli.....	106
BÖLÜM BEŞ - SONUÇ.....	129
KAYNAKLAR	135
EKLER.....	141
Ek 1: Sosyal Anket Soruları.....	141

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Müdahale yöntemleri	14
Şekil 2.2 Santa María de Vilanova de la Barca.....	21
Şekil 2.3 Corbera d'Ebre Kilisesi	22
Şekil 2.4 Selexyz Dominicanen Kitabevi iç mekan	23
Şekil 2.5 Fransiskan Kültür Merkezi	24
Şekil 2.6 Vatikan Müzeleri	24
Şekil 2.7 Tate Modern.....	25
Şekil 2.8 Selçuklu Uygarlığı Müzesi	26
Şekil 2.9 Anadolu Medeniyetleri Müzesi	27
Şekil 2.10 AGÜ Sümer Kampüsü	27
Şekil 3.1 1881-1914 yılları arasındaki Gayrimüslim ve Rumlara ait nüfus dağılımı	31
Şekil 3.2 17, 18 ve 19.yıllara ait İzmir nüfusunun toplumsal gruplara göre dağılımı	33
Şekil 3.3 19.yy'da İzmir'de toplumsal yaşam alanları.....	35
Şekil 3.4 1922 İzmir Haritası	36
Şekil 3.5 Hagios Konstantinos Kilisesi.....	47
Şekil 3.6 Aziz Ioannes Prodromos Kilisesi.....	47
Şekil 3.7 Alaçatı Pazaryeri Camii	47
Şekil 4.1 Aziz Voukolos Kilisesi ve yakın çevresi	51
Şekil 4.2 İzmir 1854-1856 yılı şehir planı	52
Şekil 4.3 İzmir 1876 yılı şehir planı.....	52
Şekil 4.4 10 Kasım 1905 tarihli sigorta planı.....	53
Şekil 4.5 1922 büyük İzmir yangını bölgesi	53
Şekil 4.6 Aziz Voukolos Kilisesi batı cephesi	55
Şekil 4.7 Aziz Voukolos Kilisesi güney cephesi	56
Şekil 4.8 Çalışma alanı ve çevresindeki çekim noktaları ve önemli yapılar.....	57
Şekil 4.9 Kemeraltı Koruma Amaçlı Revizyon İmar Planı.....	57
Şekil 4.10 Gaziler Caddesi.....	58
Şekil 4.11 Ulaşım analizi	59
Şekil 4.12 1281 sokak ve 1286 sokak	60

Şekil 4.13 1279 sokak ve 1274 sokak	60
Şekil 4.14 2007 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri.....	61
Şekil 4.15 2019 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri.....	61
Şekil 4.16 2007 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri.....	62
Şekil 4.17 2019 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri.....	63
Şekil 4.18 2007 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri	64
Şekil 4.19 2019 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri	64
Şekil 4.20 Restitüsyon zemin kat planı	66
Şekil 4.21 Aziz Voukolos Kilisesi'nin 1899 tarihine ait fotoğrafı.....	66
Şekil 4.22 Restitüsyon ve rölöve zemin kat plan şemaları.....	67
Şekil 4.23 Restitüsyon ve rölöve birinci kat plan şemaları.....	67
Şekil 4.24 Restitüsyon ve rölöve kuzey cephesi	67
Şekil 4.25 Rölöve vaziyet planı	68
Şekil 4.26 Rölöve zemin kat planı	69
Şekil 4.27 Uygulama öncesi batı ve güney cephesi	69
Şekil 4.28 Uygulama öncesi kubbe.....	69
Şekil 4.29 Restorasyon projesi zemin kat planı	71
Şekil 4.30 Restorasyon projesi vaziyet planı	71
Şekil 4.31 Bema ve kubbe.....	72
Şekil 4.32 Yeniden işlevlendirilen müstemilat yapıları	72
Şekil 4.33 Eğitim durumu	73
Şekil 4.34 Bölgede yaşama süresi.....	73
Şekil 4.35 'Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar	73
Şekil 4.36 'Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?' sorgusuna alınan yanıtlar.....	74
Şekil 4.37 'Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar.....	74
Şekil 4.38 'Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?' sorusuna alınan yanıtlar.....	75
Şekil 4.39 'Aziz Voukolos Kilisesi'ni ziyaret ettiniz mi?' sorusuna alınan yanıtlar .	76
Şekil 4.40 'Aziz Voukolos Kilisesi'ni değerli buluyor musunuz?' sorusuna alınan yanıtlar.....	76

Şekil 4.41 ‘Aziz Voukolos Kilisesi’nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?’ sorusuna alınan yanıtlar	76
Şekil 4.42 Ayios Haralambos Kilisesi ve yakın çevresi	78
Şekil 4.43 1831 yılındaki Çeşme nüfusu etnik ve dinsel dağılım	79
Şekil 4.44 Ayios Haralambos Kilisesi 1985	81
Şekil 4.45 Ayios Haralambos Kilisesi 1987	81
Şekil 4.46 Ayios Haralambos Kilisesi 1998	82
Şekil 4.47 Ayios Haralambos Kilisesi batı cephesi	82
Şekil 4.48 Ayios Haralambos Kilisesi kuzey cephesi	83
Şekil 4.49 Çalışma alanı ve çevresindeki çekim noktaları ve önemli yapılar	84
Şekil 4.50 Kale Koruma Alanı, Kentsel Sit Alanı ve Tescilli Yapılar	84
Şekil 4.51 2019 yılı ulaşım analizi	85
Şekil 4.52 İnkılap Caddesi (2001 sokak) ve 3052 sokak	86
Şekil 4.53 2026 sokak ve 2030 sokak	86
Şekil 4.54 Cumhuriyet Meydanı	86
Şekil 4.55 2011 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri	87
Şekil 4.56 2019 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri	87
Şekil 4.57 2011 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri	88
Şekil 4.58 2019 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri	89
Şekil 4.59 2011 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri	89
Şekil 4.60 2019 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri	90
Şekil 4.61 Restitüsyon vaziyet planı	91
Şekil 4.62 Restitüsyon zemin kat planı	92
Şekil 4.63 Restitüsyon birinci kat planı	92
Şekil 4.64 Ayios Haralambos Kilisesi 1985 yılına ait fotoğrafları	94
Şekil 4.65 Ayios Haralambos Kilisesi doğu cephesi, 1987	94
Şekil 4.66 Ayios Haralambos Kilisesi iç mekân, 1987	94
Şekil 4.67 Ayios Haralambos Kilisesi batı cephesi, 1992	95
Şekil 4.68 Ayios Haralambos Kilisesi doğu ve batı cephesi, 1995	95
Şekil 4.69 Rölöve zemin kat planı	96
Şekil 4.70 Rölöve birinci kat planı	97
Şekil 4.71 2010-2012 tarihli uygulama öncesi iç mekân	97

Şekil 4.72 2010-2012 tarihli uygulama öncesi kuzey ve batı cepheleri.....	97
Şekil 4.73 Rölöve vaziyet planı	98
Şekil 4.74 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait zemin kat plan şemaları	98
Şekil 4.75 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait birinci kat plan şemaları.....	98
Şekil 4.76 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait kuzey cephesi çizimleri.....	99
Şekil 4.77 Restorasyon zemin kat planı	100
Şekil 4.78 Restorasyon birinci kat planı	100
Şekil 4.79 2010-2012 tarihli uygulama sonrası Ayios Haralambos Kilisesi kuzey cepheşi.....	100
Şekil 4.80 2010-2012 tarihli uygulama sonrası Ayios Haralambos Kilisesi orta ve yan nef	101
Şekil 4.81 Restorasyon vaziyet planı	101
Şekil 4.82 Bölgede yaşama süresi.....	102
Şekil 4.83 Eğitim durumu	102
Şekil 4.84 ‘Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar	103
Şekil 4.85 ‘Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?’ sorgusuna alınan yanıtlar.....	103
Şekil 4.86 ‘Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	104
Şekil 4.87 ‘Ayios Haralambos Kilisesi’ni ziyaret ettiniz mi?’ sorusuna alınan yanıtlar	104
Şekil 4.88 ‘Ayios Haralambos Kilisesi’ni değerli buluyor musunuz?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	105
Şekil 4.89 ‘Ayios Haralambos Kilisesi’nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	105
Şekil 4.90 ‘Ayios Haralambos Kilisesi’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	105
Şekil 4.91 Doğanlar Şapeli ve yakın çevresi.....	107
Şekil 4.92 Doğanlar Şapeli.....	109
Şekil 4.93 Doğanlar Şapeli iç mekân	109
Şekil 4.94 Çalışma alanı ve çevresindeki çekim noktaları ve önemli yapılar.....	110
Şekil 4.95 Bölgedeki fabrika yapıları.....	111

Şekil 4.96 Doğanlar Şapeli ve yakın çevresi ulaşım analizi	111
Şekil 4.97 1443 sokak ve 1456 sokak	112
Şekil 4.98 1453 sokak ve 1442 sokak	112
Şekil 4.99 2014 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri.....	113
Şekil 4.100 2019 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri.....	113
Şekil 4.101 2014 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri.....	114
Şekil 4.102 2019 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri.....	115
Şekil 4.103 2014 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri.....	116
Şekil 4.104 2019 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri.....	116
Şekil 4.105 Restitüsyon zemin kat planı	118
Şekil 4.106 Restitüsyon vaziyet planı	118
Şekil 4.107 Restitüsyon ve rölöve zemin kat plan şemaları	119
Şekil 4.108 Restitüsyon ve rölöve güney cephesi	119
Şekil 4.109 Rölöve zemin kat planı	120
Şekil 4.110 Uygulama öncesi batı ve güneydoğu cephesi	120
Şekil 4.111 Uygulama öncesi iç mekân	120
Şekil 4.112 Rölöve vaziyet planı	121
Şekil 4.113 Restorasyon projesi zemin kat planı	122
Şekil 4.114 Uygulama sonrası kuzeybatı ve doğu cephesi	122
Şekil 4.115 Uygulama sonrası iç mekân	122
Şekil 4.116 Restorasyon vaziyet planı	123
Şekil 4.117 Parsel bütününe ait kesit	123
Şekil 4.118 Bölgede yaşama süresi.....	124
Şekil 4.119 Eğitim durumu	124
Şekil 4.120 ‘Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar	125
Şekil 4.121 ‘Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?’ sorgusuna alınan yanıtlar.....	125
Şekil 4.122 ‘Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	126
Şekil 4.123 ‘Doğanlar Şapeli’ni ziyaret ettiniz mi?’ sorusuna alınan yanıtlar	126
Şekil 4.124 ‘Doğanlar Şapeli’nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?’ sorusuna alınan yanıtlar.....	127

Şekil 4.125 ‘Doğanlar Şapeli’ni değerli buluyor musunuz?’ sorusuna alınan yanıtlar
..... 127

Şekil 4.126 ‘Doğanlar Şapeli’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme
müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?’
sorusuna alınan yanıtlar..... 127

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1 Günümüzde varlığını sürdüremeyen İzmir Rum-Ortodoks kiliseleri	38
Tablo 3.2 Günümüzde İzmir ve ilçelerinde yapısal bütünlüğünü kaybetmiş ve kullanılmayan Rum-Ortodoks kiliseleri	42
Tablo 3.3 Günümüzde İzmir ve ilçelerinde yapısal bütünlüğünü koruyan ve kullanımı süren Rum-Ortodoks kiliseleri	44
Tablo 4.1 Etiler mahallesi isim gelişimi	51
Tablo 4.2 1885'te Çorakkapı Mahallesi toplumsal yapısı	51

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

Geçmiş dönemlere ait sosyal ve kültürel değerlerin yansıması olan tarihi yapılar, sahip oldukları değerler ile geçmiş ile gelecek arasında bağ kurmamızı sağlamaktadırlar. Fakat değişen yaşam dinamikleri, tarihi yapıların güncel koşullara uyum sağlamasını ve kimliklerini sürdürebilmelerini zorlaştırmaktadır. Değişen yaşam dinamiklerine bağlı olarak doğan ihtiyaçlar, tarihi yapıların antik dönemden günümüze özgün işlevlerinden farklılaşan amaçlarla kullanımlarını gündeme getirmiştir.

Tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme müdahaleleri koruma uygulamaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzde çeşitli nedenlerle işlevini sürdüremez duruma gelen tarihi yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanması, yeniden işlevlendirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusu pek çok farklı disiplin açısından ele alınıp değerlendirilebilir. Bu tür uygulamalar değerlendirilirken yeni işlevin çevresel ve sosyo-ekonomik etkilerinin de, yapının mimari karakteri üzerindeki etkisi kadar önemli olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tartışmalar doğrultusunda hazırlanan tez çalışmasında benzer özelliklere sahip, işlev değişikliğine uğramış tarihi yapılar incelenerek, tarihi yapı ile konumlandığı fiziksel ve sosyal çevrenin birbirleri üzerindeki etkisi irdelenmiş, örnek uygulamalar sürdürülebilir koruma yaklaşımı bağlamında değerlendirilmiştir.

1.1 Amaç

Sunulan çalışma, yeniden işlevlendirilmeye konu olan tarihi yapıların özgün karakterini, değişim/dönüşüm sürecini ve içinde bulunduğu çevrenin fiziksel, sosyal, kültürel, ekonomik dinamiklerini anlamaya yönelik bir yöntem kurgulamayı; ortaya konan bulgular üzerinden yeniden işlevlendirme müdahalesinin uygunluğunu tartışmayı hedeflemektedir. Yeniden işlevlendirme müdahalelerinin uygunluğu irdelenirken çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerlerin sürekliliği ve yeni kullanımların potansiyele uygunluğu gibi parametreler üzerinden yapılan sorgulamalar esas alınmıştır.

Tez çalışmasının hedefini oluşturan ve yukarıda tanımlanan tartışma, İzmir'deki yeniden işlevlendirilmiş Rum-Ortodoks kiliseleri üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yeniden işlevlendirme uygulamaları gerçekleştirilirken farklı yapı gruplarında farklı kavramların belirleyici olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, ticaret yapılarında günümüz ticari hayatına hizmet vermek, konutlarda kullanıcının konfor beklentilerini karşılamak, kamu yapılarında toplumun bellek, sahiplenme, aidiyet duygularını güçlendirmek gibi kavramlar belirleyicidir. İbadet yapılarının ise anı, bellek, simgesel değerleri ile toplumsal yaşamdaki öneminin kavranması ve işlevlendirme kararlarının söz konusu değerleri güçlendirecek biçimde alınması gerekmektedir. Bu nedenle tez çalışması kapsamında İzmir ibadet yapıları, bu çerçevede yeniden işlevlendirilmiş örneklerinin yoğun olması nedeniyle İzmir Rum-Ortodoks ibadet yapıları konu edinilerek, gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının yapının mimari karakteri, sosyal ve fiziksel çevresi üzerindeki etkileri incelenmiş ve gerçekleştirilen çalışmaların olumlu ve olumsuz yönlerinin ortaya konulmuştur.

1.2 Kapsam

Antik dönemden günümüze pek çok farklı tarihsel döneme ve kültüre ev sahipliği yapmış olan İzmir kenti, çok katmanlı yapısının sonucu olarak farklı dönemlerin toplumsal ve kültürel dinamikleri doğrultusunda oluşmuş bir yapı stoku barındırmaktadır.

Geçmişten günümüze pek çok farklı kültüre ev sahipliği yapmış olan İzmir kentinde 1. Dünya Savaşı (1914), Büyük Yangın (1922) ve Nüfus Mübadelesi (1923) gibi olayların etkisiyle birçok yapı kullanıcılarını kaybetmiştir. Bu yapıların büyük bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Günümüzde varlığını sürdüren yapıların bir kısmı harap durumda olmaları nedeniyle kullanılmamaktadır. Bir kısmı ise onararak özgün işlevinde ya da farklı işlevlerde kullanılmaya başlanmıştır. Söz konusu yapılar içerisinde yer alan ibadet yapılarının kentsel kimlik, çevresel etki ve sosyal aidiyet açısından rolü büyük önem taşımaktadır ve kültürel sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir etkiye sahiptir.

İzmir'in tarihi ibadet yapıları, yeniden işlevlendirme tartışmaları bağlamında ele alındığında, 1923 tarihli Mübadele nedeniyle cemaatlerini kaybetmiş olan Ortodoks kiliseleri özgün kullanımlarını sürdürememeleri nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, çalışma kapsamında gerçekleştirilecek olan tartışmalar İzmir'deki yeniden işlevlendirilmiş Rum-Ortodoks kiliseleri üzerinden kurgulanmış, söz konusu yapılar içerisinde çevresel dinamikleri birbirinden farklı olan ve geçmiş dönemlere ait çizim, rapor ve fotoğraflarına ulaşılabilen Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli detaylı biçimde incelenmiştir.

Tanımlanmış olan amaç doğrultusunda hazırlanan tez çalışması 5 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde amaç, kapsam ve yöntem aktarılmıştır. 2. Bölümde öncelikle tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusu müdahaleyi gerektiren etkenler ve müdahale biçimleri ile ele alınmış, daha sonra anıt kavramı açıklanarak anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesinde karşılaşılan temel sorunlar, dikkat edilmesi gereken unsurlar ve uluslar arası örnekler üzerinden yenilikçi yaklaşımlar ile irdelenmiştir.

3. bölümde, çalışmanın odak noktası olan İzmir Rum-Ortodoks ibadet yapıları aktarılmıştır. Bu bölümde öncelikle Osmanlı'da gayrimüslimler ve bu toplum içinde Rum-Ortodokslar incelenmiş daha sonra Rum-Ortodoksların İzmir'deki toplumsal yapıları ve yaşam alanları ve incelenerek günümüzde varlığını sürdüren ve sürdüremeyen Rum-Ortodoks ibadet yapıları aktarılmıştır.

4. bölümde İzmir'deki yeniden işlevlendirilen Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli ayrı alt başlıklar altında incelenmiştir. Her yapının öncelikle tarihçesi araştırılmış ve konumlandığı alanın fiziksel ve toplumsal dinamikleri tespit edilmiştir. Daha sonra alanın yeniden işlevlendirme uygulamaları sonrası fiziksel çevre dönüşümü, yapının kullanım sürecinde geçirmiş olduğu dönüşüm ve alan kullanıcıları ile yapılan anket çalışması verileri aktararak gerçekleştirilen uygulamanın olumlu ve olumsuz yönleri irdelenmiştir.

5. bölümde ise çalışma kapsamında ele alınan yapılar üzerinden kültürel sürekliliğinin sağlanmasında yeniden işlevlendirmenin rolü ve göz önünde tutulması beklenen unsurlar aktarılmış ve söz konusu yapıların sorgulama parametreleri

üzerinden değerlendirilmesi yapılarak, yapıların içinde bulundukları farklı çevresel dinamiklerin günümüz kullanımlarının belirlenmesi ve sahiplenilmesi üzerindeki etkileri aktarılmıştır.

1.3 Yöntem

Tarihi yapıların işlevlendirme müdahalelerinin başarısında yapının anı, bellek, simgesel değerleri ile toplumsal yaşamdaki öneminin kavranması ve yapının özgün karakteri ile birlikte söz konusu değerlerinin de güçlendirilmesi/sürdürülmesi son derece önemlidir. Söz konusu başarı ölçütleri, tezin yönteminin kurgulanmasında belirleyici olmuştur. Bu nedenle tarihi anıtsal yapıların işlevlendirilmesi tartışmaları, çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerlerin sürekliliği ve yeni kullanımların potansiyele uygunluğu sorguları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yeniden işlevlendirme kararlarında belirleyici olması gereken sorunlar irdelendikten sonra gerçekleştirilen müdahalelerin uygunluğu/başarısızlığı sorgulanmıştır.

Çalışmaya öncelikle ‘tarihi anıtsal yapıların yeniden işlevlendirilmesi’ konusu ele alınarak başlanmıştır. Bu konunun aktarıldığı 2. bölüm literatür taramalarından yararlanılarak yazılmıştır. Bu bölümde yeniden işlevlendirme konusunun ele alındığı tezler, kitaplar ve süreli yayınlardan yararlanılmış ve uluslararası belgelerin bu konu ile ilgili yaklaşımları aktarılmıştır. Ayrıca yeniden işlevlendirme uygulamaları gerçekleştirilmiş uluslararası örnekler incelenerek farklı yaklaşımlar irdelenmiştir. 3. bölümde Rum-Ortodoks toplumu üzerine yapılan incelemeler literatür taramalarından yararlanılarak yapılmıştır. İzmir’deki Rum-Ortodoks yapıları ise internet üzerinden ulaşılan ‘Levantine Heritage Foundation’ın belgeleme çalışmaları ve bu konu ile ilgili yapılmış tez çalışmalarından yararlanılarak oluşturulan tablolar ile aktarılmıştır.

İzmir ve ilçelerindeki işlev değişikliğine uğramış Rum-Ortodoks yapılarının incelendiği 4. bölümde yapıların mekânsal kimliğinin, mimari ve estetik değerlerinin sürekliliğinin sorgulanabilmesi için öncelikle söz konusu yapıların tarihçeleri literatür taramaları, sanat tarihi raporları, çizim ve fotoğrafları incelenerek yapının geçirmiş olduğu dönüşüm aktarılmıştır. Bu dokümanlar proje müelliflerinden,

uygulamayı gerçekleştiren firmadan ve İzmir 1 Nolu Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu arşivinden temin edilmiştir. Yapıda gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının çevre etki değeri­nin sorgulanabilmesi için üzerindeki etkisinin incelenebilmesi için uygulama öncesi ve sonrasına ait çevre analizi çalışmaları yapılmıştır. Uygulama öncesine ait çevre analizleri alanın söz konusu döneme ait fotoğraflardan yararlanılarak yapılmıştır. Çevrenin günümüzdeki durumunu aktarmak amacıyla hazırlanan analizlerde ise tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen alan çalışmalarından yararlanılmıştır. Analiz verileri yüzdelerle dağılım ile sunulmuş, fiziksel çevre dönüşümü karşılaştırmalı yöntem ile tespit edilmiştir. Yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası aidiyet duygusu ve yeni kullanımın potansiyele uygunluğu gibi parametrelerin sorgulanabilmesi için ise yapının konumlandığı alanda ve yakın çevresindeki belli çekim noktalarında anket çalışmaları yapılmış ve anket verileri de yüzdelerle dağılım ile aktarılmıştır.

Tez çalışması kapsamında incelenen yapılar üzerinden gerçekleştirilen değerlendirmeler, yeniden işlevlendirme uygulamalarının yapının mimari karakteri, fiziksel ve sosyal çevresi üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı yöntem ile tespit edilmesi üzerinden sağlanmıştır. Gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının, müdahale kararlarında belirleyici olması gereken parametrelere ne ölçüde yanıt verdiği irdelenerek müdahalenin uygunluğu/başarısızlığı sorgulanmıştır.

BÖLÜM İKİ

TARİHİ ANITSAL YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ

Tarihi yapılar geçmiş dönemlere ait sosyal, kültürel ve mimari değerleri yansıtan birer belge niteliğindedirler. Ayrıca geçmişten günümüze süregelen kolektif bilincin fiziksel yansımaları olan tarihi yapılar bireyler arasındaki birlik duygusunun pekiştirilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle tarihi yapıların korunarak gelecek nesillere aktarılması, geçmiş dönemlere ait değerlerin sürekliliğinin sağlanması ve geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bağ kurulabilmesi açısından önemlidir. Bu yaklaşım sürdürülebilir koruma hedefinin temelini oluşturmaktadır.

Tekeli (2009), günümüzün korumacılık kavramının modernitenin zaman ve tarih bilinci anlayışıyla yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bir toplumun sahip olduğu kültür birikimi ve buna bağlı olarak sağladığı ilerleme geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki sürekliliğin sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. Bu nedenle günümüzün koruma anlayışı geçmişin dondurulması anlamına gelmemekte, geçmişin gelecek ile bağ kurarak sürekliliğinin sağlanması anlamını kazanmaktadır (Tekeli, 2009).

Tarihi yapıların sürdürülebilirliğinin yalnızca tekil yapıların fiziksel onarımı ile sağlanması mümkün değildir. Tarihi yapının fiziksel niteliğinin yanı sıra sunduğu deneyim ve anlamının sürdürülebilir olması gerekir. Mimari koruma disiplini, tarihi değeri olan yapı ve alanların sahip olduğu değerlerin tümünü sürdürebilecek bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini benimsemektedir. Kültürel değerler olarak da tanımlanan bu değerler, somut ve somut olmayan ya da fiziksel, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gibi farklı alt başlıklar altında derlenmektedir (Madran ve Özgönül, 2016). Altınoluk (1998) ise bina değerlerini; düşünsel (sanat tarihi açısından yeri), duygusal (kent silüeti veya doğal bir çevre içindeki etkisi) ve maddesel (kullanma değeri) olarak sınıflandırmıştır. Bu yaklaşımla tarihi yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için gerçekleştirilen koruma müdahaleleri yapının somut ve somut olmayan değerleri ile birlikte devamlılığını sağlamalıdır.

Tarihi yapılar sahip oldukları fiziksel unsurların ötesinde sosyal ve kültürel bileşenlerden de beslenmektedirler. Bu nedenle bu tür yapıların değişen yaşam biçimleri ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenerek kullanım dışı kalması yapının yok

olma sürecine girmesine neden olmaktadır. Özgün işlevleri ile yaşama dahil edilemeyen tarihi yapıların kültürel değerlerini sürdürebilmesi için gerçekleştirilen ‘yeniden işlevlendirilme’ önemli bir koruma müdahalesidir.

2.1 Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi

Düşünsel, duygusal ve fiziksel değerlerini sürdüren fakat işlevsel değerini kaybetmiş yapıların içinde bulundukları alan dinamiklerine ve yapının mimari potansiyeline uygun bir bakışla yeniden işlevlendirilmesi, tarihi yapının fiziksel ve sosyal çevresi ile bütünleşerek sürdürülebilirliğini sağlaması için gereklidir.

Yeniden işlevlendirmenin etkisi yalnızca mekânın kullanımından ibaret değildir. Modernitenin “biçim işlevi izler” ilkesine işaret eden Umberto Eco, ‘bu ilkenin bir nesnenin biçimi işlevi mümkün kılmakla kalmamalıdır, bu işleve öylesine açık bir gönderme yapmalıdır ki, işlev mümkün kılınmaktan öte, istenir olmalıdır’ anlamına geldiğini belirtmektedir (Eco’dan aktaran Erkman, 1987). Eco, mimarlık göstergesini yalnızca bir düzeneğin işlevini yapıyor olmasıyla değil, aynı zamanda bu işlevi kendi içinde anlamlandırıyor olmasıyla tanımlamıştır (Erkman, 1987).

Umberto Eco mimaride işlevsel düzenlamayı ‘birinci işlev’, simgesel yananlamlandırmayı ise ‘ikinci işlev’ olarak tanımlamış ve ikinci işlevin en az birinci işlev kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu durumu Eco’nun vermiş olduğu örnek üzerinden ele alacak olursak; mağara aslında bir koruma anlamını düzenlamaktadır, fakat zaman ilerledikçe aile, toplumun çekirdeği, güven ve mahremiyet gibi yananlamalara yani ikinci işleve sahip olmuştur. Mağaranın ikinci işlevinin, toplum yaşamı açısından birinci işlevden daha az yararlı olmadığı görülmektedir (Erkman, 1987). Eco’nun bu konudaki görüşleri, simgesel yananlam yani ‘ikinci işlev’ açısından etkili olan tarihi yapıların koruma uygulamalarının farklı hassasiyetlerle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

‘Yeniden işlevlendirme’ koruma alanının önemli konularından biridir ve etkileri birçok farklı disiplin açısından ele alınıp değerlendirilebilir (Pekol, 2010). İşlev değişikliği müdahalelerinin koruma alanında yıllardır tartışıl原因 bir konu olması, tartışmaların odağının ve çözüm olarak önerilen yaklaşımların nasıl geliştiğini

anlamak önemlidir. Bu nedenle, öncelikle uluslararası belgelerin bu konu ile ilgili yaklaşımlarının incelenmesi gerekir.

Yeniden işlevlendirme konusunun ilk olarak ele alındığını belge Carta del Restaura (1931)'dır. Belgenin bu konuyu kapsayan dördüncü maddesi; “Yaşayan, yani ayakta duran anıtlara, yalnızca özgün işlevinden çok uzak olmayan ve binada gerekli uygulamaların önemli hasara neden olmayacak şekilde yapılabileceği yeni kullanımlar verilmesi kabul edilebilir” şeklindedir (ICOMOS, 1931).

Venedik Tüzüğü (1964)'nün yeniden kullanım üzerine olan beşinci maddesi şu şekildedir;

Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da bezemesi değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir (ICOMOS, 1964).

Amsterdam Bildirgesi (1975)'nin bu konu ile ilgili bölümünde şu ifadeler yer almaktadır;

Çağdaş kent planlamasında eski kentlerin kentsel dokusunu karakterize eden insan ölçeğini, kapalı mekânları, işlevlerin etkileşimini ve toplumsal ve kültürel değişkenliği geri getirmek için bir çaba vardır. Fakat aynı zamanda eski yapıların korunmasının günümüz toplumunun ana ilgilerinden biri olarak kaynak tasarrufu ve israfın önlenmesine de katkıda bulunduğunun farkına varılmıştır. Tarihi yapılara çağdaş yaşamın gerekleriyle ilişkili yeni işlevler verilebileceği gösterilmiştir. Dahası, koruma, yetenek ve becerilerini yaşatıp geleceğe aktarmak zorunda olan sanatçı ve yüksek nitelikli zanaatçılara da gereksinme yaratmaktadır' ifadesi ile ‘yapılara, onların karakterine, saygı göstermeyi ihmal etmeden çağdaş yaşamın gereklerine uyan işlevler vermeli; böylece yaşatılmalarını garanti altına almalı (ICOMOS, 1975).

Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü – 1987)'nde yer alan ‘Yöntem ve Araçlar’ın sekizinci maddesi “Yeni işlev ve

etkinlikler tarihi kent veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmalıdır. Bu alanların çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli teknik servislerin getirilmesi veya iyileştirilmesi işlemleri özenle yapılmalıdır” şeklindedir (ICOMOS, 1987).

Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü (1999)’nün uygulama ilkelerinin ‘yeni işleve uyarlama’ olan beşinci maddesinde; “Geleneksel yapıların yeni işlevlere uyarlanması ve yeniden kullanımda, yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, bütünlüğü, karakteri ve biçimi saygı görmelidir. Eğer geleneksel mimari biçimler hala kullanılıyorsa, müdahaleler toplumun kabul edebileceği bir etik kurallar çerçevesinde yapılabilir” ifadesi yer almaktadır (ICOMOS, 1999).

Icomos Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013) ‘Müdahale Yaklaşımları’, ‘Yeniden kullanım – Yeni işleve uyarlama’ bölümünde ise “Kültür varlığının özgün işlevi dışında başka bir işlev için kullanılması yönünde alınan kararın gerektirdiği müdahalelerin, restorasyon/koruma projesi kapsamında uygulanmasıdır. Bu yeniden kullanım sürecinde yapılar kabul edilebilir bir yaşam standardına yükseltilirken, özgünlüğü, bütünlüğü ve anlamı saygı görmelidir” ifadesi yer almaktadır (ICOMOS, 2013).

Uluslararası belgelerin yeniden işlevlendirme üzerine olan maddeleri kullanım değerini yitiren tarihi yapılarda yeniden işlevlendirme müdahalelerinin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Fakat bu tür müdahaleler gerçekleştirilirken yapının özgün karakterini, kültürel değerlerini ve bütünlüğünü kaybetmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Uluslararası belgelerden anlaşıldığı üzere yeniden işlevlendirme çalışmalarında dikkat edilmesi gereken en önemli unsur yapının sahip olduğu somut ve soyut değerlerini kaybetmeden korunmasıdır.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunun kavranabilmesi için bu müdahalelere neden ihtiyaç duyulduğu ve müdahale yapılırken hangi yöntemlerin kullanıldığının da tartışılması gereklidir.

2.1.1 Yeniden İşlevlendirme Müdahalelerini Gerektiren Etkenler

Toplumun geçmiş dönemlerdeki kültür değerlerini, sosyo-ekonomik durumlarını, teknolojilerini yansıtan tarihi yapılar çeşitli etkenler nedeniyle özgün işlevlerini

sürdüremez duruma gelebilirler. Bu etkenler yeniden işlevlendirme konulu çalışmalarda farklı başlıklar ile sınıflandırılmıştır. Seçil Uğursal ‘Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşmesi Örneği’ adlı yüksek lisans tezinde tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesini gerektiren etkenleri; ‘sosyo kültürel değişimler’, ‘ekonomik nedenler’ ve ‘çevre faktörü’ başlıkları ile sınıflandırırken, Banu Pekol ‘İstanbul’da Yeni İşlevlerle Kullanılan Tarihi Yapıların Üslup Sorunsalı’ adlı doktora tezinde yıpranma sebeplerini; ‘fiziksel çevrede değişimler ve ilerleyen teknoloji’, ‘sosyal çevrede değişimler ve kullanıcı ihtiyaçları’ ve ‘ekonomik faktörler’ başlıkları ile inceleyip bu etkenlerin oluşturduğu ortamın tarihi yapıların dönüştürülmesini mümkün kıldığını belirtmiştir. Altınoluk (1998) ise yeniden kullanımı gerektiren nedenleri tarihsel-kültürel, ekonomik ve çevre faktörleri olarak sınıflandırmıştır. Altınoluk’un sınıflandırmasının bu konuda yapılmış farklı çalışmaları kapsadığı görülmektedir. Fakat tarihsel nedenler ile sosyo-kültürel değişimin birbiri ile bağlantılı olması ve konfor koşulları değişiminin etkenlere dahil edilebilmesi açısından ‘tarihsel ve kültürel nedenler’ başlığı ‘tarihsel nedenler ve sosyo-kültürel değişim’ olarak düzenlenmiştir.

2.1.1.1 Tarihsel Nedenler ve Sosyo-Kültürel Değişim

Kolektif çaba ve emeğin somut örneği olan ve geçmiş dönemlerdeki tekniği ve sanat anlayışını yansıtan mimari yapılar, zamanla değişen toplumsal yapı, koşullar, ihtiyaç ve değer yargıları gibi birçok etmenler nedeniyle kullanım değerini yitirebilmektedirler. Yalnızca özel durumlarda özgün işlevlerinde kullanılabilen hamam, kervansaray, tekke ve manastır gibi kamusal kullanımları ile sembolik değere sahip yapıların güncel toplumsal yapı kapsamında kullanımını sürdürememesi durumunda yeniden işlevlendirilmesi kaçınılmaz bir durumdur.

Konut ve otel gibi yapı gruplarının kullanım ve ekonomi değerleri günümüzde de sürmekle birlikte, güncel konfor koşullarına sahip olmamaları nedeniyle kullanım dışı kalabilmektedirler. Günümüzde kullanıcılar konut, otel ve iş yeri gibi yapılarda aydınlatma, ısıtma, havalandırma ve yangın güvenliği gibi konfor koşullarına sahip yapıları tercih etmektedir. Bu durumda yeterli konfor koşullarına sahip olmayan tarihi yapıların özgün değerlerini kaybetmeden günümüz koşullarına uyum

sağlayacak şekilde yenilenmesi, yapının terk edilerek harap duruma gelmesini önlemek için bir çözüm olarak düşünülmektedir.

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesini zorunlu kılan bir diğer durum ise demografik faktörlere bağlı olarak sosyo-kültürel durumun ve kullanıcı ihtiyaçlarının değişmesidir. Örneğin cemaatini kaybetmiş olan dini yapıların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yeni alan kullanıcılarının yapı ile bağ kurabilmesi gerekir. Bu durum, sembolizm, anı, bellek, çevresel etki gibi kollektif değerlere sahip olan yapının toplumun ihtiyaçlarına yanıt verebilecek bir işlevde kullanılması gerektiği sonucunu doğurur. Kullanım dışı olan tarihi yapıların uygun bir işlev ile kullanımı, bu yapılar ile bağ kuramayan kullanıcıların aidiyet duygusunun sağlanabilmesi ve buna bağlı olarak yapıların kültürel değerlerini sürdürebilmesi hedefi ile gerçekleştirilmektedir.

2.1.1.2 Ekonomik Nedenler

Tarihi yapıların çağdaş fonksiyonlar ile kullanılarak yaşama dahil edilmesi kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması düşüncesinin bir sonucu olabileceği gibi bu konunun ekonomik boyutundan da söz edilebilir (Altınoluk 1998).

Tarihi yapıların yeniden değerlendirilmesi ile aynı işlevi görecek yeni bir yapı inşa edilmesi arasındaki enerji verimliliği farkı çoğu zaman göz ardı edilemeyecek bir ekonomik girdidir (Altınoluk 1998). Fiziksel varlığını sürdüren fakat kullanım değerlerini yitirmiş olan tarihi yapıların yeniden değerlendirilmesi yoğun emek gerektiren bir çalışma iken yeni yapı inşası yoğun enerji kullanımını ve buna bağlı olarak yüksek maliyetler harcanmasını gerektiren bir çalışmadır.

Tarihi yapıların onarılması için gereken maliyet yapının mevcut fiziksel bozulmalarına ve yeni düzenlemenin öngördüğü eksikliklere bağlıdır. Yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılmadan önce yapıda sorun, ihtiyaç tespitleri yapılır ve yaklaşık bir maliyet çıkartılır. Yeniden işlevlendirme çalışmalarının çoğu zaman yeni yapı inşa edilmesinden daha az maliyetli olması bu tür uygulamaların tercih edilme nedenlerinden biridir. Yapının mevcut durumda sahip olduğu elemanlarının değerlendirilerek kullanılabilir duruma getirilmesinin sağladığı enerji tasarrufu ve

buna bağılı olarak ekonomik faydaların yanında, zamandan da tasarruf ediliyor olması yeniden işlevlendirme çalışmalarını gerekli kılan ekonomik etkenlerdendir.

2.1.1.3 Çevre Faktörleri

Yapının işlevinin içinde bulunduğı çevrenin kullanımı ile doğrudan ilişkili olması, nedeniyle yapı çevresinde meydana gelen değişimler yapının yeniden değerlendirilmesini gerektirebilir. Bir diğere deyişle, tarihi yapılar içinde bulundukları çevrenin güncel dinamikleri ile uyumlu oldukları sürece kültürel varlıklarını sürdürebilirler. Bu konuya dikkat çeken Altınoluk (1998), konut alanı olan bir bölgede zamanla ticari yoğunluğun artması ya da alınan kullanım kararları ile alandaki yapıların farklı işlevlerde kullanılmaya başlanmasının tarihi yapılarda da yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılması sonucunu doğurabileceğini ifade etmektedir.

Tarihi yapının mevcut işlevi ile bütünleşemeyen bir çevrede yer alması, kullanım değerini yitirmesine neden olmaktadır. İşlev değişikliği nedenlerinden olan çevre faktörleri fiziksel çevre ile birlikte sosyal çevreyi de kapsamaktadır. Tarihi yapıların bulundukları alanın sosyal çevresi ile bütünleşebilmesi için kullanıcıların ihtiyaç ve değerlerine yanıt verebilmesi gerekmektedir. Tarihi yapının konumlandığı alanın sosyal çevresinde sanayileşme, turizm ve göç gibi çeşitli etkenler ile meydana gelen dönüşüm yapının kullanım değerini ve bağlantılı olarak ekonomik değerinin yitimine yol açmakta, bu durum işlevinin değişmesine neden olmaktadır. Bu noktada önemle dikkate alınması gereken husus, yeniden işlevlendirme kararları verilmeden önce yapının fiziksel ve sosyal çevresinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi ve yapının yeni işlevinin çevresi ile bütünleşmesinin sağlanmasıdır.

2.1.2 Yeniden İşlevlendirmeyi Kapsayan Müdahale Yöntemleri

Tarihî yapıların çağdaş yaşama dahil edilebilmeleri için gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmaları çeşitli müdahale yöntemlerini kapsamaktadır. Ahunbay (2011), yenileme, yeniden kullanma ve yeni işleve uyarlama terimlerinin karşılığında ‘renovasyon’ ve ‘rehabilitasyon’ kavramlarını kullanmıştır. Kuban (2000) ise yeniden işlevlendirme uygulamalarını ‘rehabilitasyon’ ve ‘adaptive re-use’ olarak tanımlamıştır. Bu durumda uygulanan müdahale yöntemleri için öne çıkan

‘renovasyon’, ‘rehabilitasyon’ ve ‘adaptive re-use (uyarlanabilir yeniden kullanım)’ kavramlarını ayrı ayrı ele alarak benzer ve farklı yönleriyle incelemek faydalı olacaktır.

2.1.2.1 Renovasyon

İngilizce karşılığı ‘renovation’ olan ve ‘yenileme’ anlamına gelen ‘renovasyon’ kavramı, çağdaş yaşamın ihtiyaçlarına yanıt veremeyen tarihi yapıların günümüz koşullarına uyum sağlayabilmesi için yapılan onarım çalışmalarını tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Kandemir, 2013). Douglas (2006), renovasyon’u; eski bir yapının kabul edilebilir bir duruma yönelik performansının artırılması ve tamir edilmesidir’ olarak tanımlamıştır. Renovasyon çalışması gerçekleştirilen tarihi yapıların özgün işlevini sürdürmesi ya da farklı işlevlerde kullanılması amaçlanabilir. Özet olarak renovasyon, tarihi bir yapının gerekli koşullar sağlanarak günümüzün standartlarına uygun hale getirilmesidir.

2.1.2.2 Rehabilitasyon

Rehabilitasyon teriminin İngilizce karşılığı ‘rehabilitation’dır ve ‘iyileştirme’ anlamına gelmektedir. Hasol (2010), Rehabilitasyon terimini ‘harap ya da terk edilmiş eski yapıların, tarihsel çevrelerin, değişen gereksinimleri karşılayacak biçimde onarılarak çağdaş yaşama katılmasının sağlanması’ olarak tanımlamıştır. Zamanla değişen yaşam koşulları tarihi yapıların kullanım değerlerini kaybetmelerine sebep olmaktadır. Kullanıcıların günümüz ihtiyaçlarına yanıt veremeyen tarihi yapılarda gerçekleştirilen rehabilitasyon çalışmalarının hedefi yapının yeniden işlevlendirilerek ya da özgün işleviyle modern yaşam koşullarına uyum sağlaması ve buna bağlı olarak varlığını sürdürebilmesidir.

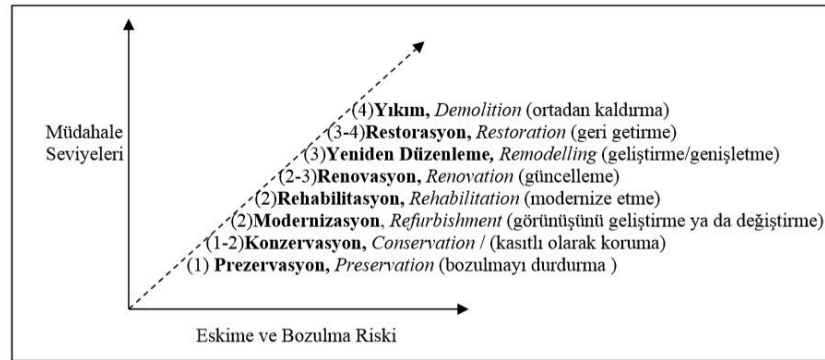
2.1.2.3 Uyarlanabilir Yeniden Kullanım (Adaptive re-use)

Uyarlanabilir yeniden kullanım anlamına gelen ‘adaptive re-use’ kavramı da özgün işlevlerini sürdüremeyen tarihi yapılara verilecek yeni işlevlere yönelik gerçekleştirilen onarım çalışmalarını tanımlamaktadır.

Tarihi yapıların daha etkili ve verimli kullanımlara dönüştürülebilmesi için gerçekleştirilen ‘adaptive re-use’ çalışmalarında yapının kullanıcıların ihtiyaçlarına

adapte edilerek varlığını sürdürebilmesi amaçlanmaktadır (Fitch, 1990'dan aktaran Kandemir, 2010). Verimli kullanım yapının performansı ile ilişkilidir. Yapı performansı mekânsal ve teknik özelliklerin geliştirilmesi ya da kullanıcıların ihtiyaçlarına yanıt verebilmesi anlamına gelmektedir (Douglas, 2006). Dolayısıyla verimli kullanımı hedefleyen 'Uyarlanabilir Yeniden Kullanım' (Adaptive re-use) müdahalelerinin temel odağı yapının kullanıcıların ihtiyaçlarına yanıt verebilecek şekilde onarılarak sürekliliğinin sağlanmasıdır.

Renovasyon, rehabilitasyon ve uyarlanabilir yeniden kullanım (adaptive re-use) terimleri için yapılan tanımlamalar büyük benzerliklere sahiptir. Bu nedenle bu kavramları birbirinden ayıran yönlerinin belirtilmesi yararlı olacaktır. Literatürde kullanıcı ihtiyaçlarına yönelik kullanım değişiklikleri genel olarak adaptive re-use ile ilişkilendirilirken, korumaya yönelik kullanımın genişlemesinde renovasyon terimi kullanılmaktadır (Kandemir, 2013). Rehabilitasyon teriminin ise müdahale seviyesinin daha düşük olduğu uygulamalar için kullanıldığı belirtilmektedir. Douglas (2006) tarihi yapının eskime, bozulma riskine göre başvurulabilecek müdahale seviyelerine ilişkin yaptığı çalışmada, renovasyonun rehabilitasyondan daha kapsamlı bir müdahale olduğunu belirtmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2.1 Müdahale yöntemleri (Douglas, 2006'dan aktaran Kandemir, 2013)

2.1.3 Yeniden İşlevlendirme Müdahalelerinin Kurgulanması ve Uygulanmasında Dikkat Edilmesi Gereken Unsurlar

Fiziksel özellikleri işlevlerinden daha uzun ömürlü olan tarihi yapıların günümüz koşullarına uyum sağlayabilmesi için gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinde öncelikli hedefin ne olacağı, yapının yeni kentsel rolünün ne olacağı

ve kültürel değerlerinin devamlılığının nasıl sağlanacağı gibi soruların yanıtlanması gereklidir. Müdahale kararının belirlenmesi sürecinde dikkate alınması beklenen bu soruların yanında tasarım, strüktür, koruma politikaları, fiziksel ve sosyal çevre gibi etkenlere bağlı olarak çözüm bekleyen çeşitli sorunlar ile de karşılaşmaktadır.

Yeni işlev verilen yapının eski işlevine ait mekânsal kurgusunun yeni işleve ne ölçüde uyumlu olduğu alınan kararların uygunluğunun tartışılmasında belirleyici konulardan biridir. Mekânsal kurgunun yeni işleve uygun olmaması durumunda yapının yeni ek alma gerekliliği söz konusu olur ve bu durum eklentinin yapının özgün karakterine ve kentsel belleğe ne ölçüde uyum sağlayabileceği sorunsalını doğurur. Bu durumda önemli olan konu mekânsal kurguda yeniden düzenlemeyi zorunlu kılan durumların ve tolerans sınırlarının ne olacağının detaylı biçimde irdelenmesidir.

Yeniden işlevlendirme çalışmalarında karşılaşılan bir diğer sorun, bazı müdahalelerin rant sağlamak ve/veya yerel yönetimin siyasi sürekliliği için tanıtım yapmak amacıyla gerçekleştirilmesidir. Bu konuya dikkat çeken Pekol (2010), bu yaklaşıma bağlı olarak tarihi yapıya uygun olan yenileme projesi yerine turizm faaliyetlerinin güçlenmesini öncelik alan işlevlerin önerildiğini belirtmektedir.

Altınoluk (1998) yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılırken binaya uygun işlev seçiminde dikkat edilmesi gereken unsurları; binanın mekânsal oluşumu, binanın hacim boyutları, binanın işlevsel ilişkiler kurgusu ve binanın bulunduğu konum olarak sınıflandırmıştır.

Yapının mekânsal oluşum şeması işlev ile doğrudan bağlantılı olması nedeniyle yeniden işlevlendirme kararları alınırken en önemli faktörlerden biridir. Yapı tek bir hacimden oluşabilir, tekrarlanan hacimlerden oluşabilir ya da karmaşık bir plan şemasına sahip olabilir. Tek hacimli mekânların bölünerek çok hacimli mekânlara dönüştürülmesi tarihi yapıların kimliklerini büyük ölçüde yitirmelerine sebep olur. Bu nedenle yeni işlevin yapının mekânsal oluşumuna uygun olması önemlidir (Altınoluk, 1998).

Mekânın hacim boyutları tarihi yapılardan yeniden işlevlendirme çalışmaları yapılırken sorun oluşturan diğer faktördür. Tarihi yapıya verilecek yeni fonksiyonun

esas biriminin (yeni işlev otel ise yatak odası, okul ise sınıf gibi) analiz edilmesi ve bu birimin yapıya uygunluğunun tespit edilmesi gerekir. Fakat yeni işlevin esas birimi tarihi yapıya uygun gibi görünse bile yapı bölümlendiğinde özgün karakterine ait özelliklerini büyük ölçüde yitireceği gerçeği söz konusudur. Bu nedenle özellikle anıt yapılarda yeniden işlevlendirme konusunda çok yönlü araştırma yapılması gerekir (Altınoluk, 1998).

Tarihi yapıya verilecek yeni işlevin binanın işlevsel ilişkiler kurgusuna uygunluğu işlev kararları alınırken dikkat edilmesi gereken unsurlardan bir diğeridir. Örneğin bir han konaklama tesisi olarak kullanıldığında otel odalarının avlu ile bağlantılı olması için kış aylarında en önemli problemlerden biri haline gelecektir. Bu nedenle yeni işlev verilirken bina içindeki sirkülasyonda zorluk meydana getirmeyecek işlevlerin tespit edilmesi önemlidir (Altınoluk, 1998).

İşlev kararları alınırken binanın mekânsal oluşumu, hacim boyutları ve işlevsel ilişkiler kurgusunun uygunluğu yeterli değildir. Tarihi yapının fiziksel ve sosyal çevresine ait verileri yeniden işlevlendirme çalışmaları gerçekleştirilirken dikkate alınması gereken en önemli faktörlerdendir (Altınoluk, 1998). Tarihi yapıların sürdürülebilirliğini sağlayabilmesi için fiziksel ve sosyal çevresi ile bütünleşebilmesi önemlidir. Bu nedenle yeni işlev kararları alınırken yapının fiziksel ve sosyal çevresi de göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2 Anıt Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi

‘Anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesi’ konusunun ‘tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi’nden farklı ele alınmasının sebeplerini irdeleyebilmek için öncelikle ‘anıt’ kavramının ele alınması gereklidir. Hasol (2010), anıt kavramını ‘önemli bir olayın anısını yaşatmak amacıyla yapılan göze çarpacak büyüklükte heykel yapı’ ya da ‘tarih ve sanat değeri büyük yapı’ olarak tanımlamıştır. Kuban (1973) ise, ‘yaratılan simgelerin sayıca sınırlı, fakat bir kültürün tanımı açısından, niteliksel önemi büyük bir bölümünü anıtlar teşkil eder’ ifadesini kullanmıştır. Kuban’ın (1973) ifadesi ile, anıt çevre yapıcıdır ve fiziksel mekândaki ilgi odağıdır. Toplum için simge olan ve birleştirici bir özelliğe sahip olan anıtların kentsel bellekte önemli bir yeri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle anıt yapılarda gerçekleştirilecek

koruma uygulamalarında ele alınan yapıların fiziksel ve sosyal çevresi üzerinde önemli bir etkisinin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bugün Türkiye’de birçok anıt yapı bulunmaktadır. Bu yapılar içerisinde pek çok farklı döneme ve topluluğa ait örnek bulunmaktadır. Asatekin (2004), yapıldığı dönemin mimari biçiminin, yapım tekniklerinin ve sosyo-kültürel özelliklerinin izlerini taşıyan anıt yapıları işlevlerine göre sınıflandırmıştır. Asatekin’e göre anıt yapılar; dini yapılar (kilise, cami, mescit, havra, türbe, tapınak, mabet), eğitim yapıları (gymnasium, medrese, okul), ticaret yapıları (kervansaray, han, bedesten, arasta, agora, stoa), askeri yapılar (kale, sur, kule, hisar, burç), temizlik yapıları (hamam, ılıca) ve konutlar (büyük ölçekli ve geleneksel konutlar) olarak sınıflandırılabilir. Söz konusu sınıflama Hasol (2010) ve Kuban’ın (1973) anıt yapı tanımlarını örneklemiştir. Anıt yapılar ve bu yapıların korunması ulusal koruma mevzuatında da tanımlanmıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 660 no’lu 05.11.1999 tarihli kararında ‘Taşınmaz Kültür Varlıkları’ 2 gruba ayrılmıştır. Bu karara göre: 1.Grup Yapılar; ‘Toplumsal maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır’. 2.Grup Yapılar ise ; ‘kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır’ şeklinde tanımlanmıştır (kulturarliklari, 1999).

Yukarıda da tanımlandığı üzere, yasal koruma mevzuatımız çerçevesinde anıtsal yapılar ‘1. Grup Yapılar’ sınıfında yer almakta, ve sahip olduğu değerler nedeniyle korunmasının önemi vurgulamaktadır.

Anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusu ele alınırken koruma bilincinin gelişimi süresince kabul edilen ilkeleri ile ilişkilendirilmesi yararlıdır. Camillo Boito’nun 1883 yılında ortaya koyduğu ‘çağdaş restorasyonun 5 ilkesi’ şu şekildedir;

1. Anıtlar tüm insanlığın tarihini belgelerler. Bu nedenle onlara saygılı davranılması gerekir. Yapılacak herhangi bir değişiklik yanıltıcı sonuç ve hükümlere yol açabilir.

2. Mimari anıtlara müdahale edilmesi zorunlu olabilir; ancak sağlamlaştırma onarımdan, onarım ise restore etmekten daha iyidir. Yenileme ve eklerden kaçınılmalıdır.

3. Eğer strüktürel aksaklıklar, güvenlik gibi nedenlerle anıta ek yapılması gerekirse, bunlar somut verilere dayandırılmalı; yapının görsel bütünlüğüne ve biçimine saygı gösterilerek, başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmelidir. Yapılan restorasyon tarihi bir işaret veya rakamla belirtilmelidir.

4. İlk tasarımdan sonra, değişik dönemlerde yapılan ekler anıtın bir parçası olarak kabul edilmeli; başka bir öğeyi kapatma, ya da bozma gibi zararlı etkileri olmadığı takdirde korunmalıdır.

5. Restorasyon sırasında yapılan işlemler rapor, çizim ve fotoğraflarla dikkatle belgelenmelidir (Ahunbay, 2011, s.18).

Boito tarafından ortaya konulan ilkeler Gustavo Giovanni, tarafından geliştirerek 1931'de Atina'da toplanan "Tarihi Anıtların Korunması ile İlgili Mimar ve Teknisyenlerin I. Uluslararası Konferansı'nda" koruma ortamına sunulmuş ve uzmanlar tarafından benimsenmesini sağlamıştır. Eski eserlerin çevresindeki tarihi doku ile birlikte korunması anlayışını öne süren Giovannoni'nin büyük katkısı olan bu belgede yer alan ilkelerin başlıcaları şu şekildedir;

1. Yapıların yaşamlarını sürdürebilmeleri için kullanılmaları önerilir, ancak bu kullanım onların estetik ve tarihi kimliklerine saygılı bir amaca dönük olmalıdır.

2. Özel mülkiyetteki anıtların korunmaları için kamu yetkilileri koruyucu önlemler alabilecek biçimde güçlendirilmelidir.

3. Tarihi anıtların çevrelerine saygı gösterilmeli; hatta bazı yapı kümeleri ve pitoresk oluşumlar korunmalıdır.

4. Tarihi anıtların onarımında çağdaş tekniğin sunduğu bütün olanaklar akıllıca kullanılmalıdır.

5. Arkeolojik alanlarda bulunabilen her özgün parçanın yerine konulabilmesi için gerekli önlemler alınmalıdır (Ahunbay, 2011, s.18).

İçinde bulundukları çevrenin odak noktası olması nedeniyle fiziksel ve sosyal çevresi üzerinde önemli bir etkisi olan ve geçmiş dönemlere ait uygarlıkların, yaşam biçimlerinin ya da tarihi bir olayın en önemli yansıtıcıları olan anıt yapıların korunması, tarihsel ve kültürel belgelemenin en önemli konularındandır. Koruma, yalnızca estetik kaygılarla yapılan bir çalışma değildir. Koruma sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel boyutları da kapsayan bütüncül bir anlayıştır. Bu nedenle anıtsal yapıların varlığını sürdürebilmesi için içinde konumlandığı fiziksel, toplumsal ve sosyo-ekonomik dinamikler bütüncül bakışla ele alınmalı ve yapının günümüz koşullarına uyum sağlayarak kullanım sürekliliği sağlanmalıdır.

Anıtsal yapıların günümüz koşullarına uyum sağlayabilmesi için ele alınan tarihsel, kültürel, ekonomik ve çevresel nedenler yapının yeniden işlevlendirilmesi gerektiği sonucunu doğurabilir. Bu durumda yapı kullanım dışı kalarak yok olma sürecine girmeden önce gerekli koruma uygulamalarının yapılması ve yapının yaşama dâhil edilmesi gerekmektedir. Anıt yapıların sahip oldukları simgesellik değeri, yeniden işlevlendirme uygulamalarının kullanıcı odaklı olması ve yapının çevre etki değerini güçlendirmesi gerekliliğini doğurmaktadır. Bu durum anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesinde ‘adaptive re-use’ kavramını öne çıkarmaktadır. Anıt yapılarda yeni işlev kararları alınırken fiziksel ve sosyal çevresi üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulmalı ve yeniden işlevlendirmeyi gerekli kılan çevresel faktörler detaylı bir şekilde analiz edilmelidir.

2.3 Anıt Yapıların İşlevlendirilmesinde Çevresel Etki Değerinin Güçlendirilmesini Öncelik Alan Uygulamalar

Tarihi süreç içerisinde ve özellikle kentlerde değişen dinamikler sonucunda bazı anıt yapılar kullanıcılarını kaybetmekte ve buna bağlı olarak yok olma sürecine girmektedirler. Oysa somut ve somut olmayan değerleri ile önemli miras alanları olan tarihi anıt yapılarının kültürel niteliklerini güçlendirerek korunması, bu yapıların bireyleri bir arada tutan gelenek, inanç, ideoloji gibi toplumsal olguların temsil eden nitelikleri üzerinden toplumsal birlikteliğin ve toplumsal kimliğin sürdürülebilmesi için gereklidir. Tanaç Zeren (2010), kullanım değerini kaybetmiş anıtsal yapılara verilebilecek yeni işlevlerde sergi alanı ve kültür merkezi gibi işlevlerin sıklıkla tercih edildiğini belirtmekte, bunun nedeninin ise söz konusu kullanımlar ile yapının

mekânsal organizasyonu ve bütünlüğünün büyük oranda korunabilmesi olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, yeniden işlevlendirme uygulamalarından edinilen deneyimler, anıt yapıların kültürel niteliğinin sürdürülebilmesi için sadece mekânsal bütünlüğün korunmasının yeterli olmadığını, toplumsal sahiplenme ve kentsel rolün güçlendirilmesinin de önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, tarihi anıt yapılara verilecek yeni işlevlerin, söz konusu yapının mimari karakterinin, kentsel rolünün ve çevre etki değerinin güçlendirilmesini sağlaması gereklidir.

Çalışmanın bu bölümünde, yukarıda tanımlanan yaklaşımlar doğrultusunda kurgulanmış uygulama örneklerine yer verilmiştir. Seçilen örnekler mimari karakterin güçlenerek sürdürülebilmesinin ötesinde, kentsel rollerin ve çevre etki değerlerinin güçlendirilmesinin de sağlandığı uygulamalardır. Bu yaklaşımla, tarihi anıt yapıların ve özellikle tarihi dini yapıların farklı bir kullanım ile yeniden işlevlendirilmesinde çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerin sürekliliği ve yeni kullanımların potansiyele uygunluğu gibi sorgulara yanıt veren 9 farklı uygulama irdelenmiştir. Seçilen örnekler özgün işlevleri üzerinden değil, işlevlendirme müdahalesinin benimsediği koruma yaklaşımı üzerinden belirlenmiştir. Dolayısıyla yalnızca ibadet yapılarının dönüşümü değil, endüstri yapısı, medrese, han gibi yapıların dönüşümü de incelenmiştir.

- ***Santa María de Vilanova de la Barca***

İspanya Vilanova de la Barca bölgesinde bulunan kilise (Şekil 2.5) 13. yy'a aittir. 1936 İspanya iç Savaşı'nda meydana gelen bombalamalar nedeniyle kısmen yıkılarak kullanım dışı kalan yapı, 2006 yılında AleaOlea mimarlık ofisi tarafından çok amaçlı salon işlevinde kullanılmak üzere restore edilmiştir (Archdaily, 2017). Gerçekleştirilen renovasyon çalışmaları ile yapının özgün duvarları mevcut haliyle korunmuş, yıkılmış durumda olan kısımları ise tarihi dokuyla zıtlık oluşturacak doku ve renkteki malzemelerle tamamlanmıştır. Gerçekleştirilen çalışmalar ile yapının yeniden kullanım değeri kazanması sağlanırken, iç savaşın yapı üzerindeki izlerinin kaybedilmemesine özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu yapıya getirilen çağdaş eklerin özgün malzeme ile zıtlık oluşturması, çağdaş ekler ile özgün yapı karakterinin daha kolay okunabilmesi açısından tercih edilen yöntemlerden biridir.

Şekil 2.2 Santa María de Vilanova de la Barca (Archdaily, 2017)

- ***Corbera d'Ebre Kilisesi***

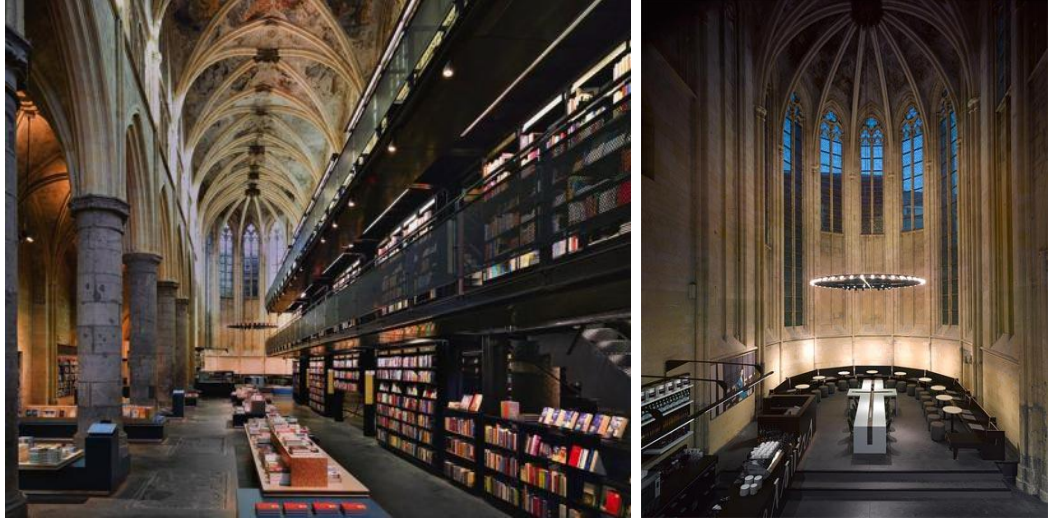
İspanya Corbera d'Ebre'de bulunan kilise (Şekil 2.6) 1827 yılında inşa edilmiştir. İspanya iç savaşında önemli ölçüde hasar görmüş olan yapı, uzun yıllar kullanım dışı kalmıştır (Poblevell, b.t). Ferrán Vizoso Mimarlık tarafından 2011 yılında restorasyon uygulamaları gerçekleştirilen yapının savaşa ait izlerinin silinmeden korunması amaçlanmıştır. Bu nedenle yapı mevcut haliyle güçlendirilmiş ve üzerine etfe kaplama çatı örtüsü yerleştirilmiştir. Yapı rehabilitasyon uygulamaları sonrasında çok amaçlı salon işlevinde kullanılmaya başlanmıştır. Yapının projelerini hazırlamış olan Ferrán Vizoso Mimarlık müdahalenin asıl amacının, kilisenin özgün karakterini ve savaşa ilişkin sembolize ettiklerini değiştirmeden kamusal işlevini iyileştirmek olduğunu belirtmiştir (Arkitera, 2017). Yapının rehabilitasyon çalışmaları sonrası durumu incelendiğinde yapının geçirmiş olduğu dönüşüm ve savaşın izleri okunabilmektedir.

Şekil 2.3 Corbera d'Ebre Kilisesi (Arkitera, 2017)

- ***Selexyz Dominicanen Kitabevi***

Maastricht Hollanda'da bulunan Selexyz Dominicanen Kitabevi (Şekil 2.8), bir ibadet yapısı olarak 1294 yılında inşa edilmiştir. 1794 yılına kadar Dominik Kilisesi olarak kullanılan yapı, Maastricht'in 1794 yılında Napoleon tarafından fethedilmesinin ardından depo, arşiv, ve bisiklet park yeri gibi farklı işlevlerle kullanılmıştır. 2006 yılında Merckx + Girod Mimarlık firması tarafından yapılan tasarım ile yapı yeniden işlevlendirilmiş ve kitabevi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dış cephesi özgün karakterini yansıtacak biçimde korunan, iç mekânına ise 3 katlı siyah çelik kitap rafları eklenen yapıda gerçekleştirilen adaptive re-use uygulaması 2007'de 'Lensvelt de Architect İç Mekân Ödülü' ve 2008'de The Guardian "Dünyanın En İyi Kitabevi" ödüllerini almıştır (Mimdap, 2009). Yapıya yeni işlev verilirken getirilen eklerin tarihi yapıyı zedelemeyen yerleştirilmesine ve dönüştürülebilir olmasına özen gösterilerek yapının özgün karakterini kaybetmemesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Şekil 2.4 Selexyz Dominicanen Kitabevi iç mekân (Mimdap, 2009)

- ***Fransiskan Kültür Merkezi***

Fransiskan rahipler tarafından 18.yy'da İspanya-Santpedor'da inşa edilen Fransiskan Manastırı (Şekil 2.11) 1835 yılına kadar özgün işlevinde kullanılmıştır. Daha sonra çeşitli nedenlerle bakımsız kalarak harap duruma gelen yapının yalnızca beden duvarlarının bir kısmının ayakta kalmıştır. Tarihi manastır yapısı 2011 yılında David Closes tarafından gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrasında kültürel tesis olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yeniden işlevlendirme uygulamaları yapılırken yapının geçmiş dönemlere ait hasar ve izleri mevcut haliyle bırakılmış ve yapı güçlendirilmiştir. Yeni eklenen bölümlerde ise çağdaş form ve malzemeler kullanılarak özgün elemanlar ile çağdaş eklerin ayrışması hedeflenmiştir (Archdaily, 2012). Yeni kullanımın gerektirdiği ek birimlerin tarihi yapının dışında yerleştirilmesi ve özgün malzeme ile zıtlık oluşturması ile özgün karakterin ve yapının geçirmiş olduğu dönüşümün okunmasının önüne geçilmediği görülmektedir.

Şekil 2.5 Fransiskan Kültür Merkezi (Archdaily, 2012)

- ***Vatikan Müzeleri***

15. yüzyılda yapımına başlanan ve döneminin inanç sistemine önemli aktörleri için inşa edilmiş olan yapı kompleksinde bulunan sergiler 19. yüzyıldan itibaren halka açılmaya başlanmıştır (museivaticani, b.t). Günümüzde dünyanın en çok ziyaret edilen müzelerinden biri olan Vatikan Müzeleri'nin yenilenme sonrası toplumun dini değerlerinin sergi üzerinden güçlendirildiği bir kullanım üstlendiği ve yeni kullanımı ile özgün karakterini ve mimari kurgusunu sürdürdüğü görülmektedir ( ekil 2.6).

Şekil 2.6 Vatikan Müzeleri (Kişisel arşiv, 2019)

- ***Tate Modern***

Londra Bankside’da konumlanan ve özgün işlevi Elektrik Santrali olan Tate Modern (Şekil 2.7), mimar Giles Gilbert Scott tarafından tasarlanmış, 1947 ile 1963 yıllarında iki aşamalı olarak inşa edilmiştir. 1981 yılında kullanım dışı kalan yapının renovasyon müdahalesi Herzog & de Meuron mimarlık ofisi tarafından tasarlanmış ve yapı 2000 yılında modern sanat müzesi olarak kullanıma açılmıştır. 2009 yılında Herzog & de Meuron Mimarlık Ofisi müzenin ziyaretçi kapasitesini arttırabilmek amacıyla 10 katlı yeni bir ek yapı projesine başlamıştır (Tate, 2016). Beton strüktür ile kurgulanmış olan ek yapının biçimsel olarak özgün yapıdan farklılaştığı, fakat cephe karakterinin santralin özgün tuğla cephesinin farklı bir şekilde yorumlanmasıyla oluşturulduğu görülmektedir. Şehrin önemli sembollerinden biri olan yapının renovasyon müdahaleleri gerçekleştirilirken, yapıya getirilen eklerin özgün biçimleniş ile zıtlık oluşturarak özgün yapıdan ayırt edilmesinin sağlandığını savunan görüşler mevcut olmakla birlikte, eklentinin özgün yapının önüne geçtiği, bu nedenle özgün karakterin okunmasını zorlaştırdığı görüşünü savunanlar da mevcuttur.

Şekil 2.7 Tate Modern (Tate, 2016)

- ***Selçuklu Uygarlığı Müzesi***

Kayseri’de bulunan Selçuklu Uygarlığı Müzesi, Çifte Medrese olarak da tanınan Gevher Nesibe Darüşşifası ve Gıyasiye Medresesi yapılarından oluşmaktadır. 1205-1206 yıllarında Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından yaptırılan Çifte Medrese Anadolu Selçuklu Döneminden günümüze ulaşan önemli eserlerdendir. 1960 yılında kapsamlı bir restorasyon çalışması geçiren yapı, 1980’li yıllardan itibaren Erciyes Üniversitesi

Tıp Tarihi Müzesi olarak kullanılmıştır. Yapının kullanımının 2012 yılında Kayseri Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmesiyle Selçuklu Müzesi olarak kullanılmak üzere yeniden düzenmiş ve 21 Şubat 2014 tarihinde hizmete açılmıştır (selcuklumuzesi, b.t). Gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası inşa edildiği dönemin kültürel ortamının deneyimlenmesine hizmet veren yapının kentsel rolünün güçlendiği ve sergileme tasarımı ile özgün iç mekân karakterinin güçlendiği görülmektedir (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Selçuklu Uygarlığı Müzesi (Salcuklumuzesi, b.t)

- **Anadolu Medeniyetleri Müzesi**

Ankara'da bulunan Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Mahmut Paşa Bedesteni ve Kurşunlu Han yapılarından oluşmaktadır. 1464-1471 yılları arasında Mahmud Paşa tarafından inşa ettirilen Bedesten yapısı 1881 yılında geçirmiş olduğu yangın sonrası kullanılamaz hale gelmiştir. Yapının 1937 yılında yapının Hitit Müzesi olarak kullanılmak üzere restorasyon çalışmalarına başlanmış ve 1945 yılında orta holü tamamlanmıştır. Bedestenin Han ile birlikte restore edilerek Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak ziyarete açılması ise 1968 yılında gerçekleşmiştir (Kurtay, Aybar, Başkaya ve Aksulu, 2003). 1997 yılında "Avrupa'da Yılın Müzesi Ödülü"nü alan Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 2010-2014 yılları arasında yeniden restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Müzede günümüzde Paleolitik Çağ'dan başlayarak Doğu Roma Dönemi sonuna kadar olan dönemlere ait eserler sergilenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014). Yeniden işlevlendirme uygulamaları öncesi kullanım değerini yitirmiş durumda olan yapının kentsel rolünün gerçekleştirilen çalışmalar ile güçlendirilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9 Anadolu Medeniyetleri Müzesi (Seyahatdergisi, 2018)

- **AGÜ Sümer Kampüsü**

Kayseri’de bulunan Abdullah Gül Üniversitesi Sümer Kampüsü yapısı mimar Prof. Ivan Nikolaev tarafından bez fabrikası olarak kullanılmak üzere tasarlanmış ve 1935 yılında kullanıma açılmıştır. Pamuklu tekstil sanayi kolunun gelişmesine ve yurt ekonomisine katkı sağlayan fabrikanın sahip olduğu modern tasarım ilkeleri, kentin planlanmasının ana fikirlerinden biri olmuştur. 2012 yılında Abdullah Gül Üniversitesi’ne tahsis edilmiş olan yapının yenileme projeleri Emre Arolat Mimarlık tarafından hazırlanmış ve yapı 2014 yılında kullanıma açılmıştır (Arkitera, 2016). 2016 yılında Ulusal Mimarlık ödülüne layık görülen yapıda gerçekleştirilen restorasyon uygulamalarının tarihi yapının özgün mimari karakterini güçlendirmeye ve toplumsal izlerini korumaya odaklandığı anlaşılmaktadır. Yeniden işlevlendirme çalışmaları gerçekleştirilen fabrika yapısı yalnızca kent belleğinde yeri olan bir yapı olarak korunmamış, aynı zamanda mimari karakteri ve kentsel rolü güçlendirilerek öne çıkarılmıştır.

Şekil 2.10 AGÜ Sümer Kampüsü (Emrearolat, b.t)

Yukarıda aktarılan Santa María de Vilanova de la Barca, Corbera d'Ebre Kilisesi, Selexyz Dominicanen Kitabevi, Fransiskan Kültür Merkezi, Vatikan Müzeleri, Selçuklu Uygarlığı Müzesi, Anadolu Medeniyetleri Müzesi örneklerinin özgün mekânsal kurgunun algısını değiştiren bir müdahale içermedikleri, bununla birlikte yenilikçi bir tasarım yaklaşımı ile mekânsal değerlerinin güçlendirildiği görülmektedir. Tate Modern ve AGÜ Sümer Kampüsü örneklerinin ise diğer yapılara oranla daha fazla müdahale içermesi ve yeni kullanımına bağlı olarak hacimsel değişim gerçekleştirilmesine rağmen kentsel rollerinin güçlendirildiği görülmektedir. Güncel mimari koruma pratiğinde, tarihi yapıların özgün mekân kurgusunun algılanmasını engelleyen müdahaleler içeren uygulamaların, yapının özgün mimari karakterinin ve estetik değerinin sürekliliğinin sağlanmasını güçleştirebileceği görüşü hakimdir. Bu nedenle, önemli mekânsal müdahaleler gerektiren yeni işlevler çoğunlukla tercih edilmemektedir. Buna rağmen, Tate Modern ve Sümer Kampüsü örneklerinde görüldüğü üzere, mekânın özgün nitelikleri ile örtüşen müdahaleler ile tarihi yapının mimari karakterinin ve kentsel rolünün güçlendirilmesi mümkündür.

Ele alınan örneklerde, kullanım değerini kaybetmiş olan tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesinde, mimari programlarının mekânsal müdahale öngörmemesi nedeniyle, sergi/müze/etkinlik merkezi gibi kullanımların tercih edildiği görülmektedir. Tarihi yapının kütüphane/eğitim yapısı gibi farklı kullanım önerileri ile yeniden işlevlendirilmesi durumunda ise, yapının çağdaş ek ile genişletilmesi ve mekânsal kurgusunun yeniden düzenlenmesi gerekliliği söz konusu olabilmektedir. İncelen örneklerde, tarihi yapılardaki çağdaş eklerin mimari dilinin ve özgün kütle ile ilişkisinin müdahalenin başarısında etken olduğu görülmektedir. Müdahalelerin özgün karakteri kopyalayarak yeniden üretmek yerine farklı bir mimari dili benimsemesi, bununla birlikte müdahale ölçeği ile özgün kütlelerin öncelikli algısını sürdürmesini sağlaması, yapının yeniden kullanım için dönüşümünün okunmasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca incelenen örneklerde, restorasyon çalışması öncesi kullanım değerini kaybetmiş durumda olan tarihi yapıların bulunduğu alanın potansiyeline uygun bir işlevle yenilenmesinin yapının çevresel etkisinin ve alan kullanıcılarının yapıya olan aidiyet duygusunun güçlenmesini sağladığı görülmektedir.

BÖLÜM ÜÇ

İZMİR RUM-ORTODOKS İBADET YAPILARI

Osmanlı dönemi İzmir kentinde, fiziksel, sembolik ve toplumsal değerleri ile ibadet yapıları kentin odak noktalarını oluşturan simgesel yapılardır. Bu yapılar, Osmanlının çok kültürlü ve çok dinli toplumsal yapısı çerçevesinde, farklı dini toplulukların temsiliyetlerini de ortaya koymuştur. İzmir'deki gayrimüslim ibadet yapıları içerisinde çoğunluğu oluşturan Rum-Ortodoks kiliselerinin dönemin kent silüetinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ancak ne yazık ki, kent beleğinde önemli yer tutan bu yapıların büyük bir kısmı yok olmuştur. Bu nedenle anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesi konusunun irdelendiği tez çalışmasında İzmir kentinde varlığını sürdüren Ortodoks ibadet yapıları incelenmiştir.

Osmanlı dönemine ait nüfus verileri incelendiğinde, İzmir gayrimüslim toplumunun büyük bir bölümünü oluşturan Rum topluluğun büyük bir bölümünün Ortodoks olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Rum ve Ortodoks kavramları tam olarak örtüşmemektedir. Osmanlı toplumu içinde Katolik mezhebini benimseyen Rumların ya da Ortodoks Ermenilerin de bulunduğu bilinmektedir (Karpas, 1985). Ancak, günümüze ulaşan örneklerin tamamı Rum-Ortodoks topluluğa ait olan yapılardır. Bu nedenle, sunulan çalışmada Rum-Ortodoks ibadet yapıları ele alınmıştır.

İzmir Rum-Ortodoks ibadet yapılarının, 'anıt yapıların yeniden işlevlendirilmesinin sosyokültürel ve fiziksel etkileri' çerçevesinde tartışılabilmesi için öncelikle bu yapıların inşasına neden olan toplum ve bu toplumun yaşam alanlarının tanımlanması gerekmektedir. Bu sayede söz konusu yapıların inşa döneminde belirleyici olan toplumsal ve kentsel dinamikler, yapıların toplumsal aidiyet, sahiplenme açısından anlamları ve temsiliyet, çevre etki değerleri gibi unsurlar irdelenmiş olacaktır. Bu nedenle çalışma kapsamında öncelikle İzmir Rum-Ortodoks toplumu, bu toplumun yaşam alanları ve bu topluluk için inşa edilmiş olan ibadet yapıları ele alınmıştır.

3.1 İzmir Ortodoks Toplumu

Geçmişten günümüze pek çok farklı tarihsel döneme ve kültüre ev sahipliği yapmış olan İzmir kentinin çok kültürlü toplumsal yapısının en güçlü olduğu dönem kuşkusuz ki Osmanlı dönemidir. Bu dönemde Müslüman Türkler, Ortodoks Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, ve diğer dini gruplar Osmanlı'nın çok kültürlü toplumunu oluşturmakta, Osmanlı halkının bir parçası olmamakla birlikte Protestan ve Katolik Levantenlerde bu zengin toplumsal yapıya katkı sağlamaktadır. Gayrimüslim toplumlar içinde Rum-Ortodokslar nüfus yoğunluğu açısından önemli bir yere sahip olmuştur.

Ortaylı (1985), Osmanlı milletinde mezhep ayrılığına dayanan gruplaşmaların olduğunu, hatta aynı mezhepte farklı dili konuşan topluluklar içinde de bir gruplaşmanın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Güler (2007), söz konusu toplulukların yönetim biçimi ve haklarının 'Millet Sistemi' olarak adlandırılan bir sistem içinde değerlendirildiğini ve bu sistem çerçevesinde her dini gruptan yüksek rütbeli bir din adamının seçilerek topluluğunu yönlendirmek ve yönetmekle görevlendirildiğini belirtmektedir. Bu idari kurgu, Osmanlı Devleti yönetimindeki farklı toplulukların kendi ibadetlerini, eğitimlerini ve geleneklerini özgürce sürdürmelerini sağlamıştır. Kaya (2004), millet sisteminin farklı din ve mezhepler arasındaki çatışmayı önleyen güçlü bir merkezi devlet şartına bağlı olduğunu vurgulayarak, Osmanlıların bu sistemi inceliklerle geliştirilerek uyguladığını ve uzun ömürlü bir devletin temel dayanağı haline getirdiklerini belirtmiştir.

Osmanlı Devleti'nin dini gruplara tanıdığı haklar kapsamında Gayrimüslimler kendi dini kuruluşlarını, hastanelerini, okullarını kurmuşlar ve dini ve kültürel teşkilatlarına bağlı olarak eğitimlerini devlet denetimi dışında sürdürmüşlerdir (Güler, 2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda bu tür idari örgütlenmelerin en çarpıcı örneği Rum-Ortodoks kilisesidir. 1453 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde İstanbul'daki Rum-Ortodoks patrikliğine eşdeğer yeni bir ruhanî merkezi kurulmamıştır. İstanbul'un fethinden sonra imparatorluk politikasına bağlı olarak Rum-Ortodoks patriğine tanınan ayrıcalıklar ile birlikte patrik, devlet protokolünde seçkin yerini almıştır. 16. yy sonunda İstanbul Fener semtindeki yerini alan 'Rum-Ortodoks Patrikhanesi' Balkan ve Anadolu Ortodokslarının dini, adli ve mali

yönetim merkezi haline gelmiştir (Ortaylı,1985). Ayrıca tebaanın sayısal anlamda önemli bir grubu olan Rumlar Osmanlı İmparatorluğunun üst düzeydeki yönetiminde de görev almışlardır (Toros, 1985). Fatih Sultan Mehmet tarafından gerçekleştirilen bu sistem içerisinde, Gayrimüslim toplulukların itibar sırasına bağlı olarak verilen ayrıcalıklarda farklılıklar görülmektedir. Kaya (2004), Rumların diğer milletlere göre önceliğe sahip olduğunu ve bu durumun Osmanlı belgeleri ile tasdik olduğunu ifade etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Gayrimüslimler nüfus dağılımlarında ve coğrafi yerleşimlerinde farklılıklar göstermişlerdir. İmparatorluğun 18. yy sonu ve 19. yy başına ait nüfus verileri bu dönemde Gayrimüslim azınlıklar içerisinde Rumların önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir (Şekil 3.1). Gayrimüslimlerin İmparatorluk topraklarındaki yerleşim yerleri incelendiğinde ise; Ortodoksların yoğunlukla Doğu Karadeniz kıyıları, Marmara, Ege kıyıları, Ege ve Akdeniz adalarına yerleşmiş oldukları, Ermenilerin günümüzdeki Ermenistan sınırları içinde kalan bölgede ve Çukurova'da yaşadıkları, Yahudilerin İstanbul, Edirne, İzmir, Bursa, Biga Sancağı ile Ege ve Akdeniz adalarında yoğun olarak bulundukları, Musevilerin genellikle ticaretin yoğun olduğu bölgelere yerleştikleri görülmektedir. Bu tür yerleşmelerin oluşma sebebi ise ibadet farklılığı nedeniyle çatışma çıkmasını önleme düşüncesidir. Tebaayı oluşturan gayrimüslim grupların yanı sıra idari, ticari ve benzer nedenler ile İmparatorluk sınırları içinde yaşamını sürdüren ve toplumun bir parçası olan gayrimüslim gruplar da bulunmaktadır. Özellikle Katolik ve Protestan toplulukların oluşturdukları bu gruplar diğer toplumlara göre daha dağınık bir yerleşim göstermişlerdir (Güler, 2007).

Sayım	Müslümanlar	%	Gayrimüslimler	%	Toplam	Sayım	Rum Nüfusu	%	Toplam Türkiye Nüfusu
1881/82-1893	9.330.671	77.34	2.733.515	22.66	12.064.186	1881/82-1893	1.325.735	10.99	12.064.186
1906/7	11.633.507	77.51	3.376.231	22.49	15.009.738	1906/7	1.994.850	11.95	15.009.738
1914	12.997.459	80.91	3.066.602	19.09	16.064.061	1914	1.553.619	9.67	16.064.061

Şekil 3.1 1881-1914 yılları arasındaki Gayrimüslim ve Rumlara ait nüfus dağılımı (Güler, 2007)

Osmanlı döneminin toplumsal dinamiklerini belirleyen bir diğer girdi, toplulukların üretim biçimleri ve işkollarıdır. Gayrimüslimler devlet memuriyeti de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda çalışmışlardır. Rumlar, çiftçi, tüccar, esnaf, gemici, işçi, üretimhane sahibi, avukat, doktor gibi çeşitli meslek gruplarından

kişilerden oluşmaktadır ve işçi hareketlerinde önemli role sahip olmuşlardır. Ermeniler çiftçilik, sarraflık, bankerlik, yapı üretimi, doktorluk, eczacılık gibi mesleklere sahipken, Yahudiler çoğunlukla sermaye ile ilgili olan mesleklerde söz sahibidir. Ayrıca Gayrimüslimler Osmanlı iç ve dış ticaretinde de önemli bir role sahip olmuşlardır. Özellikle 18. ve 19. yy'larda Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler İstanbul, İzmir, Bursa ve Selanik gibi ticari öneme sahip şehirlerde etkin olmuşlardır (Güler, 2007).

3.1.1 İzmir Rum-Ortodoks Toplumu

Osmanlı'nın çok kültürlü toplumsal yapısı ile gelişen ve önemli ticari kentlerden biri haline gelen İzmir'de 16. yüzyılın sonunda Osmanlı toplumunun parçaları olan Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi topluluklarının mahalleleri oluşmuştur (Güner, 2005). Kentte 17. yy sonlarında önemli bir nüfus artışı görülmeye başlanmıştır. Bu artış Ege takımadalarından, Mora Yarımadası'ndan, İç Anadolu'dan, imparatorluğun geri kalanından ve imparatorluk dışından daha iyi yaşam koşullarına sahip olma isteğinin sonucu olarak alınan göçlerden kaynaklanmaktadır. Göç 18. yy sonunda, Sultan I. Abdülhamit'in Hristiyan toplum için uygun düzenlemeler getiren Küçük Kaynarca anlaşmasının etkisi ile hızlanmıştır (Smyrnelis, 2016). Kent nüfusunun artmasıyla Müslüman Türkler, Ortodoks Rumlar, Ermeni ve Yahudilerden oluşan Osmanlı toplumunun yanı sıra Protestan ve Katolik Levantenler İzmir'in çok kültürlü toplumunu oluşturmuştur (Birol Akkurt, 2017). Bu gelişmeler sonucunda, 18. yüzyıl başına dek Müslüman nüfusun gayrimüslim topluluktan belirgin biçimde yoğun olduğu kentte gayrimüslim topluluk sayıca artmış, 19. yüzyıl sonlarında Müslüman nüfusun sayısal üstünlüğü yok olmuştur (Smyrnelis, 2016) (Şekil 3.2).

1631-1868 Döneminde İzmir Nüfusu Üzerine Tespitler							
Yıl	Yazan	Türk	Rum	Ermeni	Yahudi	Avrupalı	TOPLAM
1631	Tavernier	60.000	15.000	8.000	7.000	...	90.000
1675	Spon	30.000	10.000	...	15.000	...	55.000
1678	Le Bryun	...	...	...	...	...	80.000
1702	Tournefort	15.000	10.000	200	1.800	...	27.200
1731	Tollos	50.000	12.000	7.000	7.000		76.000
1739	Pockocke	84.000	8.000	2.000	6.000		100.000
1776	Choiseul-Gouffier	65.000	21.000	6.000	10.000	200	102.000
1812	Tancoigne	60.000	25.000	10.000	5.000	6.000	106.000
1817	Oikonomos	...	60.000	...	...	...	105.000
1836	Texier	75.000	40.000	10.000	15.000	10.000	150.000
1837	Journal de Smyrne	58.000	48.000	6.000	8.000	10.000	130.000
1840	Guiseppe Bargigli	45.000	55.000	5.000	13.000	12.000	130.000
1854	Storari	...	...	...	...	...	132.000
1857	Shepherd	85.000	60.000	10.000	20.000	5.000	180.000
1861	L'Impartial	42.000	46.500	7.000	14.000	14.827	123.787
1868	Slaars	40.000	75.000	12.000	40.000	20.000	187.000

Şekil 3.2 17, 18 ve 19.yıllara ait İzmir nüfusunun toplumsal gruplara göre dağılımı (Oikonomos ve Slaars, 2001'den aktaran Birol Akkurt, 2017)

19.yüzyıl sonlarında, Osmanlının çok kültürlü toplumsal yapısının parçası olan Rum topluluğu İzmir nüfusunun önemli bir parçası olmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan ederek Osmanlı'dan ayrılması bu nüfusun azalmasına değil, artmasına neden olmuştur (Mansel, 2010'dan aktaran Birol Akkurt, 2017) (Şekil 3.2). Mansel'e (2011) göre bu dönemde Rumların İzmir'de yaşamayı tercih etmesindeki en önemli etken Yunan anakarasında yaşanan ekonomik ve idari belirsizlik, buna karşın İzmir'in ticari ve toplumsal gücüdür. İzmir'de yaşayan Rumlar Yunanistan bağımsızlığını kazanıncaya kadar Osmanlı uyruğunda kalmışlardır. Fakat Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Osmanlı uyruklu Rumlar ve Yunan uyruklu Rumlar gibi ikilemler ortaya çıkmıştır. Söz konusu ikileme dikkat çeken Beyru (2000), Rum olarak tanımlanan halkın Yunanlılardan farklı olduğu birçok tarihçi, arkeolog ve etnolog tarafından kanıtlanmış olmasına rağmen dil ve din benzerliği nedeniyle Yunanistan halkı ile özdeşleştirilmiş olduğunu belirtmektedir.

İzmir'de yaşayan Rumlar ile ilgili anlatımlar incelendiğinde Rumların kentte özgür ve rahat bir yaşam sürdürdükleri fakat Yunan Bağımsızlık savaşı sırasında

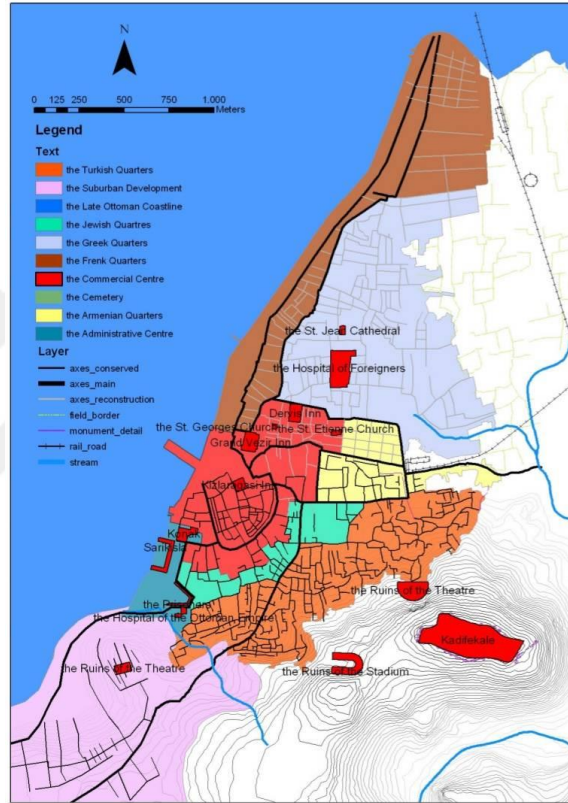
meydana gelen bazı olayların bu toplumu biraz güvensiz hissettirdiği anlaşılmaktadır. Bağımsızlık savaşı sırasında Rum davetlilerin yer aldığı bir toplantıya katılan İngiliz yazar James Emerson (1839), toplantıda kentteki Rumların sürekli tehlike içinde bulunuşlarına değinen konuşmaların egemen olduğuna dikkat çekmiş, buna karşın gerek ticari etkinliklerinin, gerekse dini inançlarının bu gerilimden çok az etkilendiğinin izlendiğini belirtmiştir (Beyru, 2000).

Yunan Bağımsızlık savaşı sonrasına ait anlatılar incelendiğinde, İzmir'deki Rumların büyük baskı altında yaşadıkları görüşünün Yunan isyanı sırasında meydana gelen olaylar dışında tartışmalı olduğu anlaşılmaktadır. 1886 yılında İzmir'de bulunan Fransız arkeolog, yazar ve gazeteci Gaston Deschamps, İzmir'deki Rum mahalleleri ve Punta Burnu'ndaki (Alsancak) sokaklarda yaklaşık 80.000 Rum'un yaşamakta olduğunu, her konuda kendi ülkelerindeymiş gibi davrandıklarını ve kendilerine destek olunması için patriklerine başvurduklarını belirtmiştir. 1886'da İzmir'i ziyaret eden Deschamps, İzmir Rumlarının uyanık, atak, kurnaz, ama eğlencesever olmalarına dikkat çekmiş ve kentte alt düzeyde bulunan Rumların kabareci, bakkal ya da kayıkçı olarak çalıştıklarını, daha varlıklı olanların ise avukatlık ya da doktorluk gibi meslekleri seçtiklerini söylemiştir (Deschamps'tan aktaran Beyru, 2000). Osmanlı döneminde İzmir'de yaşayan toplumlara ait anlatılardan, birçok çeşitli toplumun bir arada bulunduğu kentte farklı gruplar arasındaki ilişkilerin oldukça iyi olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuya dikkat çeken Deschamps, Rumların İzmir'de Türklerle kardeşçe yaşadıklarını hatta bazı durumlarda Osmanlı hükümetinden resmi görevler kabul etmekten kaçınmadıklarını belirtmiştir (Beyru, 2000).

3.1.2 Rum-Ortodoksların İzmir'deki Yaşam Alanları

19. yy'da, İzmir kentinde nüfus artışına bağlı olarak fiziksel çevrede de değişim gözlenmiştir. Kentteki farklı topluluklar ekonomik faaliyetlerine ve toplumsal ilişkilerine bağlı olarak farklı yaşam alanları oluşturmuşlardır. Çoğunlukla zanaat ve ticaretle uğraşan Müslümanlar Kadifekale yamaçlarındaki mahallelerde yaşarken, ticarete aracılık görevini üstlenen Yahudiler Müslüman mahalleleri ile geleneksel ticaret merkezi (Kemeraltı) arasında yaşamışlardır. Uzun mesafeli ticarete önemli rol sahibi olan Ermeniler de ticaret merkezinin yakınlarında ve Kervan yolunun iki

kolu arasında yaşamışlardır. Deniz ticaretinde daha etkin olan Batılı gruplar, kıyı boyunca oluşturdukları mahallede yerleşmişlerdir. Rumlar ise batılı grupların oluşturduğu mahallelerin kuzeydoğusundaki alanda yaşamışlardır (Smyrnelis, 2016) (Şekil 3.3) 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde kentte farklı toplulukların konut alanları, ticari, idari ve eğitim yapılarının yanı sıra cami, kilise havra gibi ibadet yapıları inşa edilmiştir. Söz konusu yapıların bir kısmı kentin çok kültürlü toplumsal yapısının sembolleri olarak günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler.

Şekil 3.3 19.yy'da İzmir'de toplumsal yaşam alanları (Belge, 2005)

Yerleşimin fiziksel anlamda da geliştiği bir dönem olan 19. yüzyıl'da kentte inşa edilen simgesel yapıların içinde birçok ibadet yapısı yer almaktadır. Farklı dini gruplara hizmet veren bu yapılar içinde Ortodoks kiliseleri önemli gayrimüslim dini yapılarıdır (Şekil 3.4). Bu dönemde şehrin en yüksek yapısı 1856 yılında yapılmış olan St. Photina Rum Ortodoks Kilisesi'nin çan kulesidir (Mansel, 2011). 19. yy sonlarında Ortodoks cemaatinin kentte 37 adet kilise ve şapelinin olduğu bilinmektedir (Beyru, 2000). Konak Meydanı'ndaki askeri kışla da dahil olmak üzere önemli yapıların birçoğunda Rum mimar ve ustalar görev almışlardır. Örneğin,

Rıhtım inşaatının başmühendisi ‘Polycarpus Vitalis’ adlı bir Rum’dur. Ayrıca toplumsal yaşamın odağını oluşturan Rıhtım’daki Cafe de Paris ve Spor Kulübü gibi birçok önemli yapının sahipleri de Rumlardır (Mansel, 2011). Kentteki Rum nüfusunun yoğunluğunun yansıması olan çok sayıda Rum yapısında, adalardan gelen usta ve zanaatkarların aktardığı üslup ve teknikler görülmektedir. Özellikle 19. yy’ın başlarında Sakız Adası’ndan gelen göç dalgasının Batı Anadolu’daki sanat/zanaat potansiyeline sağladığı katkı ve mimari ortam üzerindeki etkilerinin İzmir ve yakın çevresindeki yapılarda belirginlik kazandığı belirtilmektedir (Arel, 2002’den aktaran Çıkış, 2009). Akyüz (1994), kentteki yapılarda Ege adalarının etkilerinin taş cephe kaplamaları, taş oymacılığı, yüksek anıtsal girişler ve üçgen alınlıklarda kolaylıkla gözlemlenebildiğini ifade etmektedir. Bu noktada yapılarda gözlenen özelliklerin Ege adalarının etkileri olduğu görüşünün günümüzde oldukça tartışılan bir konu olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu yapısal referansların 19.yüzyılda tüm Avrupa ve Avrupa ile ilişkili liman kentlerinde gözlemlenebildiğini ve Batı dünyasında hakim olan barok üslubun etkisi olabileceğini savunan görüşler de mevcuttur (Erol, 2003).

Şekil 3.4 1922 İzmir Haritası (Levantine Heritage verilerinden oluşturulmuştur)

Kentteki Türk evleri dini inançlar ve gelenek doğrultusunda, mahremiyet olgusuna bağlı olarak içe dönük biçimde tasarlanırken, Rum konutları dışa dönük kurguları ile farklılık göstermektedir. Rum konutlarının belirgin bir diğer özelliği ise menderes motifleri ve dallardan oluşan süslemeye sahip demir konsollar üzerine oturtulmuş ahşap cumbalardır. Erpi, söz konusu konsolların genellikle aynı süslemelerden oluşması nedeniyle, bu elemanların üretiminin yerel bir merkezde yapılmış olabileceğini belirtmektedir (Erpi, 1987'den aktaran Uçar, 2013). Günümüzde bir yapı tipini Türk, Rum gibi etnik kökenlere bağlamanın ne ölçüde doğru olduğu da tartışılan konulardan biridir. 19. yüzyılda hakim olan Batılılaşma anlayışı ve hatta bu anlayışı destekleyen imar mevzuatı ile tüm toplulukların yapım dillerinin benzer hale geldiği görüşü mevcuttur. Müslüman mahallelerinde Rum tarzı olarak bilinen konutların inşasına rastlanması, Rum yaşam alanlarında ise Türk evi olarak tanımlanan yapılara ait özelliklerin gözlemlenmesi bu görüşü doğrulamaktadır.

Beyru (2000), 19. yüzyıl İzmir kentindeki Rum okullarının oldukça iyi bir eğitim düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir. Bu dönemde kentte bulunan Aya Yani, Aya Teologus, Aya Dimitri, Aya Nikola, Aya Trifona ve Aya Konstantin gibi birçok okul kiliselere bağlı resmi Ortodoks okullarıdır (Beyru, 2000). Bu dönemde kentteki Rumlara ait 28 okul bulunmakta ve bu okullarda 8600 öğrencinin eğitim görmektedir (Mansel, 2011).

Birinci Dünya Savaşı ve 1919 yılındaki Yunan işgali İzmir'in ekonomik hacminin, çok kültürlü yapısının ve Avrupa ile ilişkilerinin önemli ölçüde zarar gördüğü dönemlerdir (Smyrnelis, 2016). Üç yıl süren işgalin ardından 1922'de Türk ordusu tarafından geri alınan İzmir'in demografik yapısındaki değişimin en önemli etkenlerinden biri 1923 yılında Lozan Antlaşmasına bağlı olarak gerçekleştirilen Nüfus Mübadelesi'dir. Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri arasında alınan karar doğrultusunda Anadolu'daki Rumların Yunanistan'a, Yunanistan topraklarındaki Türklerin Türkiye'ye geçişi zorunlu kılınmıştır ve bu karar her iki bölgenin toplumsal yapısını değiştirmiştir. İzmir'in çok kültürlü toplumunun mekânsal izlerini değiştiren en önemli olay ise 13 Eylül 1922'de meydana gelen Büyük Yangın'dır.

Ermeni ve Rum mahallelerinin büyük bölümünü yok eden bu yangın kentin fiziksel, kültürel ve toplumsal yapısına büyük ölçüde zarar vermiştir (Güner, 2005).

İzmir’de 20. yy başlarında meydana gelen savaş, mübadele ve yangın gibi olayların etkisiyle kentteki Rumlara ait birçok yapı kullanıcısını kaybetmiş ve uzun yıllar bakımsız durumda kalmıştır. Büyük yangında zarar gören kentsel dokuda yapılan temizleme çalışmaları ile yangın alanındaki birçok kilise yıkılmıştır. Öte yandan, Cumhuriyetin ilk yıllarında cemaatsiz kalan Rum kiliselerinin büyük çoğunluğu yıkılarak yerlerine Cami ya da eğitim, sağlık amaçlı kullanılmak üzere kamusal yapılar inşa edilmiştir.

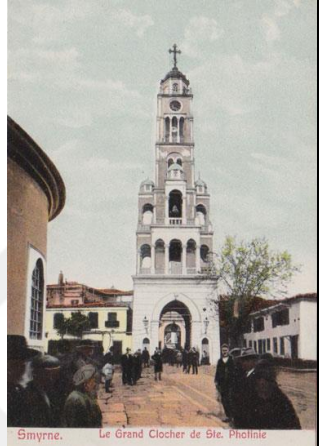
3.2 İzmir Rum-Ortodoks İbadet Yapıları

Günümüzde İzmir ve ilçelerinde varlığını sürdüren 21 adet Rum-Ortodoks kilisesi ve şapel bulunduğu bilinmektedir (Levantine Heritage, 2010). Bu yapıların bir kısmı harap durumda olmaları nedeniyle kullanılmamaktadır. Bir kısmı ise onararak özgün işlevinde ya da farklı işlevlerde kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde İzmir kentinde bulunduğu bilinen Rum-Ortodoks kiliselerinden 36 tanesi günümüzde tamamen kaybolmuş durumdadır (Tablo 3.1). Günümüzde İzmir ve ilçelerinde bulunun Rum-Ortodoks kiliselerinden 15 tanesi ise yapısal bütünlüğünü kaybetmiştir ve kullanılmamaktadır (Tablo 3.2).

Tablo 3.1 Günümüzde varlığını sürdüremeyen İzmir Rum-Ortodoks kiliseleri (Levantine Heritage verilerinden oluşturulmuştur)

Yapı Adı	Konum	Yapım Yılı	Yeniden Yapım	Fotoğraf
Agios Charalambos (chapel of the Greek hospital)	Konak	1833	—	
Agios Ioannis Prodromos (Kerasochoras)	Konak	1818	1856-57	

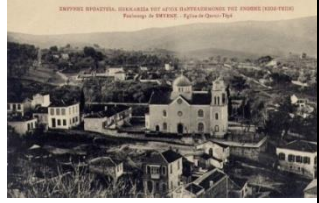
Tablo 3.1 devamı

Agios Georgios	Konak	1623	–	
Agia Photini	Konak	17. yy	1856 (çan kulesi yapımı)	 Smyrne. Le Grand Clocher de Ste. Photinie
Agia Ekaterini	Konak	1857	1898	
Agios Dimitrios	Konak	1830	–	
Evangelismos Theotokou (Annunciation of Virgin Mary)	Konak	1867	1908	
Agios Nikolaos	Konak	1884	–	
Koimisis Theotokou (Assumption)	Konak	1871	–	
Genethlia Theotokou (Birth of Virgin Mary)	Konak	1885	–	

Tablo 3.1 devamı

Agios Konstantinos & Eleni	Konak	1862	–	
Agios Tryfon	Konak	1887-94	–	
Metamorfosis Sotiros (Transfiguration of Christ)	Konak	1860	1878 (ek bölümlerin yapımı)	
Agios Ioannis Theologos	Konak	1700 1773 yılında yangın meydana gelmiş	1804	
Agios Ioannis Apokefalistheis (Beheaded)	Buca	1865	–	
Agia Anna Kourelou	Buca	–	–	
Agia Paraskevi	Konak	–	–	
Agia Marina	Konak	–	–	
Michael Archon (Archangel) (chapel of Greek cemetery)	Konak	1878	–	
Agios Ioannis Prodomos	Karşıyaka	1818	–	
Metamorfosis Sotiros (Transfiguration of Christ)	Karşıyaka	–	–	
Agia Anna (cathedral)	Karşıyaka	–	1898	
Agia Marina	Karşıyaka	–	–	
Agios Dimitros	Karşıyaka	–	–	
Agios Ioannis Theologos (chapel of Greek cemetery)	Karşıyaka	–	–	
Agia Markella	Konak	–	–	

Tablo 3.1 devamı

Panagia Myrtidiotissa	Konak	1891	1903	
Agia Kyriaki	Konak	–	–	
Agios Panteleimon	Konak	–	–	
Koimisis Theotokou (Assumption)	Bornova	1772	1839-1840	
Agia Triada (Holy Trinity) (chapel of Greek cemetery)	Bornova	1864	–	
Agia Triada (Holy Trinity) (small Byzantine church)	Bayraklı	–	–	
Agios Ioannis Theologos	Gazimir	1796	–	
Agios Ioannis Prodromos	Gazimir	–	–	
Agia Irini	Menderes	–	–	
Agios Trifonas	Bornova	–	–	

Tablo 3.2 Günümüzde İzmir ve ilçelerinde yapısal bütünlüğünü kaybetmiş ve kullanılmayan Rum-Ortodoks kiliseleri (Levantine Heritage verilerinden oluşturulmuştur)

Yapı Adı	Konum	Yapım Yılı	Yeniden Yapım	Fotoğraf
Metohion Panagia Kykkou	Konak	–	–	
Agios Ioannis Prodromos	Buca	1796	1854	
Evangelismos Theotokou (Annunciation of Virgin Mary)	Buca	1903	–	
Agia Paraskevi	Konak	–	–	
Mabed Kilisesi	Selçuk, Şirince			

Tablo 3.2 devamı

Erythrai Matrone Kilisesi	Çeşme, Idırı	19. yy	–	
Ildırı Erythrai Agora Kilisesi	Çeşme, Idırı	–	–	
Ildırı Haralambos Şapeli	Çeşme, Idırı	–	–	
Ildırı Aziz Nikola Şapeli	Çeşme, Idırı	–	–	
Sazlıca Ioannes (Aziz Yahya) Kilisesi	Foça, Sazlıca	–	–	
Hagios Georgios (Aya Yorgi) Kilisesi	Foça	1850	–	
Foça Maşatlık Mevkii Kilise	Foça	–	–	
Foça Kartdere'deki Şapel	Foça	1878	–	

Tablo 3.2 devamı

Prophet Elias (İlyas Peygamber) Kilisesi	Buca	1844-46	–	
Agios Ioannis Sten Alygaria Paraxysmou Kilisesi	Konak	1910	–	

İzmir ve ilçelerinde, günümüzde yapısal bütünlüğünü koruyan ve kullanımı süren 10 adet Rum-Ortodoks Kilisesi bulunmaktadır (Tablo 3.3). Varlığını sürdüren Rum-Ortodoks kiliselerinden olan Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli 4. bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 3.3 Günümüzde İzmir ve ilçelerinde yapısal bütünlüğünü koruyan ve kullanımı süren Rum-Ortodoks kiliseleri (Levantine Heritage verilerinden oluşturulmuştur)

Yapı Adı	Konum	Yapım Yılı	Güncel Kullanım	Fotoğraf
Aziz Voukolos Kilisesi	Konak	1866-1867	Kültür Merkezi	
Ayios Haralambos Kilisesi	Çeşme	1832	Kültür Merkezi	

Tablo 3.3 devamı

Doğanlar Şapeli	Bornova	19.yy	Kültür Merkezi	
Meryem Kilisesi/Pazaryeri Camii	Alaçatı, Çeşme	1830	İbadethane	
Dalyan Anonim Merkez Kilise	Çeşme, Dalyan mahallesi	—	Kültür Merkezi	
Hagios Demetrios Kilisesi (Aya Dimitri)	Selçuk, Şirince	19. yy	Müze-Sergi Salonu	
Aziz Ioannes Prodromos (Aziz Yuhanna ya da Vaftizci Yahya) Kilisesi	Selçuk, Şirince	1805	Müze-Sergi Salonu	
Hagios Konstantinos Kilisesi	Menemen	19.yy	Kültür Merkezi	

Tablo 3.3 devamı

Metamorfosis Sotiros Kilisesi /Hüsnü Ataberk Camii	Konak	1862	İbadethane	
Analipsis Sotiros (Ascension of Christ Kilisesi) – Bayraklı Merkez Camii	Bayraklı	–	İbadethane	

İzmir kentinde konumlanan ve günümüzde varlığını sürdüren Rum-Ortodoks kiliselerine ait fotoğraflar ve yerinde yapılan incelemeler doğrultusunda yapıların genel mimari özelliklerine ilişkin tanımlamalar yapılmıştır. Söz konusu yapıların çoğunlukla tek nefli ya da bazilikal plan şemasına sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, haç plan şemasına sahip Aziz Voukolos Kilisesi ve ters T planlı Menemen Hagios Konstantinos Kilisesi (Şekil 3.5) farklılık göstermektedir. Yapılardaki nefler çoğunlukla taşıyıcı sütunlar ile birbirinden ayrılmaktadır ve kullanılan kemerler tüm yapılarda yarım dairedir (Şekil 3.6 ve 3.7). Naos mekânları doğu batı yönünde uzanan yapılara girişin batı cephesinden sağlandığı, apsis birimlerinin doğu cephesinde bulunduğu ve apsislerin çoğunlukla dış cepheden gözlenen egrisel bir hacim ile vurgulandığı görülmektedir. Söz konusu yapıların büyük bir kısmında yarım daire kemerli, dikdörtgen pencereler bulunmaktadır. Üst örtüler ise çoğunlukla beşik tonoz üzeri beşik çatıdan oluşmaktadır ve alaturka kiremit ile kaplanmıştır.

Şekil 3.5 Hagios Konstantinos Kilisesi (Umart Mimarlık arşivi, 2011)

Şekil 3.6 Aziz Ioannes Prodromos Kilisesi (Erolsasmaz, b.t)

Şekil 3.7 Alaçatı Pazaryeri Camii (Zmyasa, b.t)

İzmir’de günümüzde varlığını sürdüren ya da sürdüremeyen 19. yy Rum-Ortodoks kiliselerinde bulunan yarım daire kemerler, beşik tonozlar, üçgen alınlıklar, süslemelerdeki akantus yaprakları, yumurta frizleri, madalyonlar, C ve S şeklindeki kavislerin kullanıldığı hareketli bezemeler ve perde motifleri dikkat çekmektedir. Erol (2003), adalardan ve Balkanlardan gelen Rumların, Avrupa’nın 17- 19. yylar arasında etkisinde olduğu Barok sanatının özelliklerini inşa ettikleri kiliselere taşımış olabileceklerini belirtmiştir.

BÖLÜM DÖRT

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEN İZMİR RUM-ORTODOKS KİLİSELERİNİN İNCELENMESİ

Çalışma kapsamında işlev değişikliğinin tarihi yapı ve çevresi üzerindeki etkileri İzmir'deki Rum-Ortodoks kiliseleri üzerinden irdelenmiştir. Söz konusu irdeleme, çevre etki değeri, mimari ve estetik değerin sürekliliği; yeni kullanımın yapının mimari potansiyeline ve alanın işlevsel-toplumsal potansiyeline uygunluğu; toplumsal sahiplenme gibi parametreler üzerinden gerçekleştirilmiş, öte yandan farklı bir kullanımla kentin kültürel ortamına sunulan tarihi anıt yapının kentin turizm potansiyeline katkısı sorgulanmıştır. İncelenen yapıların çevre etki değerini ve içinde bulunduğu çevre ile bütünleşme kapasitesini değerlendirebilmek amacıyla öncelikle dokunun fiziksel ve toplumsal dinamikleri belirlenmiştir. Bu hedefle bölgenin toplumsal çekim noktalarına, yapıya erişim kanallarına ve alanın kentsel konfor koşullarına dair bilgi toplanmıştır. Daha sonra dokunun mimari karakterini anlamak amacıyla gabari, malzeme ve kullanım durumu gibi fiziksel analizler yapılmıştır. Doku analizleri kapsamında alanın geçmiş ve günümüz dinamiklerinin karşılaştırılabilmesi ve koruma uygulamasının fiziksel çevresi üzerindeki etkisinin irdelenebilmesi için incelenen yapıların restorasyonu öncesine ait fotoğraf ve belgelerden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda doku öncelikli irdelemelerde uygulama öncesi bilgileri ve çalışma kapsamında üretilen 2019 yılına ait veriler bir arada değerlendirilmiştir.

Tarihi yapılarda gerçekleştirilen işlev değişikliği çalışmalarının yapının mimari ve estetik değeri üzerindeki etkileri sorgulanırken yapının inşa edildiği dönemin özelliklerini yansıtan özgün elemanları ile birlikte kullanım sürecinde almış olduğu dönem eklerinin taşıdığı kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin ne ölçüde sağlandığı irdelenmelidir. Bu nedenle öncelikle çalışma kapsamında incelenen yapıların inşa edildiği tarihten günümüze geçirmiş olduğu fiziksel değişimi incelenmiştir. Ardından, yapının geçmiş dönem ait elde edilen verileri ile işlev değişikliği çalışmaları sonrası durumu karşılaştırılmış ve yapının kültür değerlerinin ne ölçüde korunduğu, sürdürüldüğü sorgulanmıştır.

İncelenen yapılarda gerçekleştirilen koruma çalışmalarının, bölgenin işlevsel ve toplumsal potansiyeline ne ölçüde yanıt verdiğini görebilmek için yapı çevresinde anket çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca alan kullanıcılarının fiziksel çevreyi nasıl algıladıklarını inceleyebilmek için de anket çalışmalarının verilerinden faydalanılmıştır. Alan kullanıcılarının çalışma alanına ve incelenen tarihi yapıya dair aidiyet hislerini, sahiplenmelerini ve farkındalıklarını irdeleyebilmek amacıyla yapılan anketler, kişinin eğitim durumu, yaş grubu ve bölgede yaşama süresi gibi etkenleri içine alacak biçimde oluşturulmuştur.

İşlev değişikliği çalışmalarının kentin kültür turizmine katkısı/ yeni bir kültürel çekim noktası yaratma potansiyeli üzerinden çevreye etkisi ve alanın ekonomik potansiyeline katkısının irdelenebilmesi için yapının uygulama öncesi ve sonrası ziyaretçi sayısının durumu, ziyaretçilerin nereden geldikleri, hangi amaçla yapıyı ziyaret ettikleri ve alandaki ticari yapı sayısındaki değişim incelenmiştir.

Yukarıda tanımlanan hedef ve irdeleme doğrultusunda İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde konumlanan, günümüzde fiziksel varlığını farklı bir işlev ile sürdüren, farklı çevresel dinamiklere sahip olan, kullanım süreçleri ve müdahale kararlarına dair belgelerine ulaşılabilen Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli incelenmiştir. Tez çalışması kapsamında incelenen yapılar uygulama öncesi metruk durumda olan ve farklı çevresel dinamiklere sahip olmasına rağmen uygulama çalışmaları sonrası yeni işlevleri aynı olan yapılardır. Bu sayede çevresel dinamiklerin koruma uygulamaları üzerindeki etkisinin net biçimde ortaya çıkarılması sağlanmıştır.

4.1 Aziz Voukolos Kilisesi

İzmir ili, Konak ilçesi, Etiler mahallesi, 1269 sokakta bulunan kilise Rum Ortodoks cemaatin maddi katkılarıyla, 1866-1867 döneminde inşa edilmiştir ve İzmir'in ilk piskopos'u olan Aziz Voukolos'un adını taşımaktadır (Akkurt, 2015) (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 Aziz Voukolos Kilisesi ve yakın çevresi (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2019)

Aziz Voukolos Kilisesinin günümüzde içinde konumlandığı Etiler Mahallesi, 19. yüzyılın son çeyreğinde Abdullah Camii bir diğer adıyla Çorakkapı olarak anılmaktadır (Serçe, 2002) (Tablo 4.1). Alan 1908 yılından sonra Abdullah Efendi mahallesi, 1937 yılından itibaren ise Etiler mahallesi olarak adlandırılmıştır. Tablo 4.2’den anlaşıldığı üzere Abdullah Camii mahallesi 1885 yılında Müslümanların yoğun olduğu bir mahalledir.

Tablo 4.1 Etiler mahallesi isim gelişimi (Serçe, 2002)

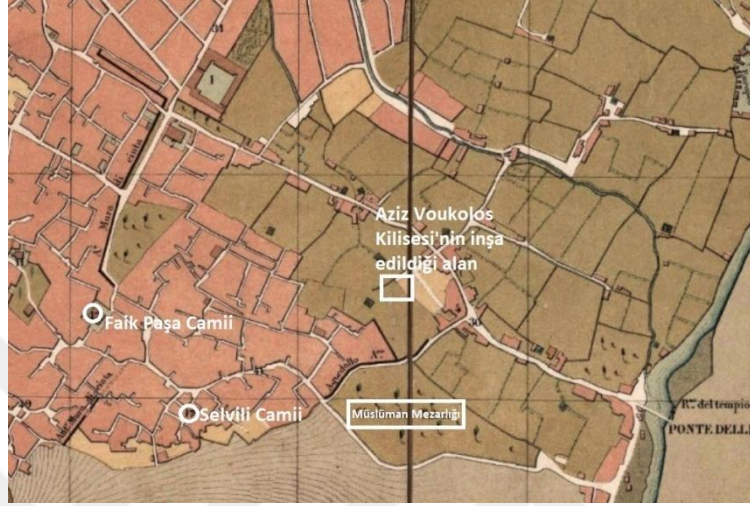
1885	1908	1911	1919	1924	1927	1933	1937	1937
Abdullah Camii nam-ı diğer Çorakkapı	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Abdullah Efendi	Çorakkapı Etiler

Tablo 4.2 1885’te Çorakkapı Mahallesi Toplumsal Yapısı (Serçe, 2002)

Esami-i Mahalle	mahalle	zुकak	Yunan	Ecnebi	Yahudi	Ermeni	Rum	İslâm	icmâl
Abdullah Cami-i Şerifi nam-ı diğer Çorakkapı Mahallesi	14	6						299	299

İtalyan mühendis Luigi Storari tarafından çizilen İzmir 1854-1856 yılı şehir planı incelendiğinde Aziz Voukolos kilisesi inşa edilmeden önce bölgede Müslümanlara ait dini yapıların ve mezarlıkların yoğunlukta olduğu görülmektedir (Şekil 4.2).

Lamec Saad tarafından çizilen ve Aziz Voukolos Kilisesi inşaa edildikten 10 sene sonrasına ait olan 1876 yılı İzmir şehir planı incelendiğinde, Aziz Voukolos Kilisesi'nin müslüman mahallesinde yapı yoğunluğunun az olduğu bir alana inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 4.3).

Şekil 4.2 İzmir 1854-1856 yılı şehir planı (Kadimkutuphane, 2018)

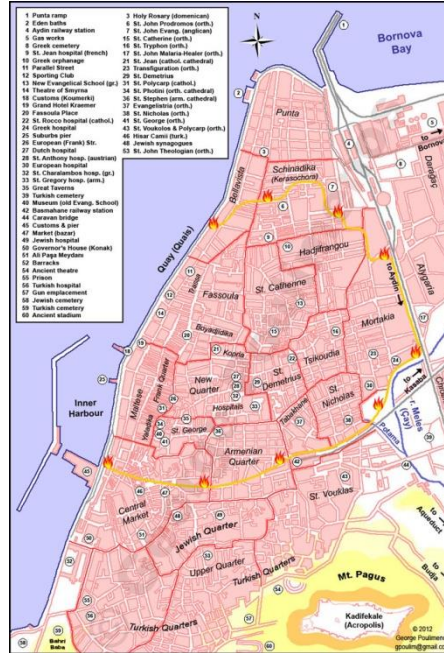
Şekil 4.3 İzmir 1876 yılı şehir planı (Kadimkutuphane, 2018)

1905 yılına ait sigorta planı, Aziz Voukolos Kilisesi inşa edildikten sonra çevresindeki yapı yoğunluğunun artmış olduğunu göstermektedir (Şekil 4.4). Aziz Voukolos Kilisesinin Müslüman toplumun yoğun olduğu bir mahallede inşa edilmiş

olması, yakın çevresinde Rum-Ortodoks topluluğun da yaşadığını işaret etmektedir. 1922 yılına ait, İzmir yangınının etki alanı ve çevresini gösteren harita incelendiğinde, Aziz Voukolos Kilisesi'nin konumlandığı St. Vouklas bölgesinin batısında Ermeni ve Yahudi mahallelerinin, güneyinde Müslüman Türk mahallelerinin, kuzeyinde ise Aya Katerina, Aya Dimitri, Aya Nikola gibi Rum mahallelerinin yer aldığı görülmektedir (Şekil 4.5).

Şekil 4.4 10 Kasım 1905 tarihli sigorta planı- pafta:14 (Atay, 1998)

Şekil 4.5 1922 büyük İzmir yangını bölgesi (Levantine Heritage, 2010)

1922 tarihli İzmir yangının kentin fiziksel, kültürel ve toplumsal yapısını altüst ettiği, kentin Türk mahalleleri dışında kalan bölümünde 20-25.000 civarında yapının tahrip olduğu bilinmektedir (Güner, 2005). 1922 yangınının etki alanı ve çevresini gösteren haritada görüldüğü üzere yangın alanı Ermeni ve Rum mahallelerinin önemli bir bölümünü kapsamaktadır (Şekil 4.5). Aziz Voukolos Kilisesi yangın sonrası fiziksel varlığını korumuştur fakat yangın ve mübadele gibi etkilerle cemaatsiz kalması nedeniyle kullanım değerini yitirmiştir (Akkurt, 2015).

1922 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün talebi üzerine 'Müzeler ve Âsar-ı Atika Hakkında Talimat' başlığı ile yayınlanan genelgede müze bulunmayan yerlerde müze açılması istenmesi ve 1922 tarihli İzmir yangını sonrası müze olmaya elverişli birçok yapının yok olması sebebiyle İzmir'de yeni bir müze arayışına girilmiştir. Bu arayış sonucunda İzmir civarında toplanan eserlerin Aziz Voukolos Kilisesi'nde sergilenebileceği planlanmış, kilisenin onarımından sonra müze olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu karar doğrultusunda 1923 tarihinde itibaren eski eserler bu kilisede toplanmış ve yapı 1924'ten sonra İzmir Müzesi olarak anılmaya başlamıştır. Ancak binanın harabiyeti sebebiyle müzenin umuma açılması zaman almıştır. İzmir Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti'nin 1927 yılı başlarında faaliyete geçmesi, İzmir Müzesinin halka açılışının hızlandırılmasını sağlamış ve Aziz Voukolos Kilisesi İzmir Âsar-ı Atika Müzesi olarak 15 Şubat 1927'de ziyarete açılmıştır (Serçe, 2002).

1934'te yayınlanan İzmir Rehberi'ne göre İzmir Âsar-ı Atika Müzesi, eserlerinin zenginliği ile dünyanın ikinci derecedeki müzeleri arasında kabul edilmiştir. 1943 yılında İzmir Âsar-ı Atika Müzesi'nin adı İzmir Arkeoloji Müzesi olarak değiştirilmiş ve müzenin sahip olduğu eserler mevcut binadan dört beş misli büyük bir müze binasını dolduracak bir seviyeye ulaşmıştır. Bu nedenle yapı artık bir müze görünümü arz etmekten çok, depo hizmeti gören bina durumuna gelmiştir (Serçe, 2002). 1951 yılında yapıdaki eserlerin bir kısmı Kültürpark alanındaki Kültür Pavyonu'na aktarılmış ve sergileme iki yapıda da 1984 yılına kadar devam etmiştir. 1984 yılında modern Arkeoloji Müzesi'nin açılması ile Kültür Pavyonu ve Aziz Voukolos Kilisesi'ndeki eserler buraya taşınmıştır (Akkurt, 2015).

Aziz Vouklos Kilisesi Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.1.1975 tarihli genelgesi ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil

edildikten sonra, 1984 yılında Kültür Bakanlığı İzmir Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü'ne opera çalışma salonu olarak tahsis edilmiştir. Ancak bu dönemde gerçekleşen bir yangın yapının tekrar kullanım dışı kalmasına neden olmuştur (Akkurt, 2015).

İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 30.01.2002 tarihli kararı ile belirlenen Kentsel + 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı içinde yer alan fakat ge irdiğ  yangın sonrası uzun süre metruk durumda olan Aziz Vouklos Kilisesi, Milli Emlak Genel Müdürlüğü'nün 14.07.2003 tarihli yazısı ile İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne tahsis edilmiştir. 2004-2007 yılları arasında, kilisenin kültür merkezi olarak kullanılmak üzere İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimari Restorasyon Bölümü tarafından rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, 2008-2010 tarihleri arasında ise Umart Mimarlık Mühendislik İnşaat Taah. San. ve Tic. Ltd. şti. tarafından onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen restorasyon uygulaması sonrası kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlayan kilise günümüzde halen aynı işlevini sürdürmektedir (şekil 4.6 ve 4.7) Sunulan  alışma kapsamında yapının 2008-2010 yıllarında geçirmiş olduğ  restorasyon uygulaması odak alınarak işlev değ ikliğinin söz konusu yapı ve çevresi üzerindeki etkileri incelenmektedir.

şekil 4.6 Aziz Voukolos Kilisesi batı cephesi (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 4.7 Aziz Voukolos Kilisesi güney cephesi (Kişisel arşiv, 2018)

Aziz Voukolos Kilisesi'nin çevre etki değerini ve içinde bulunduğu çevre ile bütünleşme kapasitesini değerlendirebilmek amacıyla dokunun fiziksel ve toplumsal dinamikleri belirlenmiştir. Doku öncelikli irdelemelerde 2007 ve çalışma kapsamında üretilen 2019 yılına ait veriler bir arada kullanılmış ve analiz çalışmaları, Aziz Voukolos Kilisesi odak noktası olarak alınıp, kuzeyde Gaziler Caddesi, doğuda Valikazımpaşa İlkokulu'nun doğusunda bulunan 1041 sokak, güneyde 954 sokak, batıda 1277 sokak ile çerçevelenen alanda yapılmıştır.

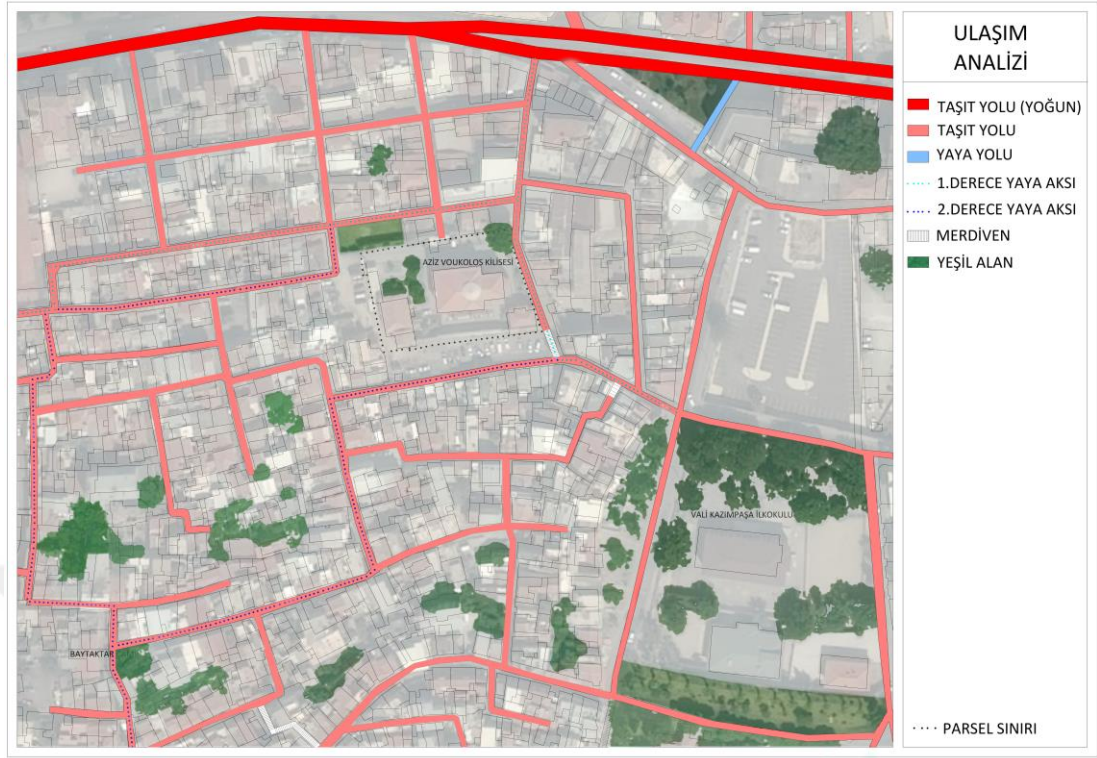
Kilise'nin yakın çevresinde Basmene Garı, Çorakkapı Cami, Kumrulu Mescit, Bıçakçı Han, Abdullah Efendi Cami, Altınpark kazı alanı, Bayraktar Cami ve Anafartalar Caddesi gibi önemli tarihi yapı ve alanlar bulunmaktadır (Şekil 4.8). Çalışma alanını, 3. derece arkeolojik sit alanı ve Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı 2. etap proje alanının içinde yer alması bu bölgenin korunması gerekli kültürel miras değeri taşıdığını doğrulamaktadır (Şekil 4.9).

Bu nedenle Gaziler Caddesi üzerinde konaklama amacıyla yapılmış çok katlı yeni yapılar bulunmaktadır (Şekil 4.10).

Şekil 4.10 Gaziler Caddesi (Kişisel arşiv, 2018)

Basmane Garı ve Gaziler Caddesi gibi ana ulaşım arterlerine yakın bir konumda bulunan Aziz Voukolos Kilisesi'nin yakın çevresinde trafik akışının en yoğun olduğu yer Gaziler Caddesidir. Yoğunluk Vali Kazımpaşa İlkokulu çevresinde kısmen devam etmekte fakat kilise çevresinde azalmaktadır. Çalışma alanındaki yolların merdiven bulunan kısımları dışında tümünün taşıt kullanımına açık olduğu görülmektedir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 Ulaşım analizi

Çalışma alanında otopark için tanımlı alan bulunmaması sebebiyle taşıtların dar sokaklara park edilmesi, sokakların kaldırımsız olması ve yaya yoğunluğunun fazla olduğu sokakların taşıtlara açık olması, yaya ve taşıt akışını olumsuz etkileyen faktörlerdendir. Özellikle itfaiye ve ambulans gibi araçların bu sokaklara acil giriş sağlamakta problem yaşamaması için bu tür problemlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Kentsel konfor koşullarına dair yapılan incelemeler doğrultusunda, alan kullanıcılarının güvenliğini tehdit eden diğer faktörlerin ise alandaki aydınlatmanın yetersiz olması ve harap durumdaki yapıların uyuşturucu bağımlıları tarafından kullanılması olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.12 ve 4.13).

Şekil 4.12 1281 sokak ve 1286 sokak (Kişisel arşiv, 2018)

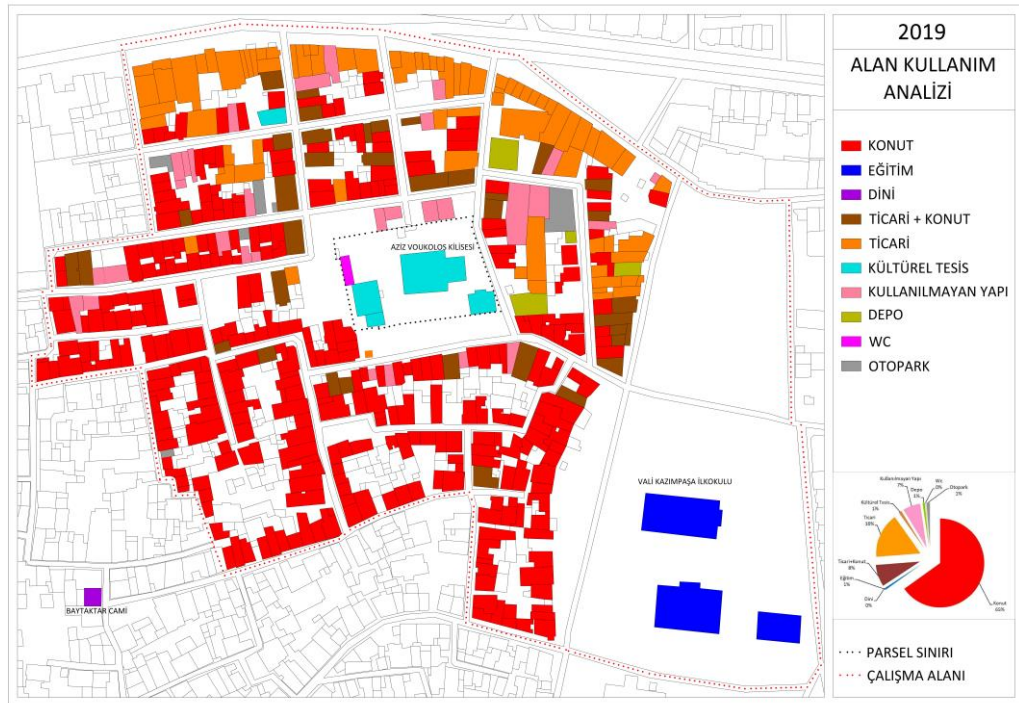

Şekil 4.13 1279 sokak ve 1274 sokak (Kişisel arşiv, 2018)

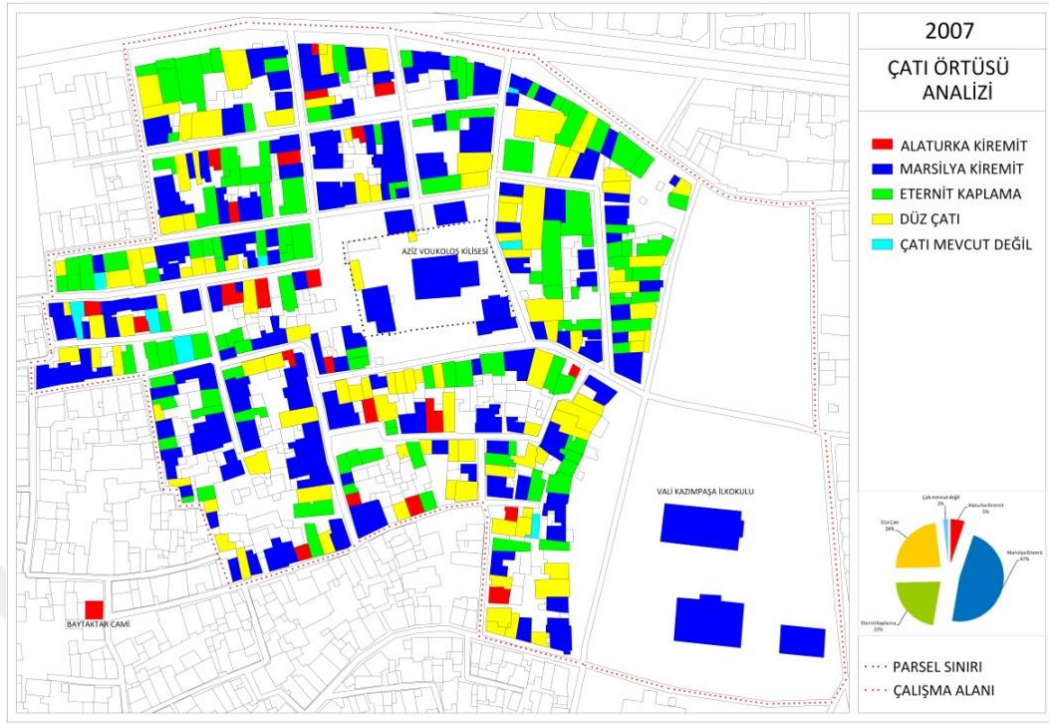
Alanda yapılan kullanım durumu analizleri sonucu yapıların % 65'inin konut olduğu ve konutların çoğunlukla alanın güneyinde konumlandıkları görülmektedir. Çalışma alanının kuzeyinde bulunan Gaziler Caddesinde ticari yapıların yoğun olduğu, alanın güneyine doğru ise yoğunluğun azaldığı gözlenmektedir. 2007 ve 2019 yıllarına ait alan kullanım analizleri karşılaştırıldığında kullanılmayan yapı sayısında azalma olduğu, bu tür yapıların günümüzde kültür merkezi ve konut olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.14 ve 4.15).

Şekil 4.14 2007 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2007 verilerinden oluşturulmuştur)

Şekil 4.15 2019 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri

Şekil 4.18 2007 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2007 verilerinden oluşturulmuştur)

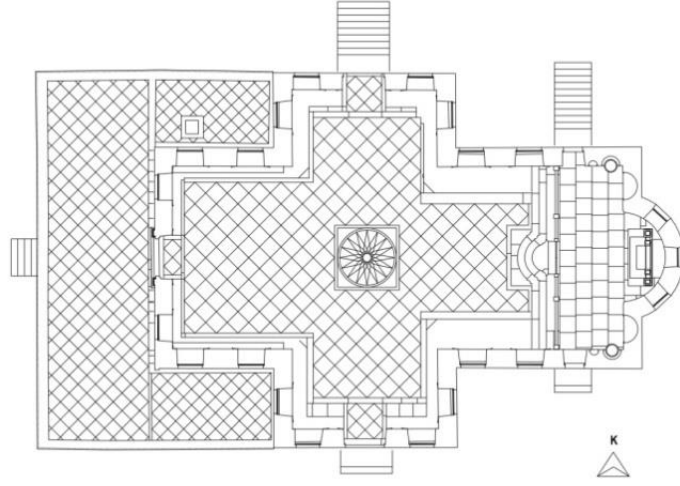

Şekil 4.19 2019 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri

Aziz Voukolos Kilisesi'nde yapılan işlev değişikliği çalışmalarının yapı ve çevresindeki etkilerinin incelenebilmesi için doku ölçekli analizlerin yanı sıra kilise ve parselinin geçirmiş olduğu dönüşüm incelenmiştir. Yapılan incelemeler; İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimari Restorasyon Bölümü tarafından hazırlanan proje ve raporlar, Umart Mimarlık Mühendislik İnşaat Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından gerçekleştirilen uygulama çalışmalarına ait fotoğraflar ve İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndaki kiliseye ait belgelerden faydalanılarak yapılmıştır.

Aziz Voukolos Kilisesi'nin, 2008-2010 yıllarında uygulanan restorasyon çalışmaları sonrası mimari ve estetik değerinin sorgulanabilmesi için yapının inşa edildiği tarihten günümüze geçirmiş olduğu fiziksel değişimi incelenmiştir. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü tarafından hazırlanan 2004-2007 tarihli çizimlerden yapının kullanım sürecinde geçirdiği bazı fiziksel müdahaleler dışında özgün mimari kurgusunu çoğunlukla korumuş olduğu anlaşılmaktadır.

Kilisenin ilk yapıldığı döneme ait durumunun işlendiği restitüsyon çizimi incelendiğinde, özgün mimari kurgusunun tek apsisli ve transeptli, haç plan tipinde olduğu görülmektedir (Şekil 4.20). Naosun doğu uzantısında, üç basamakla yükseltilmiş, kutsal mekân olarak tanımlanan bema yer alır. Ana girişin dışında naosa ve bemaya kuzey ve güney yönlerde ikişer giriş bulunmaktadır. Kilisenin merkezi kubbeye vurgulanmış, üst örtü ise marsilya kiremitle kaplanmış ahşap kırma çatıdır. Kilise duvarları moloz taş, kaba yonu taş ve düzensiz tuğla ile örülmüştür. Kilisenin yer aldığı parselin batısındaki tek katlı yapı ile güneybatı köşesinde yer alan iki katlı konut yapısının da tarihi nitelikte oldukları anlaşılmaktadır.

Şekil 4.20 Restitüsyon zemin kat planı (Umart Mimarlık - İYTE Mimari Restorasyon Bölümü arşivi)

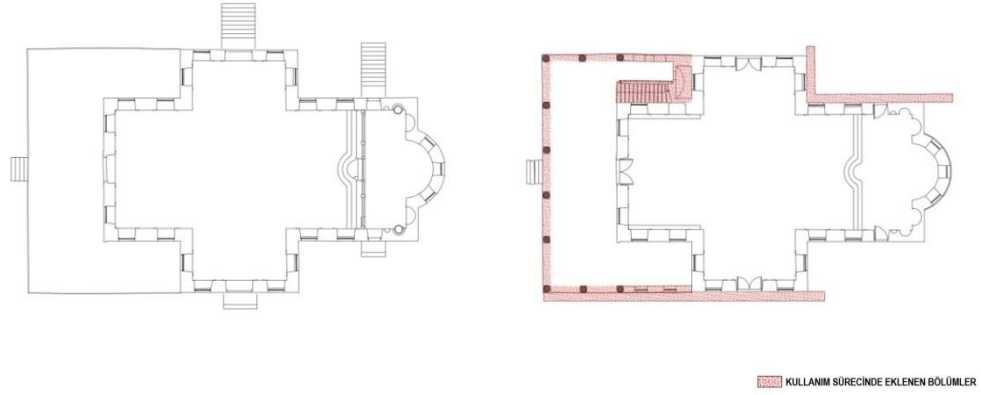
Aziz Voukolos Kilisesi'nin kullanım sürecinde geçirmiş olduğu en önemli fiziksel müdahalelerden biri kemerli açıklıklar ve sütun dizisi ile çevrelenen narteks bölümü ve üstündeki galeri katının eklenmesi olmuştur. Bu bölümün inşasına ait 1899 tarihli bir kartpostal bulunmaktadır (Şekil 4.21). Eklenen narteks bölümü yapının özgün mimari karakterini güçlendiren dönem eki niteliğindedir.

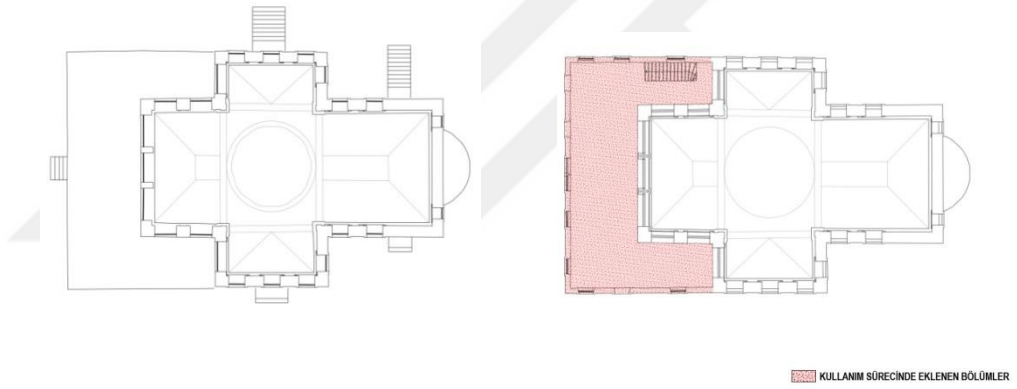
Şekil 4.21 Aziz Voukolos Kilisesi'nin 1899 tarihine ait fotoğrafı (İzmir Kartpostalları 1900, 2003)

Yapılan ikinci önemli değişiklik ise yıkılan orta kubbenin yerine, çelik konstrüksiyonlu cam piramidal ışıklığın yapılmasıdır. Kubbenin piramidal ışıklığa dönüştürülmesi yapı silüetinin önemli ölçüde değişmesine neden olmuştur. Ayrıca yapının kuzeydoğu duvarlarına bitişik beton kaideler, narteks bölümündeki kemerlerin altında örülmüş olan tuğla duvarlar, yapının müze olarak kullanıldığı 1923-1984 yılları arasında pencerelere monte edilmiş dolaplar ve tuğla, briket ya da

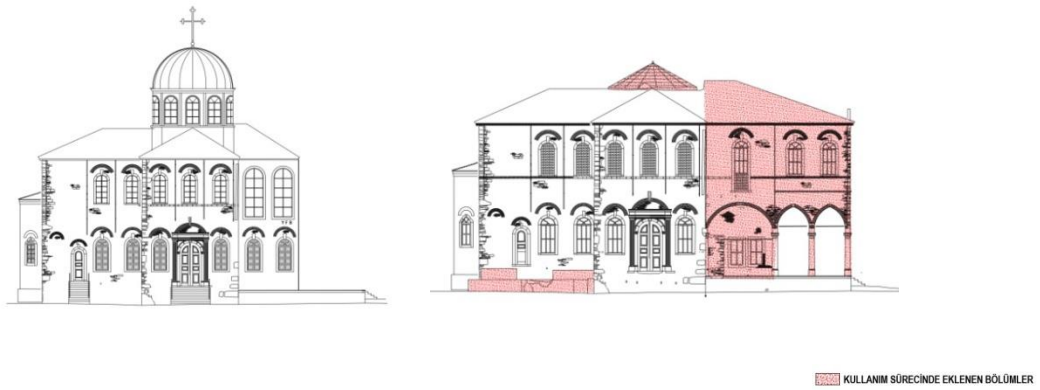
sunta ile kapatılmış olan pencereler gibi mimari karakteri bozan birçok müdahale yapılmıştır (Şekil 4.22, 4.23 ve 4.24).

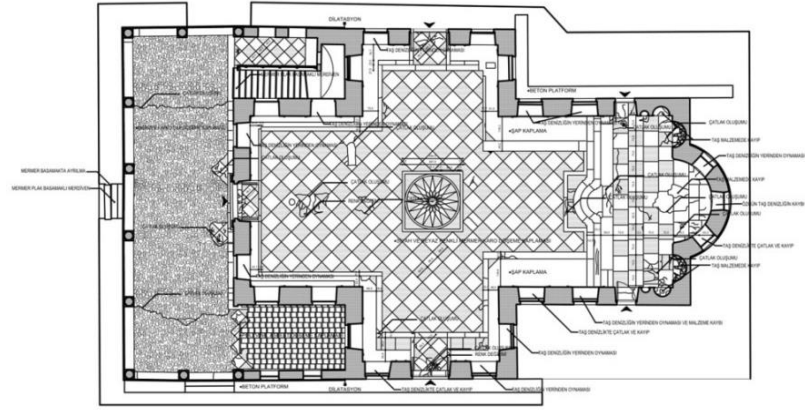
Şekil 4.22 Restitüsyon ve rölöve zemin kat plan şemaları (İYTE Mimari Restorasyon Bölümü tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

Şekil 4.23 Restitüsyon ve rölöve birinci kat plan şemaları (İYTE Mimari Restorasyon Bölümü tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

Şekil 4.24 Restitüsyon ve rölöve kuzey cephesi (İYTE Mimari Restorasyon Bölümü tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

Şekil 4.26 Rölöve zemin kat planı (Umart Mimarlık - İYTE Mimari Restorasyon Bölümü arşivi, 2008)

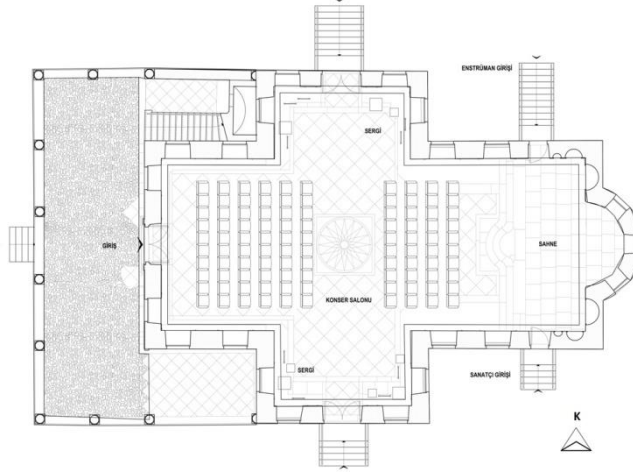
Şekil 4.27 Uygulama öncesi batı ve güney cephesi (Umart Mimarlık arşivi, 2008)

Şekil 4.28 Uygulama öncesi kubbe (Umart Mimarlık arşivi, 2008)

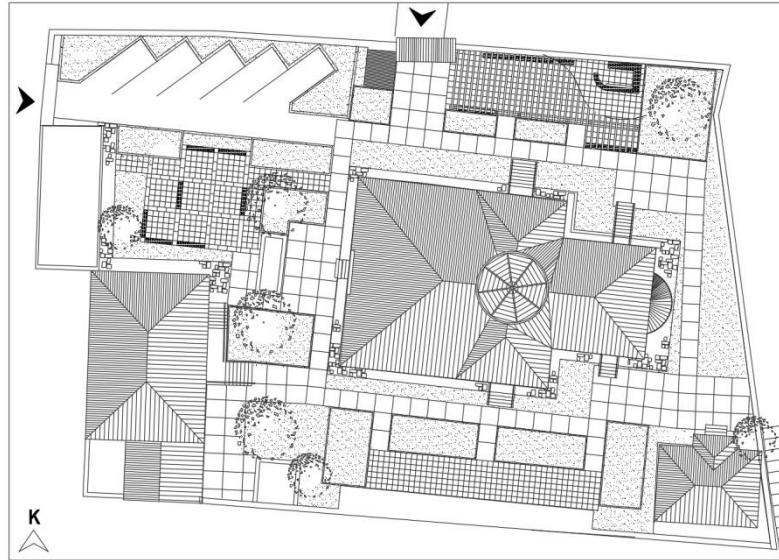
Opera çalışma salonu olarak kullanıldığı dönemde geçirdiği yangın sonrası uzun süre metruk durumda olan kilisenin 2008-2010 yıllarındaki restorasyon uygulamaları yapılırken, bozulma görülen bölümlerin özgün yapısal ve biçimsel niteliklerini kaybetmeden onarıldığı anlaşılmaktadır. Uygulama öncesi Aziz Voukolos kilisesinin zemin özelliklerini saptamak amacıyla; manyetik, elektrik öz direnç tomografisi ve yer radarı çalışmalarından oluşan jeofizik araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar doğrultusunda yapının altında homojen bir boşluk olmadığı, küçük hücreler niteliğinde birkaç boşluğun olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle binanın içine iskele kurulması sırasında, tespit edilen boşluklu kısımların üzerine yük getirilmemiştir. İskele kurularak güvenliği sağlanan yapının stabilitesi bozulmuş duvarlarındaki çatlaklar onarılıp, kullanılamayacak durumdaki ahşap elemanları yenilenmiştir.

Koruma müdahalesi kapsamında, kilisenin kuzeydoğu duvarlarına bitişik olan beton kaideler ve narteksin güney kısmındaki yarım daire kemer altında örülmüş olan tuğla duvar nitelsiz ek olarak tanımlanarak kaldırılmıştır. Piramidal örtüdeki çelik elemanlar pasları temizlenerek boyanmış, çatının diğer bölümlerindeki çürümüş ahşap elemanlar ve hasarlı kiremitler özgün durumuna uygun olacak şekilde yenilenmiştir. Yapının müze olarak kullanıldığı dönemde pencerelere monte edilmiş olan dolaplar kaldırılmış, tuğla ve briketle örülü ya da sunta ile kapatılmış olan pencereler açılmıştır. Narteks, bema ve naos zeminindeki çatlaklar onarım harcı ile doldurulmuş, kullanılmayacak durumda olan zemin kaplamaları benzer nitelikte ve biçimde mermer malzeme ile yenilenmiştir (Şekil 4.29). Ayrıca iç duvarlardaki özgün resimlerin üzerindeki boyalar da temizlenmiştir.

Şekil 4.29 Restorasyon projesi zemin kat planı (Umart Mimarlık - İYTE Mimari Restorasyon Bölümü arşivi, 2008)

Müdahale kapsamında parselde yer alan diğer yapılara ilişkin uygulamalar da gerçekleştirilmiştir. Aziz Voukolos Kilisesi'nin bulunduğu parselin batısında bulunan müştemilat yapısı Basın Müzesi, güneydoğusunda bulunan müştemilat yapısı Anı Evi, güneybatısındaki müştemilat yapısı ise idari büro olarak kullanılmak üzere mimari ve mekânsal nitelikleri korunarak yenilenmiştir. Parselin batısında bulunan ısıtma merkezi tuvalet yapısı olarak yeniden düzenlemiş, kuzeydeki girişte bulunan bekçi kulübesi ise aynı işlevinde kullanılmak üzere yenilenmiştir (Şekil 4.30, 4.31 ve 4.32).

Şekil 4.30 Restorasyon projesi vaziyet planı (Umart Mimarlık - İYTE Mimari Restorasyon Bölümü arşivi, 2008)

Şekil 4.31 Bema ve kubbe (Kişisel arşiv, 2018)

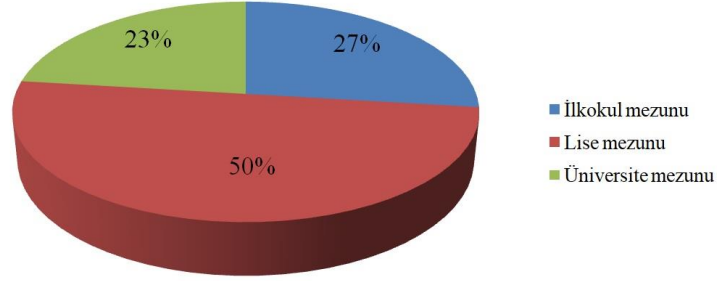

Şekil 4.32 Yeniden işlevlendirilen müstemilat yapıları (Kişisel arşiv, 2018)

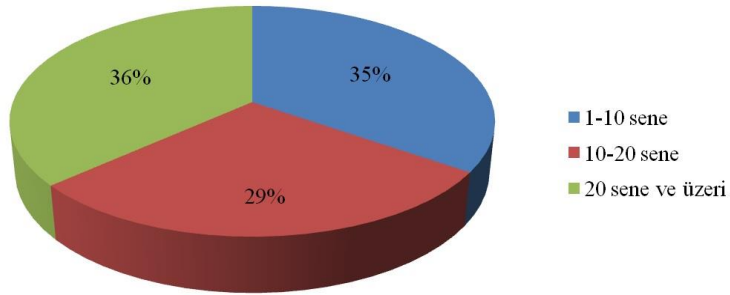
2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrasında kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlanan Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen koruma çalışmalarının, bölgenin potansiyeline ne ölçüde yanıt verdiğini, görebilmek için yapı çevresinde anket çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca kullanıcıların bölgedeki nitelikli ve niteliksiz yapıların oluşturduğu fiziksel çevreyi nasıl algıladıklarını inceleyebilmek için de anket çalışmalarının verilerinden faydalanılmıştır. Anket çalışması büyük ölçüde, Aziz Voukolos Kilisesi odağındaki çalışma alanında yapılmıştır. Bu alana ek olarak kiliseye yakın mesafedeki Basmane Garı ve Çorakkapı Cami gibi tarihi alanlarda da anket çalışması yapılmıştır. Söz konusu alanda yaklaşık 50 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması yardımıyla alanın kullanıcı profili incelendiğinde eğitim seviyesinin genel anlamda düşük olduğu, kullanıcıların önemli bir kısmının mültecilerden ve iç göçle gelen doğu kökenli gruplardan oluştuğu görülmektedir. Anket verileri mülteciler dışındaki alan kullanıcılarının büyük bir kısmının 10

seneden fazla süredir bölgede yaşamakta olduklarını ortaya çıkarmıştır (Şekil 4.33 ve 4.34).

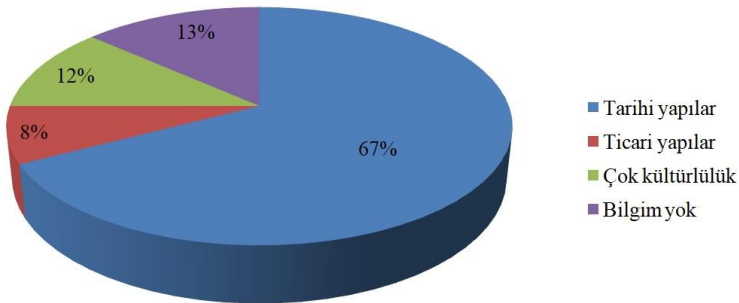

Şekil 4.33 Eğitim durumu

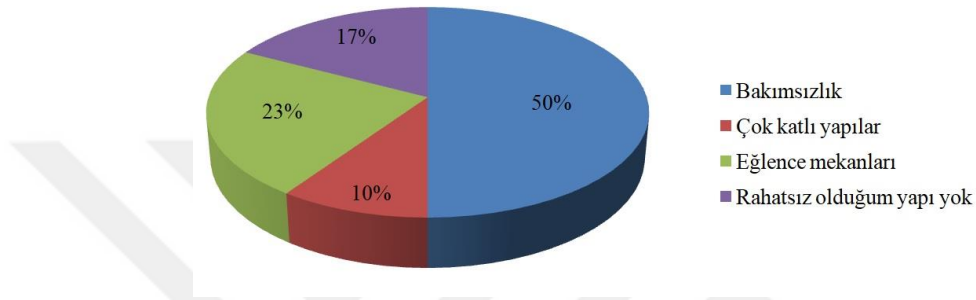
Şekil 4.34 Bölgede yaşama süresi

Alan kullanıcılarının büyük çoğunluğu bölgenin en önemli değerinin tarihi yapılar olduğu görüşündedir. Kullanıcıların % 67'si bölgenin en önemli değerinin tarihi yapılar, % 12'si çok kültürlülük, % 8'i ticari yapılar olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların % 13'ünün bu konuda farkındalığının olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.35).

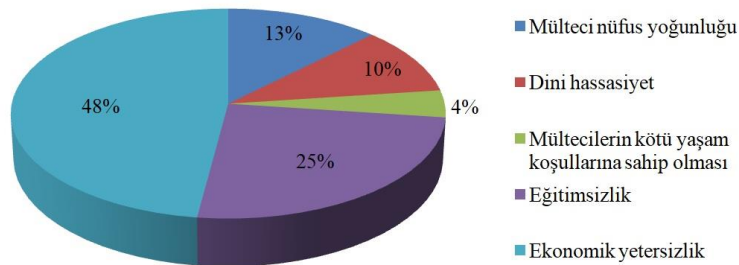
Şekil 4.35 'Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Yapılan çalışmalar, alan kullanıcılarının perspektifinden fiziksel çevreye ilişkin en önemli sorunun bakımsızlık olduğunu göstermektedir. Kullanıcıların % 50'si bakımsız yapıların neden olduğu güvensiz ortamdan rahatsızlık duyduklarını söylemiştir. Kullanıcıların % 23'si kalitesiz eğlence mekânlarından, % 10'u çok katlı yapılardan ve trafik yoğunluğundan rahatsızlık duyduklarını belirtirken % 17'si ise bölgede güvensiz ya da estetik anlamda rahatsızlık duydukları bir yapı olmadığını söylemiştir (Şekil 4.36).

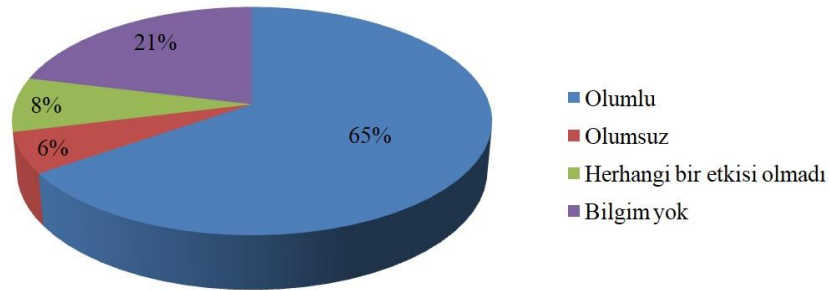
Şekil 4.36 'Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlarını irdelenecek olursak; alan kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu ekonomik yetersizliğin ve eğitim seviyesinin düşük olmasının bölgenin başlıca sorunu olduğunu belirtirken, kullanıcıların % 10'u dini hassasiyetin önemli problemlerden biri olduğunu söylemiştir. Alan kullanıcıların % 13'ü, bölgedeki toplumun önemli bir kısmının mültecilerden oluşmasını olumsuz bir etken olarak görmekte, % 4'ü ise mültecilerin toplum tarafından dışlanmalarının ve kötü yaşam koşullarına sahip olmalarının bölgenin problemlerinden biri olduğunu belirterek çeşitli yardım kampanyaları düzenlemektedir (Şekil. 4.37).

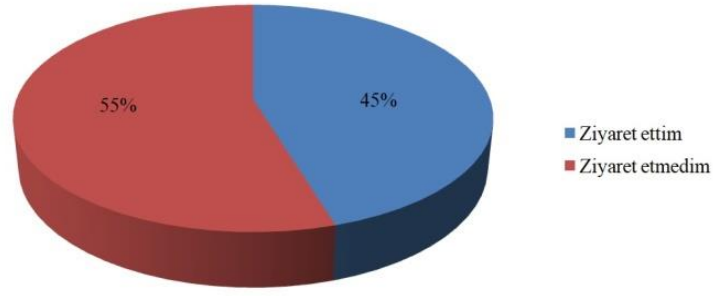

Şekil 4.37 'Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

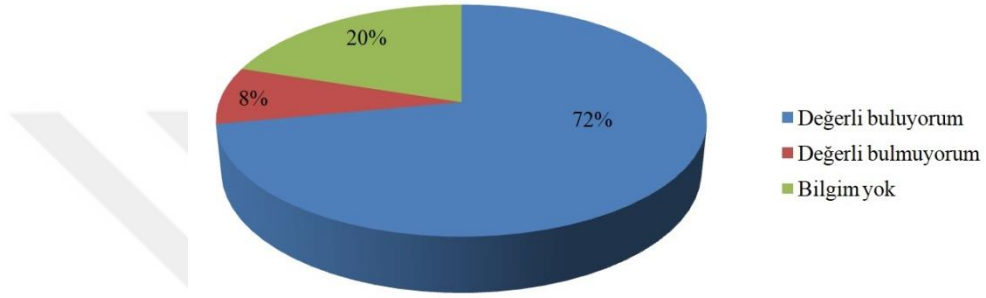
Aziz Voukolos Kilisesi çevresinde 2015 yılında yapılan anket çalışmaları yapıda 2010 yılında gerçekleştirilen onarım çalışmalarına rağmen alan kullanıcılarının yapıyı önemsiz olarak nitelendirdiklerini ve yapının olumsuz etkiye sahip olduğunu ifade ettiklerini belirtmektedir (Akkurt, 2015). Alan kullanıcılarının 2015 yılındaki olumsuz görüşlerinin günümüzde büyük ölçüde azalmış olduğu tez çalışması kapsamında yapılan anket çalışmaları yardımıyla ortaya çıkarılmıştır. Anket sonuçlarından yola çıkarak alan kullanıcılarının Aziz Voukolos Kilisesi'ne dair farkındalıkları irdelendiğinde, bölgedeki kişilerin büyük bir çoğunluğunun kilisenin varlığından ve 2008-2010 yıllarında yapılan yenileme çalışmasından haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Alan kullanıcıları işlev değişikliği öncesi metruk durumda olan yapının yarattığı güvensiz ortamın yenileme çalışmaları ile ortadan kalkmış olduğunu, bu nedenle yapılan uygulamayı olumlu bulduklarını söylemişlerdir. Ayrıca yapıda düzenlenen etkinliklerden önce yapı çevresinde temizleme çalışmaları yapılmasının da olumlu etkilerden biri olduğunu belirtmişlerdir (Şekil 4.38). Alan kullanıcılarının büyük bir kısmı yapılan yenileme çalışmaları ve düzenlenen etkinliklerden rahatsızlık duymamaktadır fakat düzenlenen etkinliklere alan kullanıcıları tarafından yeterli katılım sağlanamamaktadır. Anket yapılan kişilerin % 55'inin kiliseyi hiç ziyaret etmedikleri, % 45'inin ise kiliseyi deneyimleme imkanı buldukları tespit edilmiştir (Şekil 4.39). Alan kullanıcılarının % 72'si yapıyı tarihi değere sahip olması nedeniyle değerli olarak nitelendirmiş fakat yapıyı ziyaret edenler arasından 4 kişinin dışında alan kullanıcılarının yapının tarihçesi hakkında detaylı bilgisinin olmadığı anket çalışmaları yardımıyla ortaya çıkarılmıştır (Şekil 4.40 ve 4.41).

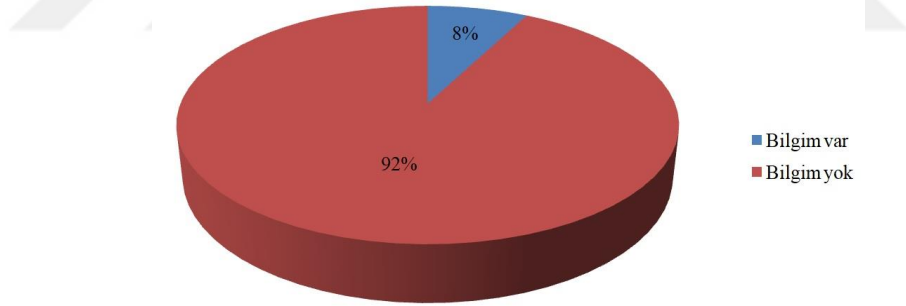
Şekil 4.38 ‘Aziz Voukolos Kilisesi’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?’ sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.39 'Aziz Voukolos Kilisesi'ni ziyaret ettiniz mi?' sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.40 'Aziz Voukolos Kilisesi'ni değerli buluyor musunuz?' sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.41 'Aziz Voukolos Kilisesi'nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?' sorusuna alınan yanıtlar

- **Değerlendirme**

Aziz Voukolos Kilisesi'nin 2008-2010 yıllarında geçirmiş olduğu restorasyon uygulaması ile mimari karakterini bozan niteliksiz ekleri arındırılmış ve inşa edildiği dönemin özelliklerini yansıtan özgün kısımları onarılarak ortaya çıkarılmıştır. Uygulama öncesi metruk durumda olan kilise yok olmadan önce gerekli önlemlerin alınmış olması ve uygulamaların özgün durum baz alınarak yapılmış olması, yapının mimari ve estetik değerinin sürdürülebilirliğini sağlamıştır.

Tarihi yapıda işlev değişikliği yapılırken, çevresine yayacağı etki ve dönüşümler hesaplanarak yapının fiziksel çevresiyle bütünleşerek korunması sağlanmalıdır. Kilise çevresinde yapılan 2007 ve 2018 yıllarına ait doku analizleri karşılaştırıldığında fiziksel çevrede gözlenen dönüşüm, çatı örtülerindeki eternit kaplama sayısı ve çok katlı yapı sayısı artışından ileri gitmemektedir. Günümüzde kilise çevresindeki tarihi değere sahip konut yapıları dâhil olmak üzere birçok yapı halen bakımsız durumdadır. Çalışma alanındaki yapıların bakımsız kalması büyük ölçüde ekonomik yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesinin düşük olması sebebiyle alandaki tarihi değere sahip yapılara önem verilmemektedir. Çalışma alanında gözlemlenen olumsuz değişimlerin kiliseden bağımsız bir şekilde, ekonomik yetersizlik, eğitim seviyesinin düşük olması gibi nedenlerle meydana geldiği ve Aziz Voukolos Kilisesi'nin uygulama sonrası fiziksel çevre dönüşümü üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Çalışma alanının, ana ulaşım arterlerine yakın konumlanmasına rağmen kent ile bütünleşemediği görülmektedir. Birçok kentli, bakımsız ve güvensiz olması nedeniyle bu bölgeyi ziyaret etmediğini belirtmiştir. Alanın kentle bütünleşememesi ve bölgenin kuzeyindeki ana arter üzerinde bulunan yüksek yapılar, Aziz Voukolos Kilisesi'nin kentli tarafından fark edilmemesine neden olmaktadır. Alandaki yaşam kalitesinin artması ve toplumun farklı kesimlerinin bir araya getirilebilmesi için bakımsız yapıların onararak güvensiz ortamın ortadan kaldırılması önemlidir.

Tarihi yapılarda işlev değişikliği yapılırken, yapının sürekliliğini koruması için yeni kullanımın potansiyele uygun olması ve buna bağlı olarak toplumsal sahiplenmenin sağlanabilmesi gerekmektedir. 2008-2010 yıllarında restore edildikten sonra kültür merkezi işlevi ile kullanılmaya başlayan Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen etkinliklere katılım toplumun belli bir kesimi tarafından sağlanmaktadır. Alan kullanıcıları düzenlenen etkinlikleri olumlu bulduklarını, etkinlik öncesinde yapı çevresinin temizlendiğini ve güvensiz ortamın azaldığını belirtmişlerdir. Fakat anket sonuçları konser ve sergi gibi etkinliklerin alan kullanıcılarının ilgisini çekmediğini, bu nedenle yapıyı ziyaret etmediklerini ortaya koymaktadır. Öte yandan, son yıllarda alan kullanıcıları için yapıda gerçekleştiren eğitim ve yardım amaçlı etkinlikler, kullanıcıların bir kısmının yapıyı ziyaret

etmesini sağlamıştır. Alan kullanıcılarının tarihi yapı ile bağ kurabilmesi için kullanıcıların beklentilerine yanıt veren bu tür etkinliklerin artırılması gerekmektedir.

4.2 Ayios Haralambos Kilisesi

Ayios Haralambos Kilisesi, İzmir ili, Çeşme ilçesi, İsmet İnönü mahallesi 2001 sokakta bulunan ve 1832 yılında inşa edilmiş olan Ortodoks kilisesidir (Şekil 4.42).

Şekil 4.42 Ayios Haralambos Kilisesi ve yakın çevresi (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2019)

Ayios Haralambos Kilisesi, 18. yüzyılda inşa edilen ancak varlığını sürdüremeyen bir kilise yapısının bulunduğu alanda inşa edilmiştir. Söz konusu kilise yapısı 18.yüzyıl ve 19. Yüzyılın ilk çeyreğinde Çeşme’de bulunan Rum topluluğa hizmet vermiş, 1821 yılında Mora Yarımadasında ortaya çıkan olaylar sonucunda Rum toplumun Çeşme’yi terk etmesi sonucu bakımsız kalmış ve yıkılmıştır. 1829 yılında Osmanlı Devleti’nin izniyle yeniden yaşadıkları yere dönen Rumlar, ilçede ibadet edebilecekleri bir yapı kalmadığı için 1832 yılında Ayios Haralambos Kilisesi’ni inşa ettirmişlerdir (Gezgin, 2013).

Kilise adını ve 193-210 yıllarında Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında olan Manisa’daki Hristiyan topluluğun dini lideri olarak hizmet veren olan Aziz Haralambos’tan almaktadır. ‘Hieromartis’ yani ‘kutsal şehit’ ünvanına saip olan Haralambos’un Roma İmparatorluğu’nun henüz Hristiyanlığı kabul etmediği

dönemde verdiği vaazlar nedeniyle işkenceye uğrayarak öldürüldüğü rivayet edilmektedir. Sağ nefi Aziz Stefanos’a, sol nefi Meryem Ana’ya, orta nefi ise Aziz Haralambos’a ithaf edilen Ayios Haralambos Kilisesi, inşa edildiği dönemde Ortodoks dünyasının önemli yapılarındandır (Gezgin, 2013).

19. yy’da Çeşme kenti İzmir’in ilçeleri arasında denizciliğin var olduğu tek yerleşimdir. Bu dönemde Çeşme limanında önemli ithalat ve ihracat faaliyetleri gerçekleştirilmektedir ve liman kentin en önemli gelir kaynağıdır. Kentin bu dönemdeki bir diğer önemli gelir kaynağı ise termal sularıdır. Mısır, Yunanistan, Adalar ve İzmir’den pek çok hasta termal sulardan faydalanmak amacıyla kenti ziyaret etmiştir. 19 yy’da ticaret ve turizm gibi etkilerle ekonomik düzeyi yükselen kent adalardan pek çok göç almıştır (Kayın, 1988). Bu dönemde gayrimüslim nüfusun artmasına bağlı olarak kentteki kilise sayısı 75’e, şapel sayısı ise 300’e ulaşmıştır (Gezgin, 2013).

Karpat (1985) tarafından ortaya konan Çeşme’nin 1831 yılına ait etnik ve dinsel nüfus dağılımı, Ayios Haralambos Kilisesi’nin inşa edildiği dönemde kentte yaşayanların büyük bir çoğunluğunun gayrimüslim olduklarını göstermektedir (Şekil 4.43). Yerleşimin gayrimüslim ağırlıklı toplumsal yapısı 20. yüzyılın başlarına dek sürmüştür. 20. yüzyıl başlarında İttihat ve Terakki’nin iktidara gelmesi ve Anadolu’daki milliyetçi hareketlenme kentteki Rum nüfusun bir kısmının Adalar ve Yunanistan’a göç etmesine neden olmuştur (Gezgin, 2009). 1. Dünya Savaşı’nın ardından bölgenin Yunanlılar tarafından işgali ile başlayan süreç ise yeni bir toplumsal ve idari yapının başlangıcı olmuştur.

Census District	Muslims	Reaya ^a	Gypsies ^b	Jews	Armenians	Total
Çeşme	1.196	5.560	23	49	5	6.833

Şekil 4.43 1831 yılındaki Çeşme nüfusu etnik ve dinsel dağılım (Karpat, 1985)

Yunan ordusu 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir’e asker çıkarmışlardır ve İzmir işgalinden 17 gün sonra, 1 Mayıs 1919 tarihinde Çeşme ve Alaçatı’yı işgal etmişlerdir. 1922 yılında Türklerin taarruza geçmesiyle Yunan ordusu İzmir’e doğru geri çekilmeye başlamış ve kent yeniden Türklerin idaresi altına girmiştir (Gezgin, 2009). 1923 yılında meydana gelen ve özellikle Batı Anadolu’nun demografik

yapısını büyük ölçüde değiştiren mübadele kapsamında Rumlar kenti terk etmiş, boşalan alana Türkler yerleştirilmiştir. Devlet eliyle gerçekleştirilen bu nüfus değişimi, yerleşimin toplumsal yapısını değiştirmiş, Çeşme ve çevresi Müslüman toplumun yoğun olarak yaşadığı bir alan haline gelmiştir. Bu süreç sonucunda kentte kullanıcılarını kaybeden kiliselerin büyük bir kısmı camiye dönüştürülmüş, camiye dönüştürülemeyen kiliseler ise yıkılmıştır (Urgun, 2016).

Çeşme sakinlerinin ifadesine göre mübadele sonrası Ayios Haralambos Kilisesi'nin de yıkılmasına karar verilmiştir fakat enkazı taşıyabilecek tek kişi ile fiyat konusunda anlaşılamayınca bina yıkımdan kurtulmuştur (Gezgin, 2013). Savaş ve mübadele sonrası bölgede ayakta kalan birkaç Ortodoks kilisesinden biri olan Ayios Haralambos Kilisesi 1923 yılında kullanıcılarının kenti terk etmiş olmaları nedeniyle uzun süre depo olarak kullanılmıştır (Urgun, 2016).

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 24.01.1985 tarihli 615 sayılı kararı ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilen Ayios Haralambos Kilisesi'nde bu dönemden önce gerçekleştirilen müdahalelere dair bir belge bulunmamaktadır. Fakat arkeolog ve sanat tarihçi Ufuk Baş Arıç'nın 1987 yılında kilisede yapmış olduğu araştırma çalışmaları ile İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndaki 1985 yılına ait fotoğraf ve belgeler, yapının özgün işlevini kaybettikten sonraki kullanımlarına dair bilgi vermektedir.

Yapının mimari kurgusuna ilişkin ilk kapsamlı müdahale kuzey nefinin Kilise iç mekânından ayrıştırılmasıdır. Yapının kuzey nefi 1985 öncesinde bölümlere ayrılarak dükkân olarak kullanılmaya başlanmış, doğu cephesindeki apsis kısmı dıştan çepeçevre ticari yapılarla çevrilmiş, yapının geri kalan bölümleri depo olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Ayrıca 1985 yılı öncesinde Çeşme Belediyesi tarafından kilisenin batı cephesine bitişik olacak şekilde 2 katlı bir yapı inşa edilmiş, bu yapının alt katı pasaj üst katı düğün salonu olarak kullanılmıştır. Yapının 1985 yılına ait fotoğrafları (Şekil 4.44) bu dönemde yapının batı cephesindeki pasajın ve kuzey cephesindeki dükkânların varlığını ortaya koymaktadır. Kilisenin 1987 yılına ait fotoğrafları incelendiğinde doğu cephesindeki ticari yapılara ait izler görülmektedir (Şekil 4.45).

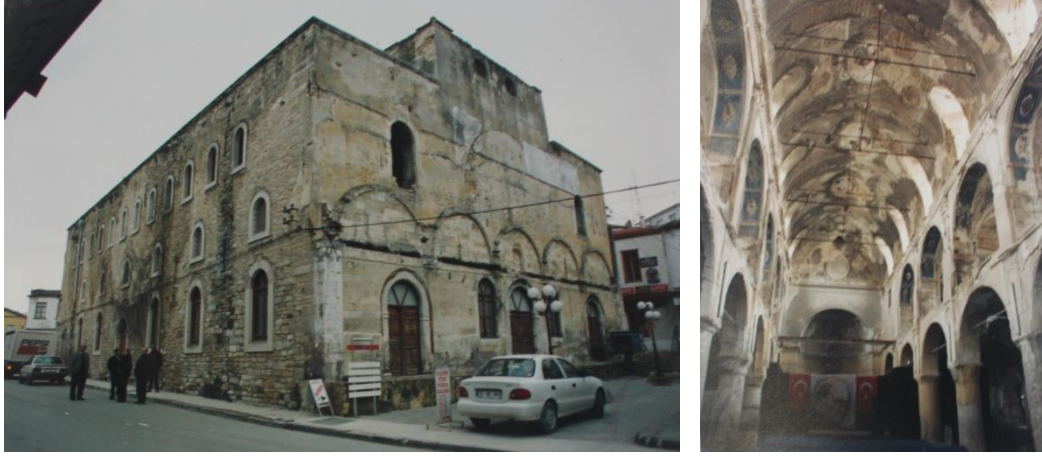
Şekil 4.44 Ayios Haralambos Kilisesi 1985 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1985)

Şekil 4.45 Ayios Haralambos Kilisesi 1987 (Arıg,1987)

1987 yılında yapıda gerçekleştirilmiş izinsiz müdahaleler tespit edilmiş, 1988 yılında Çeşme Belediyesi tarafından yapının restorasyonu ve Emir Çaka Bey Kültür Merkezi olarak işlevlendirilmesi amacı ile rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Restorasyon çalışmaları sonrası kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlayan kilise uzun yıllar aynı işlevde kullanılmaya devam etmiştir. Kilisenin batı cephesine bitişik olan pasaj ise 1991 yılında Çeşme Belediyesi tarafından yıkılmıştır (İzmir 1 Nolu KTVKK).

1988 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrası uzun süre kültür merkezi işlevinde kullanılan kilisenin 1998 yılına ait fotoğrafları yapının bu dönemde de bakımsız kaldığını ve önemli ölçüde hasar görmüş olduğunu göstermektedir (Şekil 4.46).

Şekil 4.46 Ayios Haralambos Kilisesi 1998 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1998)

Ayios Haralambos Kilisesi'ndeki hasarların onarılması için Çeşme Belediyesi tarafından ve İzmir Valiliği Özel İdare Müdürlüğü'nün katkılarıyla 2010-2012 yılları arasında restorasyon çalışmaları yaptırılmıştır. Dor İnşaat Ltd. Şti. tarafından hazırlanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri yapının kültür merkezi işlevini sürdürmesini önermiş, 2010-2012 yılları arasında Umart Mimarlık Mühendislik İnşaat Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından onarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yapı günümüzde halen kültür merkezi işlevini sürdürmektedir (Şekil 4.47 ve 4.48). Sunulan çalışma kapsamında yapının 2010-2012 yıllarında geçirmiş olduğu restorasyon uygulaması odak alınarak işlev değişikliğinin söz konusu yapı ve çevresi üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Şekil 4.47 Ayios Haralambos Kilisesi batı cephesi (Kişisel arşiv, 2019)

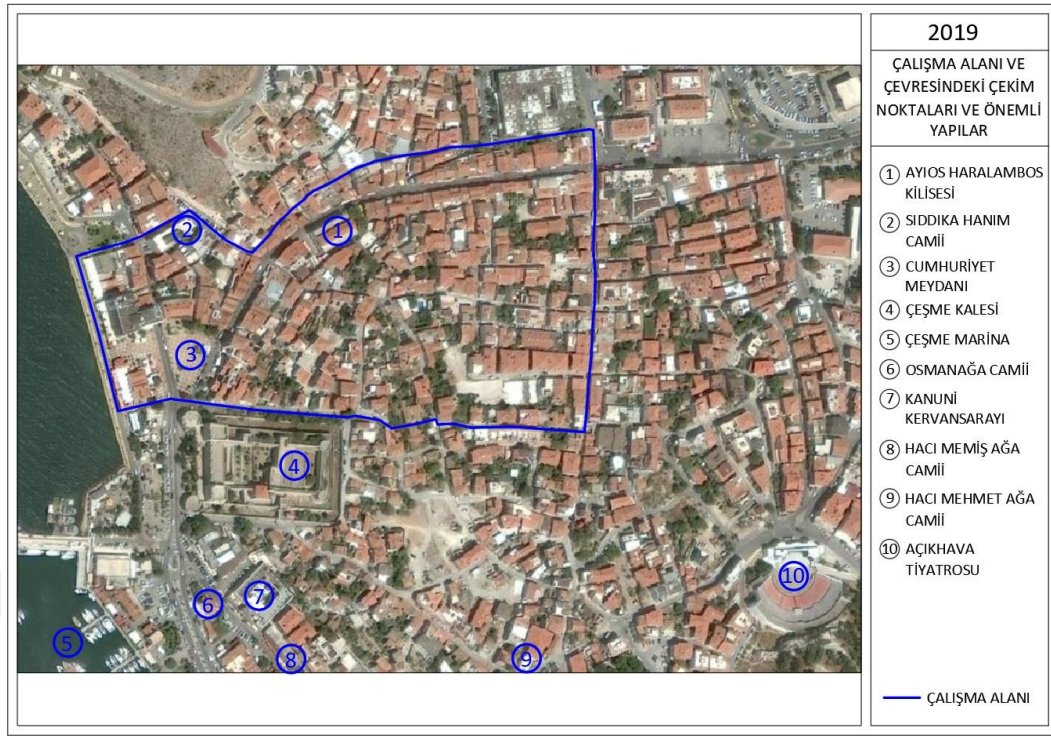

Şekil 4.48 Ayios Haralambos Kilisesi kuzey cephesi (Kişisel arşiv, 2019)

Ayios Haralambos Kilisesi'nin çevre etki değerini ve içinde bulunduğu çevre ile bütünleşme kapasitesini değerlendirebilmek amacıyla bölgenin çekim noktalarına, yapıya erişim kanallarına ve kentsel konfor koşullarına dair bilgi toplanmıştır. Dokunun mimari karakterini anlamak amacıyla yapılan analizlerde kilise çevresinin 2011 yılına ait fotoğraf ve belgelerinden yararlanılmıştır. Restorasyon uygulamasının fiziksel çevre üzerindeki etkisinin irdelenebilmesi için 2011 ve 2019 yılına ait veriler bir arada kullanılmıştır.

Analiz çalışmaları, Ayios Haralambos Kilisesi odağında ve kuzeyde Çarşı Caddesi'nin paraleli olan 3042 sokak, doğuda 2032 sokak, güneyde Çeşme Kalesi'nin kuzeyinde yer alan 2002 sokak, batıda sahil hattı olan 3053 sokak ile çerçevelenen alanda yapılmıştır (Şekil 4.49).

Kilise'nin yakın çevresinde Sıddıka Hanım Camii, Cumhuriyet Meydanı, Çeşme Kalesi, Çeşme Marina, Osmanağa Camii, Kanuni Kervansarayı, Hacı Memiş Ağa Camii, Hacı Mehmet Ağa Camii ve Açık hava Tiyatrosu gibi önemli çekim noktaları ve yapılar bulunmaktadır (Şekil 4.49).

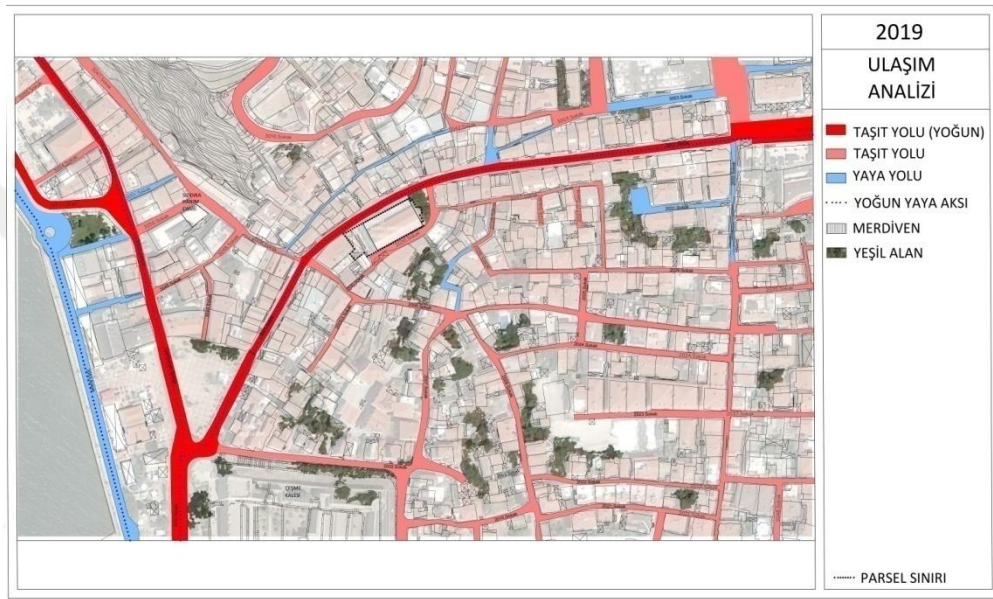
Şekil 4.49 Çalışma alanı ve çevresindeki çekim noktaları ve önemli yapılar

Kilise İzmir 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.04.1985 tarihli kararı ile belirlenen Kale Koruma Alanı içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.50). Ayrıca kilisenin üzerinde konumlandığı İnkılap Caddesi 25.04.1988 tarihli kurul kararı ile belirlenen 'Korunacak Sokaklar' listesinde yer almaktadır.

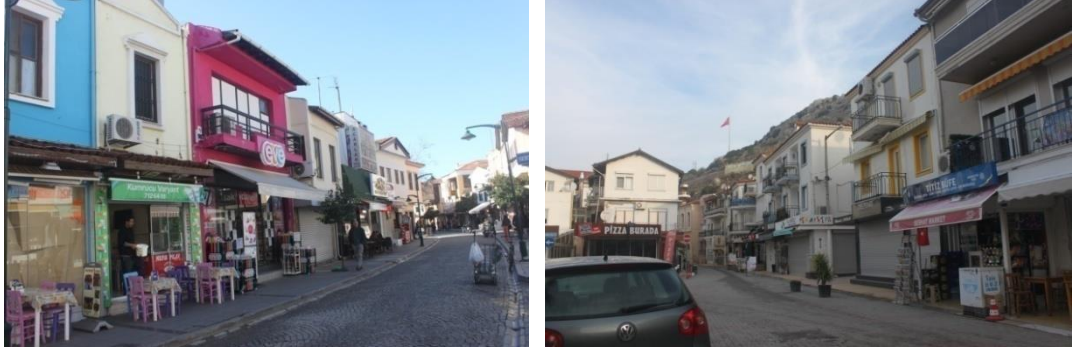
Şekil 4.50 Kale Koruma Alanı, Kentsel Sit Alanı ve Tescilli Yapılar (Çeşme Belediyesi 2019 verilerinden üretilmiştir)

Ayios Haralambos Kilisesi, Çeşme'nin ana ticaret aksı olan İnkılap Caddesinde yer almaktadır. Bu aks üzerindeki ticaret birimleri çoğunlukla turizm kullanımına hizmet vermektedir. İnkılap Caddesi ve Sahil Yolunun batı paralelinde bulunan 3052 Sokak güneyde Çeşme Marina'ya uzanan 1016 sokağa bağlanmaktadır. Bu nedenle trafik ve yaya sirkülasyonun en yoğun olduğu caddelerdir. Kilisenin yakın çevresindeki yoğun yaya akslarından biri olan sahil yolu trafiğe tamamen kapatılmıştır (Şekil 4.51).

Şekil 4.51 2019 yılı ulaşım analizi (Çeşme Belediyesi 2019 verilerinden üretilmiştir)

Ayios Haralambos Kilisesi çevresinde kentsel konfor koşullarına dair yapılan incelemeler doğrultusunda alandaki en önemli problemlerin otopark yetersizliği ve düzensiz trafik akışı olduğu görülmektedir. Özellikle yaz aylarında ilçedeki ziyaretçi sayısının artmasıyla birlikte trafik problemleri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çalışma alanındaki bir diğer problemin ise yeşil alan yetersizliği olduğu tespit edilmiştir. Alan kullanıcılarının sahil yolu dışında vakit geçirebilecekleri herhangi bir rekreasyon alanının bulunmadığı görülmektedir (Şekil 4.52, 4.53 ve 4.54).

Şekil 4.52 İnkılap Caddesi (2001 sokak) ve 3052 sokak (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.53 2026 sokak ve 2030 sokak (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.54 Cumhuriyet Meydanı (Kişisel arşiv, 2019)

Çalışma alanında konumlanan yapıların % 32'si ticari+konut işlevinde kullanılmaktadır. Analizler doğrultusunda alandaki en yoğun kullanımın sırasıyla ticari+konut, ticari ve konut olduğu belirlenmiştir. Ticari kullanım kilisenin konumlandığı 2001 sokak, 3052 sokak ve sahil şeridinde yoğunlaşırken, çalışma alanının güneyindeki yapıların yalnızca konut işlevinde kullanılmakta oldukları görülmektedir. 2011 ve 2019 yıllarına ait alan kullanım analizleri karşılaştırıldığında

kullanılmayan yapı sayısında azalma ve ticari kullanımda artış olduğu görülmektedir. Ayrıca günümüzde alanda çok sayıda yeni inşaat bulunduğu dikkat çekmektedir (Şekil 4.55 ve 4.56).

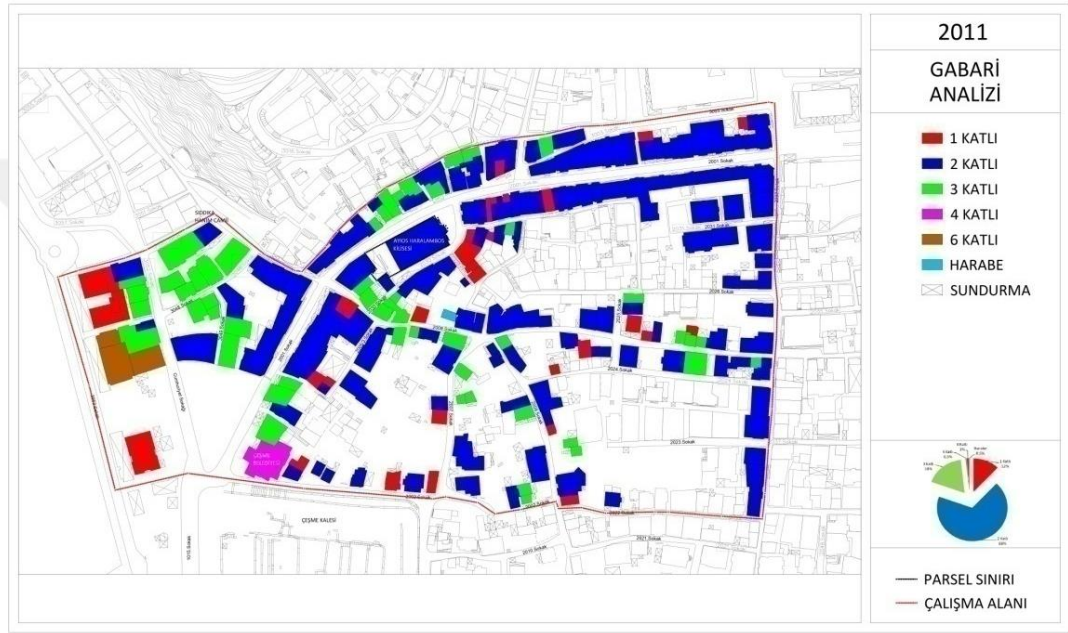

Şekil 4.55 2011 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri (Yandex, 2011 verilerinden elde edilmiştir)

Şekil 4.56 2019 yılı alan kullanım analizi ve dağılım yüzdeleri

Kilise çevresinde yapılan gabari analizleri incelendiğinde, günümüzde alandaki yapıların % 69'unun 2 katlı, % 18'inin 3 katlı, % 11'inin ise 1 katlı yapılardan oluştuğu görülmektedir. Kat sayısı 3 veya daha fazla olan yapılar sahil şeridinde yoğunluk göstermektedir. Sahilden çarşıya doğru yapıların kat sayısında azalma olduğu görülmektedir. 2011 ve 2019 yıllarına ait gabari verileri karşılaştırıldığında 2 katlı yapıların % 1 oranında artması ve 1 katlı yapıların aynı oranda azalması dışında önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir (Şekil 4.57 ve 4.58).

Şekil 4.57 2011 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri (Yandex, 2011 verilerinden elde edilmiştir)

Şekil 4.58 2019 yılı gabari analizi ve dağılım yüzdeleri

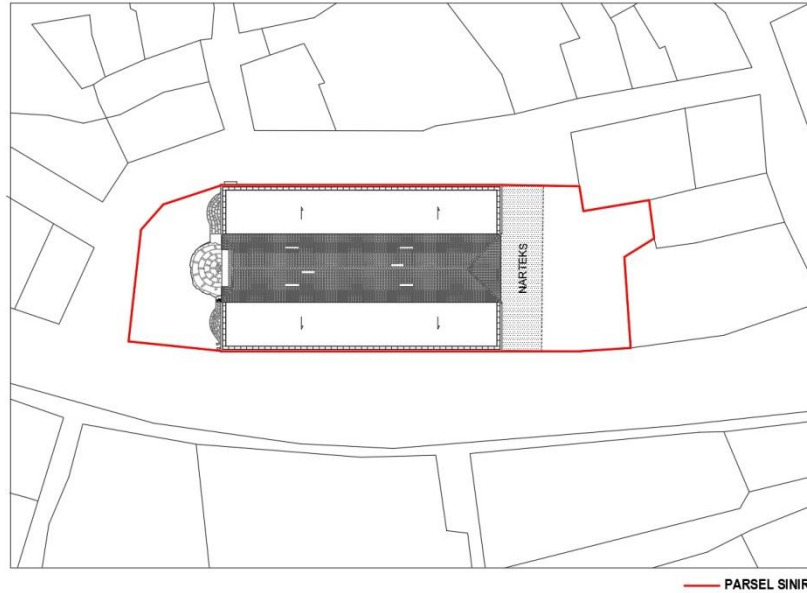
Çatı örtüsü analizleri alandaki yapıların % 48'inin üst örtüsünün marsilya kiremit, % 30'unun alaturka kiremit, % 14'ünün düz çatı, % 8'inin ise eternit kaplama olduğunu göstermektedir. 2011 ve 2019 yıllarına ait çatı örtüsü analizleri karşılaştırıldığında günümüzde alaturka kiremit kaplı üst örtülerin % 1 oranında azalması ve eternit kaplı üst örtülerin aynı oranda artması dışında önemli bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Şekil 4.59 ve 4.60).

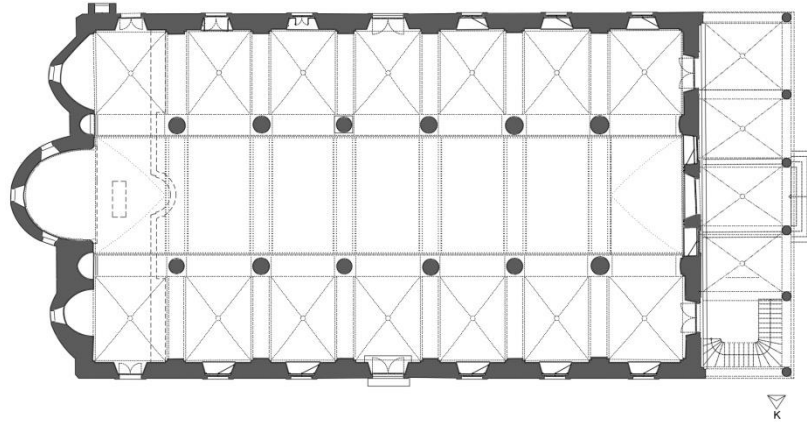
Şekil 4.59 2011 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri (Yandex, 2011 verilerinden elde edilmiştir)

kilisenin batısına işlenmiş olan narteks bölümü günümüzde mevcut değildir fakat batı cephesinde bulunan tonoz izleri bu bölümün varlığını kanıtlamaktadır. Kilise duvarları kaba yonu taş ve kayrak taşlarla örülmüş köşelerde ise büyük kesme taşlar kullanılmıştır. Restitüsyon çizimlerinden yapının özgün durumuna ait üst örtüsü incelendiğinde orta nefin üzerinde alaturka kiremit kaplı kırma çatı, yan neflerin üzerinde ise teras çatı bulunduğu görülmektedir. Kilisenin batı cephesinde 3 adet, kuzey cephesinde ve güney cephesinde 2'şer adet olma üzere toplam 7 adet taş söveli ve yuvarlak kemerli kapısı bulunmaktadır.

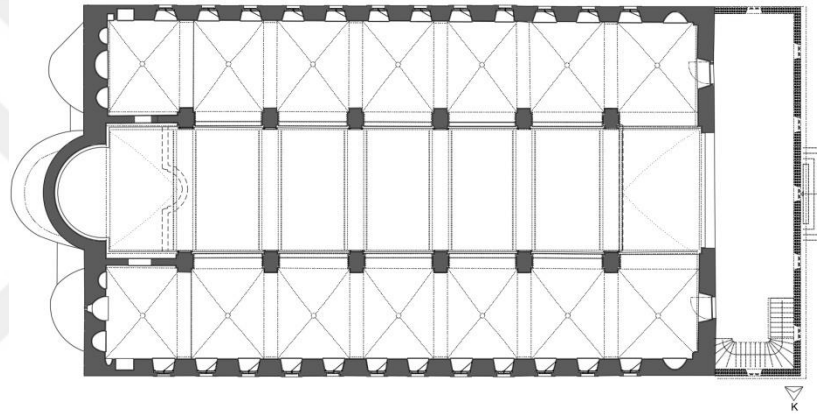
ArıÇ (1987), kilisenin özgün işlevini sürdürdüğü dönemleri bilen ya da anlatılanları hatırlayan kişiler ile yapmış olduğı görüşmeler doğrultusunda, yapının özgün durumda büyük bir avlu içinde yer aldığı ve kotarina olarak adlandırılan iki renk çakıl taşı ile rozet ve asma dalı motifleri oluşturulmuş olan zemin kaplamasına sahip olduğunun anlaşıldığını belirtmiştir. Ayrıca yapının batı cephesinde konumlanan narteks bölümünün iki yanından kilisenin yan neflerinin üzerinde yer alan teraslara çıkış olduğı ve bu teras zeminlerinin de kotarina kaplı olduğı belirtilmiştir (ArıÇ, 1987).

Şekil 4.61 Restitüsyon vaziyet planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

Şekil 4.62 Restitüsyon zemin kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

Şekil 4.63 Restitüsyon birinci kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

1923 yılında, savaş ve mübadelenin etkisiyle özgün işlevini kaybetmiş olan Ayios Haralambos Kilisesi, bu dönemden itibaren depo, dükkân ve kültür merkezi gibi çeşitli işlevlerde kullanılmış olması sebebiyle birçok fiziksel müdahale geçirmiştir. Yapının 1985-1987 yıllarına ait fotoğrafları, kullanım kaldıktan sonra geçirdiği fiziksel müdahalelerin göstergesidir. Fotoğraflar incelendiğinde özgün durumda batı cephesinde bulunan narteksin mevcut olmadığı ve cepheye bitişik iki katlı bir pasaj inşa edildiği görülmektedir (Şekil 4.64 ve 4.65). Arıĝ (1987), bu dönemde narteks bölümünün kaldırılmış olması nedeniyle galeri katlarına çıkış merdivenlerinin de ortadan kalktığını, galeri katına geçişin yalnızca pasaj üzerindeki terastan, kilisenin batı cephesinde bulunan ve galeri katına bakan pencerelerden sağlanabildiğini belirtmiştir. Arıĝ (1987), yapıda bulunan izlerden özgün durumda galeri katının batısında, kuzey ve güney üst galerileri birbirine bağlayan ve dini törenlerin

izlenebilmesini mümkün kılan bir balkon bulunduğunu fakat bu bölümün sonradan kaldırılmış olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yapının batı duvarında bulunan izlerden, özgün durumda galeri katının batısındaki balkon ile narteksin arasında kemerli bir açıklık bulunduğu, fakat bu açıklığın da sonradan kapatılmış olduğu anlaşılmaktadır.

1985-1987 yıllarına ait fotoğraflar incelendiğinde, kilisenin kuzey nefinin bölümlere ayrılarak dükkan olarak kullanıldığı, bu nedenle cephedeki pencerelerin kapıya dönüştürüldüğü görülmektedir (Şekil 4.64 ve 4.65). Yan nefi oluşturan sütunların aralarına ise duvar örülmüş, böylelikle dükkânların arka duvarları meydana getirilmiştir (Şekil 4.66). ArıÇ (1987), bu dönemde dükkânlarda halı-kilim, deri giyim eşyası, takı gibi eşyaların satıldığını, yapının dükkân haricindeki bölümlerinde ise levhalar, sandıklar, el arabaları, un çuvalları gibi çeşitli eşyaların ve araç gereçlerin depolandığını belirtmiştir. Ayrıca Çeşme Festivali sırasında orta nefe sandalyeler yerleştirildiğini, apsise ise podyum konularak, yapının çocuk oyunlarının oynandığı bir tiyatro salonu olarak kullanıldığını söylemiştir.

ArıÇ (1987), yapının doğu cephesindeki apsis kısmının, geçmiş dönemlerde dıştan çepeçevre ticari yapılarla çevrili olduğunu, daha sonra bu yapıların yıkıldığını ve apsisin ortaya çıktığını belirtmektedir. Yapının 1987 yılına ait fotoğrafları, geçmiş dönemlerdeki kullanım sürecinde doğu cephesindeki apsislerden bir tanesinin kaldırılarak yerine kapı açıldığını, daha sonra bu açıklığın moloz taş ile örüldüğünü göstermektedir (Şekil 4.66).

Yapıda 1987 yılında yapılan araştırmalar, kiliseye ait 12 sütundan yalnızca 4 tanesinin sütun başlığının mevcut olduğu göstermektedir. Varlığını sürdüren sütun başlıklarının akantus yapraklarından oluşan korint başlıklar olduğu ve başlıkların üst kısmındaki silmeli tablanın orta nefe bakan yüzeyinde kabartma çiçek motiflerin bulunduğu görülmektedir (ArıÇ,1987).

Şekil 4.64 Ayios Haralambos Kilisesi 1985 yılına ait fotoğrafları (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1985)

Şekil 4.65 Ayios Haralambos Kilisesi doğu cephesi, 1987 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1987)

Şekil 4.66 Ayios Haralambos Kilisesi iç mekân, 1987 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1987)

1987 yılında yapıda geçmiş dönemlerde gerçekleştirilen izinsiz müdahalelerin tespit edilmesi üzerine, Çeşme Belediyesi yapının onarılıp Emir Çaka Bey Kültür Merkezi işlevinde kullanılması isteğinde bulunmuştur. 1988 yılında yapının Emir Çaka Bey Kültür Merkezi işlevinde kullanılmak üzere Çeşme Belediyesi tarafından rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanmış ve gerçekleştirilen onarım çalışmaları ile yapının kuzey cephesindeki dükkanlar kaldırılarak dükkan giriş kapıları pencereye dönüştürülmüştür. Doğu cephesindeki kaldırılmış olan apsis bu dönemde yeniden yapılmıştır. Yapının 1992 ve 1995 yılına ait fotoğrafları gerçekleştirilen restorasyon çalışması ile apsinin yenilenmiş olduğunu, kuzey cephesindeki kapıların pencereye dönüştürülmüş olduğunu ve kuzey ve güney cephesindeki pencereler ile sövelerin yenilenmiş olduklarını göstermektedir (Şekil 4.67 ve 4.68).

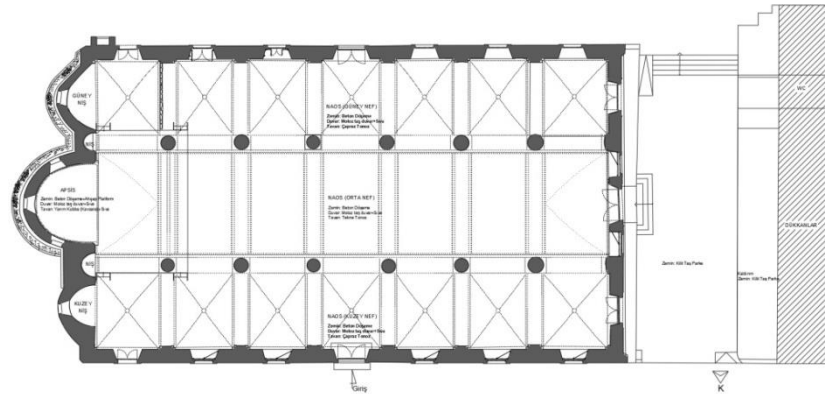

Şekil 4.67 Ayios Haralambos Kilisesi batı cephesi, 1992 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1992)

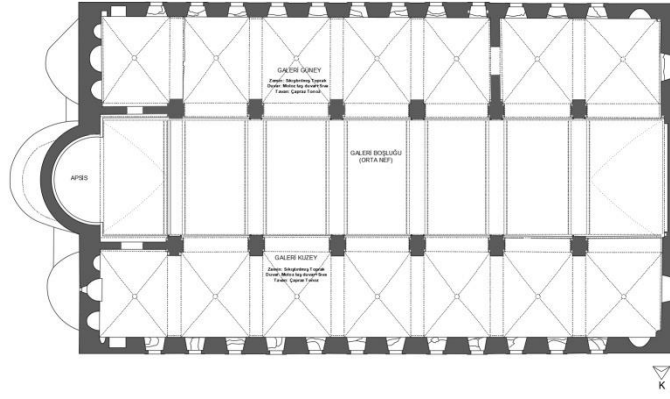

Şekil 4.68 Ayios Haralambos Kilisesi doğu ve batı cephesi, 1995 (İzmir 1 Nolu KTVKK arşivi, 1995)

1988 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrası uzun yıllar Emir Çaka Bey Kültür Merkezi olarak kullanılan yapının bu kullanım önerisine rağmen bakımsız kalması üzerine 2010 yılında yeniden restore edilmesi konusu gündeme gelmiştir. 2010-2012 yıllarında gerçekleştirilen restorasyon uygulamaları öncesi yapılan rölöve ve analiz çalışmaları (Şekil 4.69 v 4.70), incelendiğinde, yapıdaki bozulmaların çoğunlukla geçmiş dönemlerde yapılan yanlış müdahalelerden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kilisenin taşıyıcı sisteminin genel olarak sağlam olduğu fakat narteks kısmı yıkıldığı için batı duvarı üzerinde çatlaklar ve açılmalar meydana geldiği görülmüştür. Batı cephesinde oluşan çatlakların bir diğer sebebi ise bu cephedeki galeriye bakan kemer açıklığının moloz taş duvar ile kapatılması ve bu müdahalenin kemer üzerine ekstra yük getirmesidir. Kilisenin geçmiş dönemlerdeki kullanım sürecinde çatı onarımı yapılmış ve bu onarım kapsamında teras çatı seviyesi yükseltilmiştir. Çatı onarımında yapılan yanlış müdahaleler nedeniyle çötenler kapatıldığı için yağmur suyu doğru bir şekilde tahliye edilememiştir. Bu durumdan kaynaklanan nem, yapının duvar yüzeyinde bitki ve mantar oluşumuna, ayrıca alçı, sıva ve süslemelerin kabarıp yüzeyden ayrılmasına neden olmuştur. Yapının bir kısmının dükkân olarak kullanıldığı dönemde sütun ve kemerlerin üzerindeki süslemelerin yoğun şekilde tahrip edildiği tespit edilmiştir. Yapının zemin katındaki beton döşeme ile galeri katı zeminindeki sıkıştırılmış toprak ve molozlar kullanım sürecinde gerçekleştirilen niteliksiz uygulamalardır (Şekil 4.71 ve 4.72). Yapının bulunduğu parselin batısındaki 3 adet dükkânın 1992 yılına ait fotoğraflarda mevcut olmamaları, bu birimlerin yakın bir dönemde inşa edildiklerini göstermektedir (Şekil 4.73).

Şekil 4.69 Rölöve zemin kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

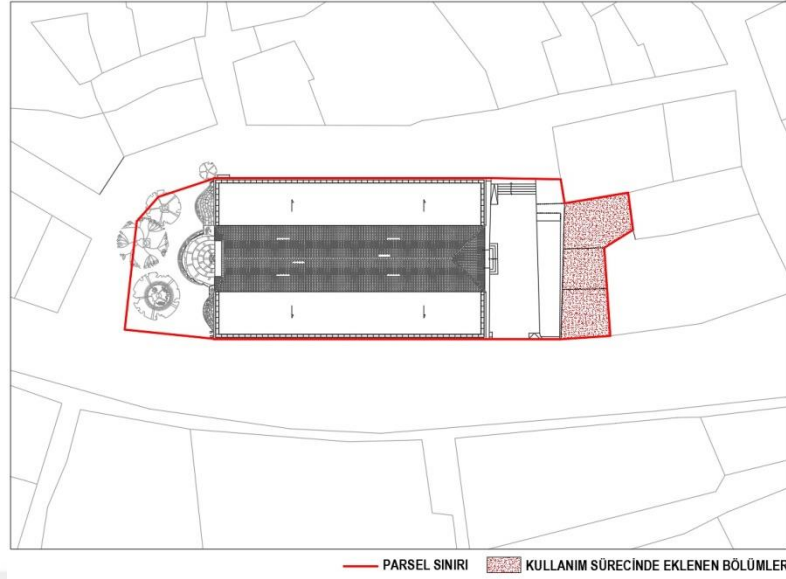
Şekil 4.70 Rölöve birinci kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

Şekil 4.71 2010-2012 tarihli uygulama öncesi iç mekân (Umart Mimarlık arşivi, 2010)

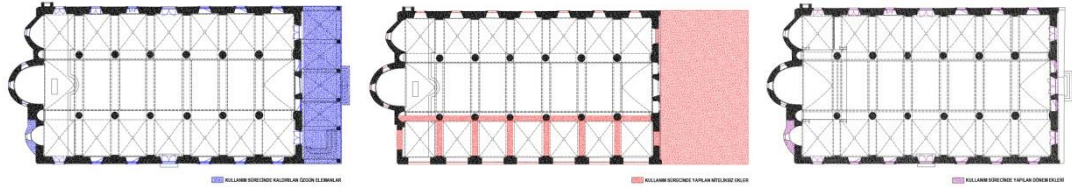

Şekil 4.72 2010-2012 tarihli uygulama öncesi kuzey ve batı cepheleri (Umart Mimarlık arşivi, 2010)

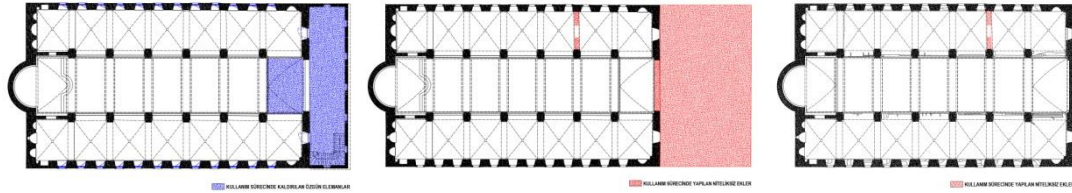

Şekil 4.73 Rölöve vaziyet planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

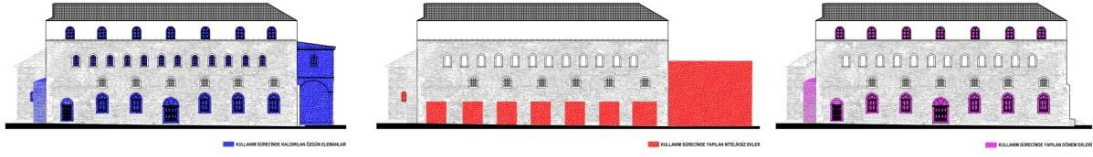
Şekil 4.74, 4.75 ve 4.76'da Ayios Haralambos Kilisesi'nin kullanım sürecinde kaldırılan özgün elemanları, almış olduğu niteliksiz ekler, dönem ekleri yapının 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait verileri üzerinden oluşturulan şemalar ile aktarılmıştır.

Şekil 4.74 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait zemin kat plan şemaları (Dor İnşaat tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

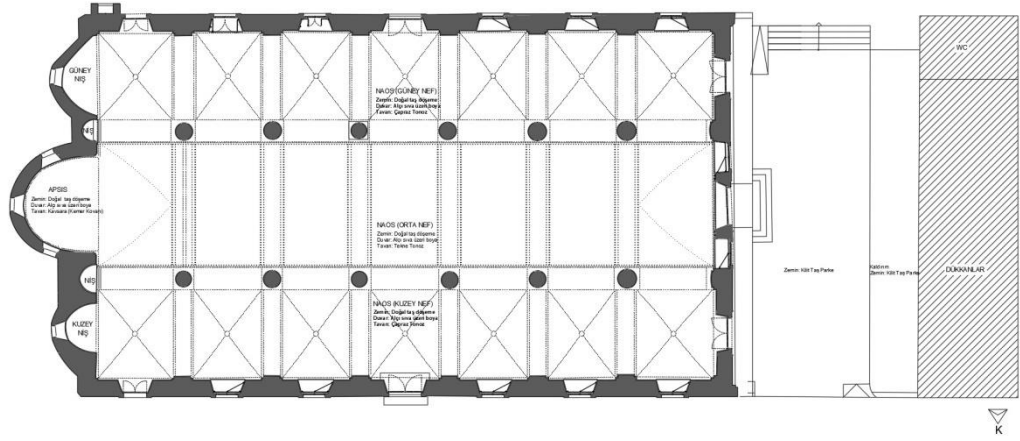

Şekil 4.75 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait birinci kat plan şemaları (Dor İnşaat tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

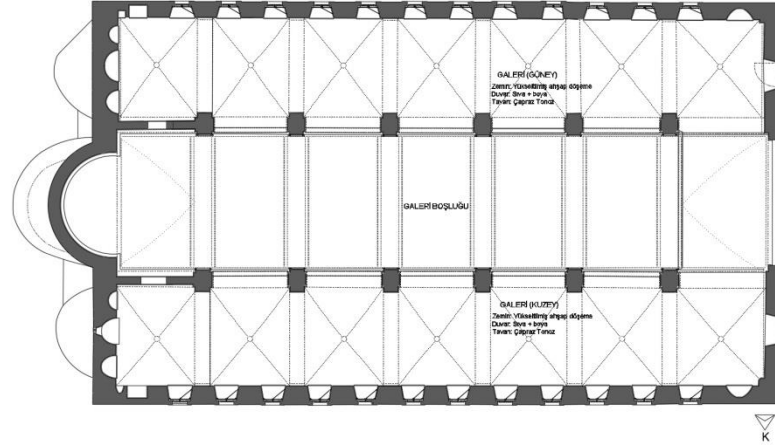

Şekil 4.76 1832, 1987 ve 2010 yıllarına ait kuzey cephesi çizimleri (Dor İnşaat tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir.)

Ayios Haralambos Kilisesi'nde 2010-2012 yıllarında gerçekleştirilen restorasyon uygulamaları incelendiğinde, yapının özgün mimari kurgusunun korumasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır (Şekil 4.77 ve 4.78). Koruma müdahalesi kapsamında kilise duvarlarındaki bitki ve mantar oluşumları temizlenmiş ve yapının doğu ve batı duvarları üzerindeki çatlaklar onarılmıştır. Batı cephesinin özgün durumda galeriye bakan fakat sonradan moloz taş duvar ile kapatılmış olan açıklığı yeniden açılarak pencereye dönüştürülmüştür. Kilise çatısı temizlenmiş ve teras seviyesi orijinal yüksekliğine getirilmiştir. Yağmur suyundan kaynaklanan problemlerin önlenmesi için yeni oluk sistemi oluşturulmuş ve çatıdaki yağmur suyunun kontrollü şekilde aşağı inmesi sağlanmıştır. Yapıdaki özgün alçı, sıva, süsleme ve ikonalar temizlenerek korunmuştur. Yapının zemin katındaki niteliksiz beton döşeme temizlenerek doğal taş ile kaplanmıştır. Galeri katındaki sıkıştırılmış toprak yüzey ve molozlar temizlenmiş ve galeri zemini restitüsyon verilerine uygun olacak şekilde ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Kilisede 1988 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışması ile yenilenen zemin kat pencere ve kapı doğramaları dönem eki olmaları nedeniyle mevcut biçimleri ile korunmuştur. Galeri katı pencerelerinin tamamı yok olmuş durumdadır. Bu nedenle pencere boşlukları ve doğramalar karşılaştırmalı çalışmaya dayanarak, aynı döneme ait benzer yapıların pencereleri örnek alınarak yapılmıştır (Şekil 4.79 ve 4.80). Uygulama kapsamında parsel içerisindeki 3 adet dükkân yapısına herhangi bir müdahale yapılmamıştır (Şekil 4.81).

Şekil 4.77 Restorasyon zemin kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

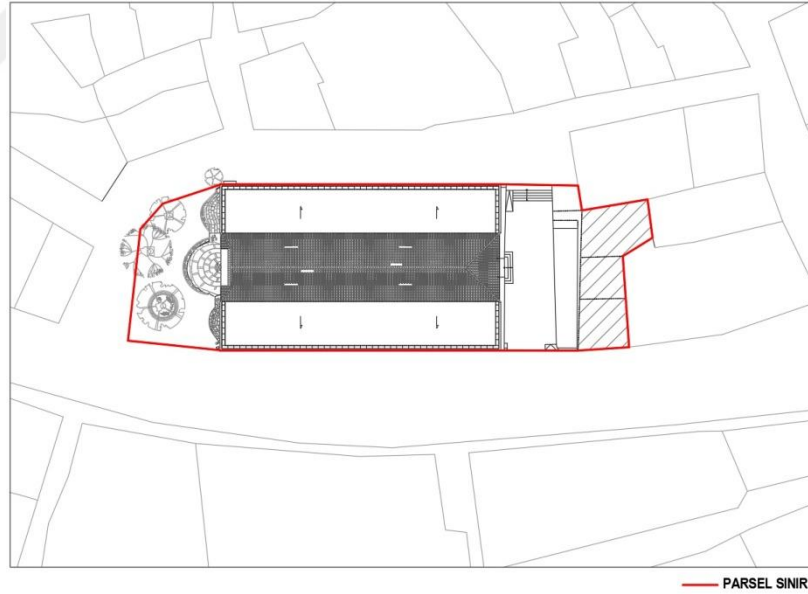
Şekil 4.78 Restorasyon birinci kat planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

Şekil 4.79 2010-2012 tarihli uygulama sonrası Ayios Haralambos Kilisesi kuzey cephesi (Kişisel arşiv, 2019)

Şekil 4.80 2010-2012 tarihli uygulama sonrası Ayios Haralambos Kilisesi orta ve yan nef (Kişisel arşiv, 2019)

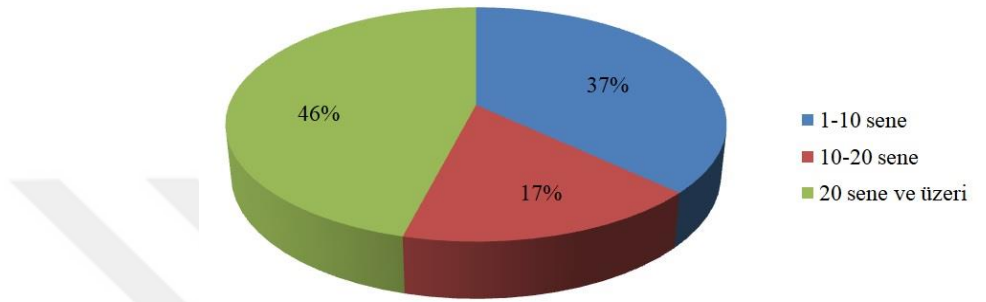

Şekil 4.81 Restorasyon vaziyet planı (Umart Mimarlık - Dor İnşaat arşivi, 2010)

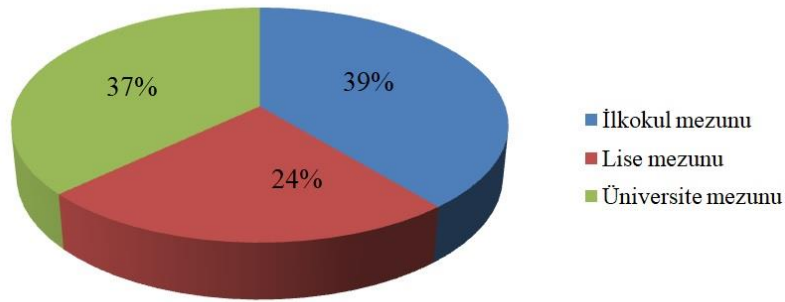
Ayios Haralambos Kilisesi'nde 2010-2012 yılları arasında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrası alan kullanıcılarının kiliseye dair aidiyet, sahiplenme ve farkındalıklarını irdeleyebilmek amacıyla yapılan anketler çoğunlukla kilisenin yakın çevresinde yapılmıştır. Bu alana ek olarak Çeşme Kalesi çevresi, Çeşme

Marina ve Sahil Şeridi gibi yoğun kullanılan alanlarda da anket çalışması yapılmıştır. Söz konusu alanda 46 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması yardımıyla alanın kullanıcı profili incelendiğinde, kullanıcıların büyük bir kısmının 20 seneden uzun süredir bölgede yaşadıkları, bölgedeki ilkokul, lise ve üniversite mezunu kişi sayısı oranlarının ise birbirine yakın olduğu belirlenmiştir (Şekil 4.82 ve 4.83).

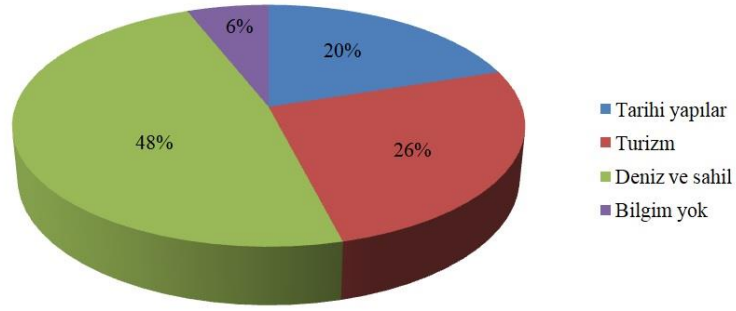

Şekil 4.82 Bölgede yaşama süresi

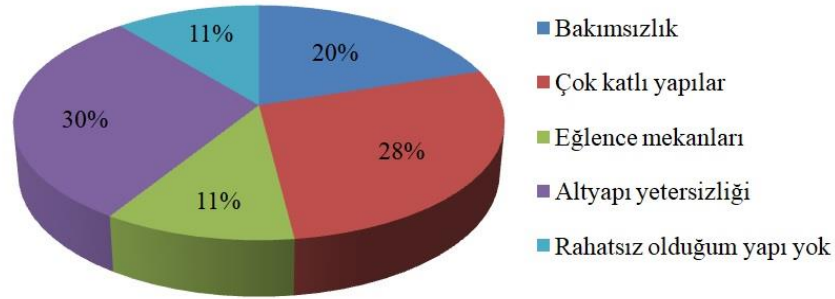
Şekil 4.83 Eğitim durumu

Yapılan çalışmalar alan kullanıcılarının büyük bir kısmının bölgenin öne çıkan değerinin deniz ve sahil olduğu görüşünde olduklarını göstermektedir. Alan kullanıcılarının % 48'i bölgenin en önemli değerinin deniz ve sahil, % 26'sı alanın kent içinde bulunduğu konumuna bağlı olarak turizm, % 20'si ise tarihi yapılar olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların % 6'sının bu konuda farkındalığının olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.84).

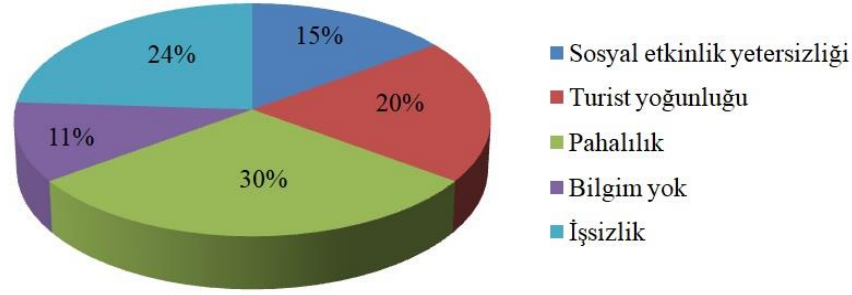
Şekil 4.84 'Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Anket çalışmaları alan kullanıcılarının perspektifinden fiziksel çevreye ilişkin en önemli sorunun alt yapı yetersizliği olduğunu göstermektedir. Kullanıcıların % 30'u düzensiz trafik ve otopark yetersizliğinden, % 28'i sahil şeridinde konumlanan çok katlı yapılardan rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Kullanıcıların % 20'si alandaki kullanılmayan bakımsız yapılardan, % 11'i kalitesiz eğlence mekânlarından rahatsızlık duyduklarını belirtirken % 11'i bölgede rahatsızlık duydukları bir durum olmadığını söylemiştir (Şekil 4.85).

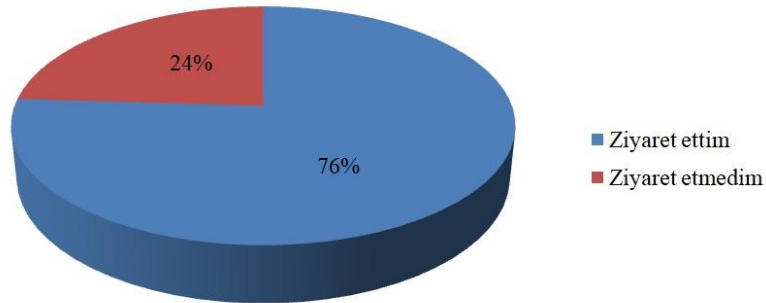
Şekil 4.85 'Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlarını irdelendiğinde; alan kullanıcılarının büyük bir kısmı ekonomik yetersizlik ve işsizliğin bölgenin başlıca sorunu olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların % 30'u bölgedeki pahalılığın, % 24'ü işsizliğin, % 20'si turist sayısının kentin kapasitesinin üzerinde olmasının, % 15'i ise bölgede yeterli sosyal etkinlik alanı bulunmamasının bölgenin en önemli problemi olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların % 11'i ise bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını söylemiştir (Şekil 4.86).

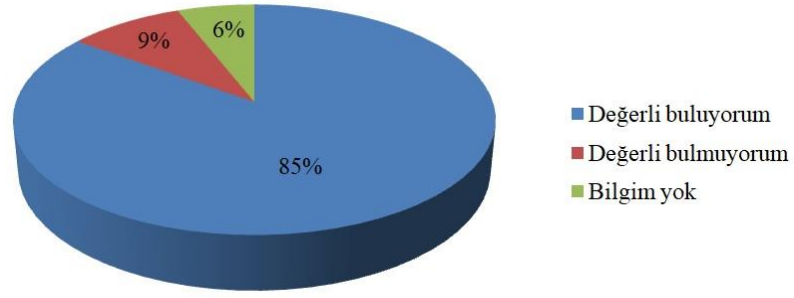

Şekil 4.86 ‘Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar

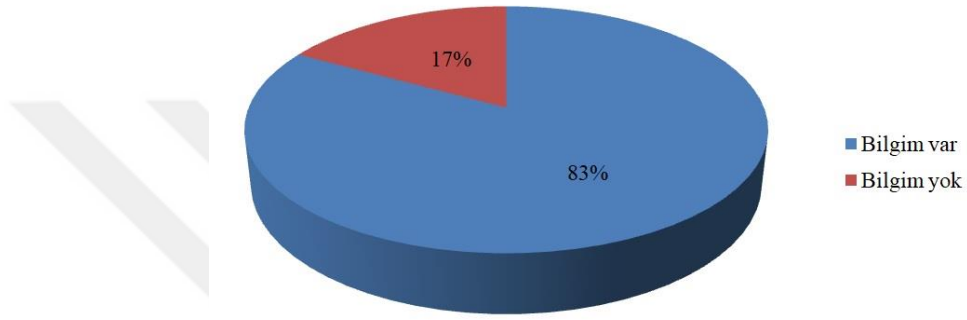
Anket sonuçlarından yola çıkarak alan kullanıcılarının Ayios Haralambos Kilisesi’ne dair farkındalıkları irdelendiğinde, bölgedeki kişilerin çoğunlukla yapıyı ziyaret ettikleri ve yapıyı değerli olarak nitelendirdikleri anlaşılmaktadır. Kullanıcıların % 76’ü yapıyı ziyaret ettiğini, % 24’ü ise yapının varlığından haberdar olduğunu fakat yapıyı ziyaret etmediğini belirtmiştir. Alan kullanıcılarının % 85’i yapıyı tarihi değere sahip olması nedeniyle değerli bulduğunu, % 9’u değerli bulmadığını, % 6’i yapının değeri konusunda bilgi sahibi olmadığını söylemiştir (Şekil 4.87 ve 4.88). Kullanıcıların % 83’ü yapının tarihçesi ile ilgili bilgi sahibi olduğunu belirtirken % 17’si bilgisi olmadığını söylemiştir (Şekil 4.89). Anket sonuçları yapının günümüzde kültür merkezi işlevinde kullanılmasını kullanıcıların % 52’sinin olumlu % 7’sinin olumsuz bulduğunu, % 15’inin önemli bir etkisinin olmadığı görüşünde olduğunu, % 26’sının ise bilgi sahibi olmadığını göstermektedir (Şekil 4.90).

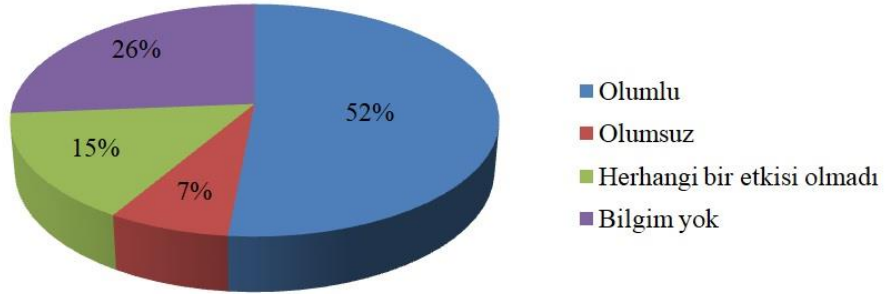
Şekil 4.87 ‘Ayios Haralambos Kilisesi’ni ziyaret ettiniz mi?’ sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.88 'Ayios Haralambos Kilisesi'ni değerli buluyor musunuz?' sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.89 'Ayios Haralambos Kilisesi'nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?' sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.90 'Ayios Haralambos Kilisesi'nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?' sorusuna alınan yanıtlar

- **Değerlendirme**

Ayios Haralambos Kilisesinde gerçekleştirilen 2010-2012 tarihli restorasyon çalışmaları ile yapının özgün mekânsal kurgusunun, mimari elemanlarının, süsleme ve fresklerinin ortaya çıkarılmış olması yapının mimari ve estetik değerinin sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Fakat yapının konumlandığı parsel içerisine kullanım

sürecinde eklenen satış birimlerin tescilli parselin algılanmasını zorlaştırmaktadır. Tescilli parselin kentsel ortamdan ayrıştırılmadan algılanması zemin düzenlemeleri ile sağlanabilir.

Ayios Haralambos Kilisesi, Çeşme'nin ana ticaret aksı olan İnkılap Caddesi'nde yer alması nedeniyle kentli tarafından bilinen ve turistler tarafından kolaylıkla fark edilen bir yapıdır. Yapının konumlandığı alanın kent ile bütünleşmiş durumda olmasına bağlı olarak kentli geçmişten günümüze kilisenin geçirmiş olduğu dönüşüme şahit olmuş ve farklı işlevlerdeki kullanımlara dâhil olmuşlardır. Bu durum alan kullanıcılarının yapıya olan ilgi ve merakının artmasına ve aidiyet duygusunun güçlenmesine neden olmuştur. Alan kullanıcıları kentte kültürel etkinlik düzenlenen yeterli yapı bulunmaması nedeniyle Haralambos Kilisesi'nin kültür merkezi işlevinde kullanılmasını olumlu bulmaktadır. Fakat yapının etkinlik harici zamanlarda ziyarete kapalı durumda olması kente gelen turistlerin yapı algısını kısıtlamaktadır. Kilisede 2016 yılından itibaren yılda 1 kere gerçekleştirilen ayinler yapının özgün kullanımına atıfta bulunmakta ve kültürler arası miras kavramının altını çizmektedir.

Ayios Haralambos Kilisesi çevresinin kentsel konfor koşullarına dair incelemeler alanda yetersiz altyapı, bakımsız yapılar, rekreasyon alanı yetersizliği gibi problemlerin olduğunu göstermektedir. Yaz aylarında ilçedeki ziyaretçi sayısının artmasıyla birlikte önemli ölçüde trafik yoğunluğu ortaya çıkmaktadır. Alanın kilise restorasyonu öncesi ve sonrası durumları incelendiğinde kilisede gerçekleştirilen bakım çalışmalarının fiziksel çevresi üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı, bu çalışmaların yakın çevresi için tetikleyici bir etki yaratmadığı belirlenmiştir. Ne yazık ki, yapının yakın çevresindeki tarihi değere sahip önemli yapılar halen bakımsız durumdadır.

4.3 Doğanlar Şapeli

Doğanlar Şapeli, İzmir ili, Bornova ilçesi, Doğanlar mahallesi, 1456 sokakta bulunmaktadır ve 19. yüzyılda inşa edilmiştir. (İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, 2012) (Şekil 4.91).

Şekil 4.91 Doğanlar Şapeli ve yakın çevresi (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2019)

Mercangöz (2013), Doğanlar Şapeli ile Bornova bulunan, 1858 yılında İngiliz tüccar C. Whittall tarafından yaptırılmış olan Santa Maria Magdalena Anglikan Kilisesi'nin mimari dili arasındaki benzerlikten yola çıkarak, Doğanlar Şapeli'nin arazisinin bu İngiliz tüccara ait olabileceğini işaret etmektedir. Mercangöz (2013), bu durumun, geçmişte çevresi bağ, bahçe ya da zeytinlik olan Doğanlar Şapeli'nin, Yunanistan ve Balkanlardan bu bölgede çalıştırılmak üzere getirilmiş Ortodokslar için inşa edilmiş bir kır kilisesi olabileceği sonucunu doğurduğunu belirtmiştir. Yapının alınlık, kapı ve pencereleri Batılı bir üsluba işaret ederken, apsis bölümüne ait detayları, Rum-Ortodoks yapısı olan Kula Meryem Ana Kilisesi ile benzerlik göstermektedir.

Doğanlar Şapeli sade iç mekânına karşın özenli dış cephesi ile bölgedeki diğer kırsal şapellerden farklılaşmaktadır. Büyük dikdörtgen pencereleri ile sivil mimari örnekleri akla getiren yapının pencere üstlerindeki ve saçak altlarındaki alçı kornişler ve üst kesimde kalıpla biçimlendirilmiş kesme taş taklitleri, kentteki 19. yüzyıla ait kilise ve sinagog yapılarında görülen dönemin hâkim Neoklasik üslubunun

yansımasıdır. Bu nedenle Doğanlar Şapeli batı referansları taşıyan ancak Anadolu yapı geleneğini de yansıtan bir yapı olarak nitelendirilmiştir (Mercangöz, 2013).

1923 Nüfus Mübadelesi'nin ardından kullanıcısını kaybetmiş olan Doğanlar Şapeli'nin farklı işlevlerdeki kullanım sürecine dair detaylı bir veri mevcut değildir. Bununla birlikte, alan kullanıcıları yapının 1940'ların ortasına kadar okul olarak kullanılmış olduğunu, sonraki yıllarda ise marangozhane ve mobilya deposu gibi işlevlere hizmet verdiğini belirtmişlerdir. İzmir 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 23.06.1995 tarihli ve 5872 sayılı kararı ile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilen şapelin, İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri'nde 2012 yılında marangozhane olarak kullanılmakta olduğu ve mülkiyetinin Büyükşehir Belediyesi'ne ait olduğu belirtilmiştir. Farklı işlevlerdeki kullanım sürecinde önemli ölçüde tahribata uğramış olan Doğanlar Şapeli 2013-2014 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilerek kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlanmıştır. Yapının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihî Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürlüğü tarafından hazırlanmış ve uygulama Umart Mimarlık Mühendislik İnşaat Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen restorasyon uygulaması sonrası kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlayan Doğanlar Şapeli günümüzde halen aynı işlevini sürdürmektedir (Şekil 4.92 ve 4.93). Sunulan çalışma kapsamında yapının 2013-2014 yıllarında geçirmiş olduğu restorasyon uygulaması ve günümüz durumu üzerinden, işlev değişikliğinin söz konusu yapı ve çevresi üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Şekil 4.92 Doğanlar Şapeli (Kişisel arşiv, 2018)

Şekil 4.93 Doğanlar Şapeli iç mekân (Kişisel arşiv, 2018)

Doğanlar Şapeli'nin çevre etki değerini ve içinde bulunduğu çevre ile bütünleşme kapasitesini değerlendirebilmek amacıyla öncelikle bölgenin çekim noktalarına, yapıya erişim kanallarına ve kentsel konfor koşullarına dair bilgi toplanmıştır. Dokunun mimari karakterini irdeleyebilmek için ise gabari, malzeme ve kullanım

durumu gibi analizler yapılmıştır. Doku analizleri yapılırken restorasyon uygulamasının fiziksel çevre üzerindeki etkisinin irdelenebilmesi kilise çevresinin 2014 yılına ait fotoğraf ve belgelerinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda doku öncelikli irdelemelerde 2014 ve çalışma kapsamında üretilen 2019 yılına ait veriler bir arada kullanılmıştır.

Analiz çalışmaları, Doğanlar Şapeli odağında ve kuzeyde 1419 sokak, doğuda 1420 sokak, güneyde 1453 sokak, batıda 1456/1 sokak ile çerçevelenen alanda yapılmıştır. Doğanlar Şapeli'nin içinde bulunduğu çevredeki toplumsal çekim noktaları Doğanlar Merkez Cami ve Hurdacılar Cami'dir (Şekil 4.94).

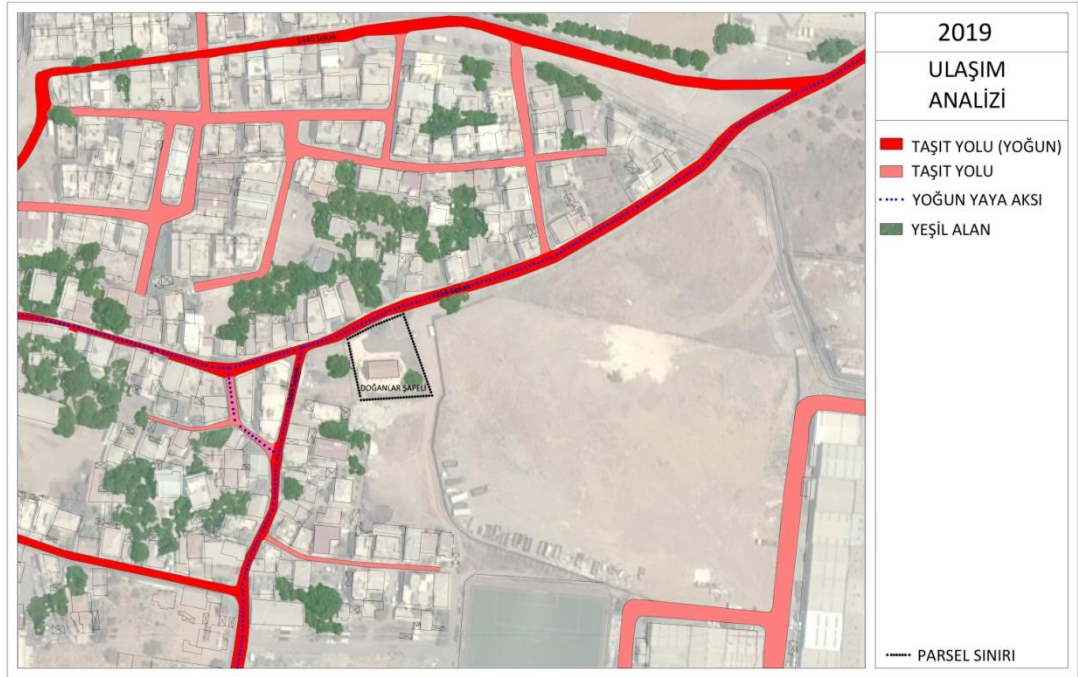
Şekil 4.94 Çalışma alanı ve çevresindeki çekim noktaları ve önemli yapılar

Yapının konumlanmış olduğu Doğanlar Mahallesi yakın çevresi sanayi siteleri ve fabrikaların yoğunlukla konumlandığı bir bölgedir (Şekil 4.95). Bölge kent merkezinin dışında yer alması ve önemli çekim noktalarına sahip olmaması nedeniyle kentli tarafından bilinmemekte ve ziyaret edilmemektedir. Bu durum kentlinin Doğanlar Şapeli'nin kentli tarafından bilinirliğinin oldukça zayıf olmasına neden olmaktadır.

Şekil 4.95 Bölgedeki fabrika yapıları (Kişisel arşiv, 2019)

Yapının konumlandığı alanda trafik akışının en yoğun olduğu sokaklar kuzeyde 1456 sokak ve 1440 sokak, güneyde ise 1456 sokağa bağlanan 1443 sokaktır. Söz konusu sokaklarda yaya yoğunluğu da diğer sokaklara oranla daha fazladır. Çalışma alanındaki yolların tümünün taşıt kullanımına açık olduğu görülmektedir (Şekil 4.96).

Şekil 4.96 Doğanlar Şapeli ve yakın çevresi ulaşım analizi

Alandaki sokakların dar olması, yaya yoğunluğunun fazla olduğu sokaklar dâhil olmak üzere bütün sokakların taşıtlara açık olması ve kaldırımlarının dar ve yetersiz olması, yaya ve taşıt akışını olumsuz etkileyen başlıca faktörlerdir. Kentsel konfor

koşullarına dair yapılan incelemeler doğrultusunda, alandaki bakımsız yapıların güvensiz bir ortam oluşturduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bölgede alan kullanıcılarının faydalanabileceği rekreasyon alanlarının da yetersiz olduğu görülmektedir (Şekil 4.97 ve 4.98).

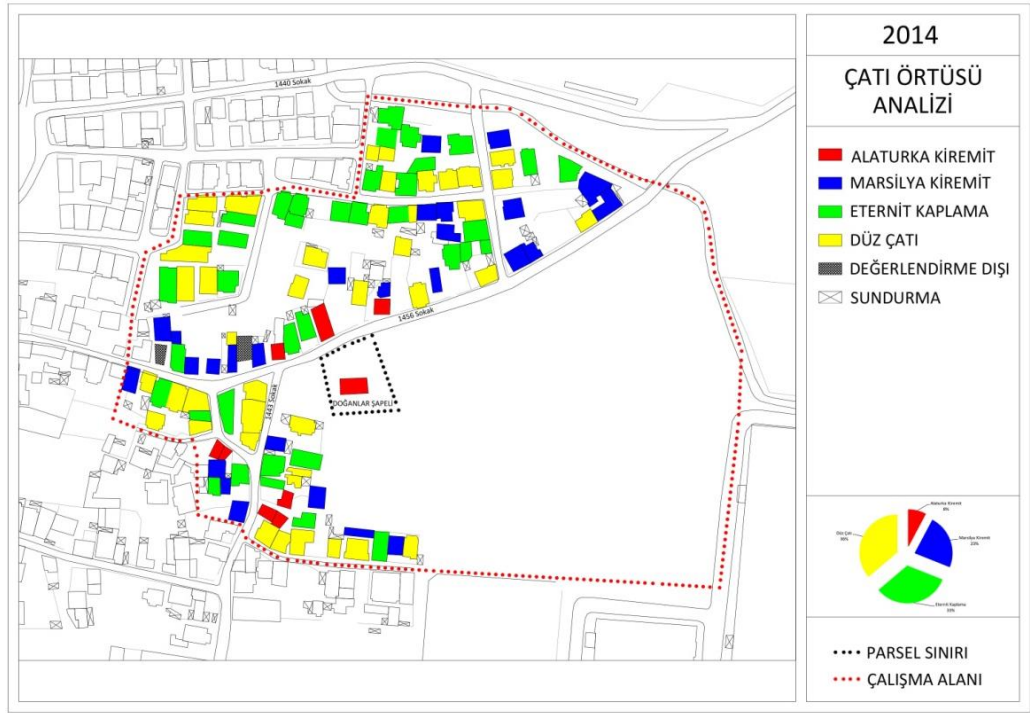

Şekil 4.97 1443 sokak ve 1456 sokak (Kişisel arşiv, 2019)

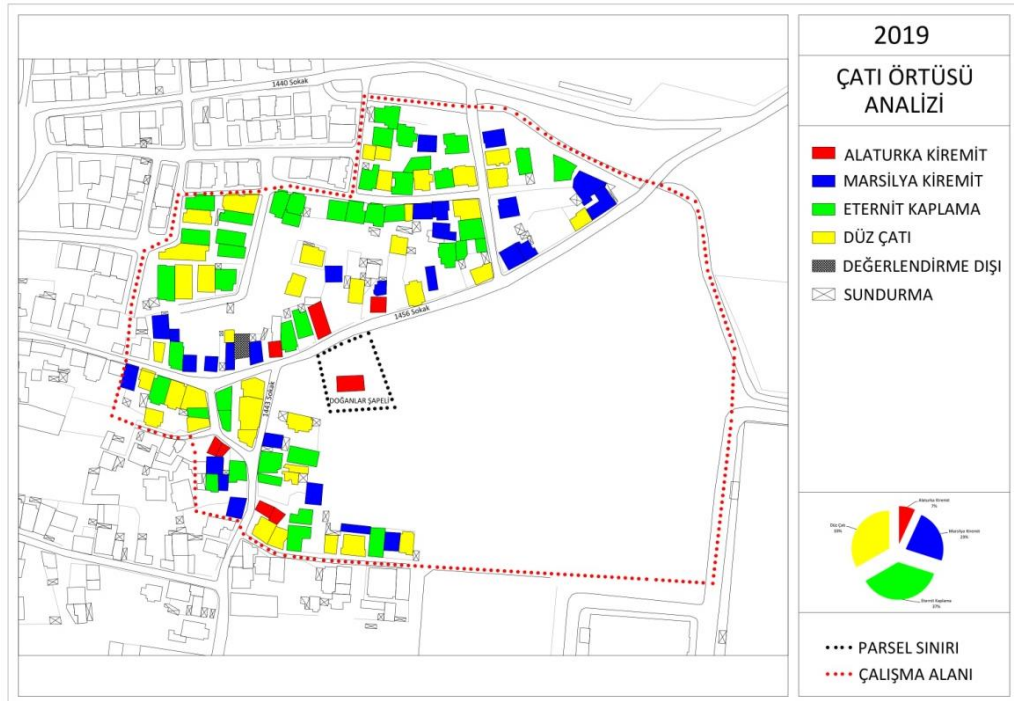

Şekil 4.98 1453 sokak ve 1442 sokak (Kişisel arşiv, 2019)

Alanda yapılan kullanım durumu analizleri sonucu yapıların % 84'inin konut olduğu görülmektedir. Ticari yapıların kilisenin batısında bulunan 1443 ve 1456/2 sokaklarında yoğun olduğu gözlenmektedir. 2014 ve 2019 yıllarına ait alan kullanım analizleri karşılaştırıldığında Doğanlar Şapeli'nin kültür merkezi işlevinde kullanılmaya başlanması ve birkaç konut yapısı inşa edilmesi dışında önemli değişiklik olmadığı görülmektedir (Şekil 4.99 ve 4.100).

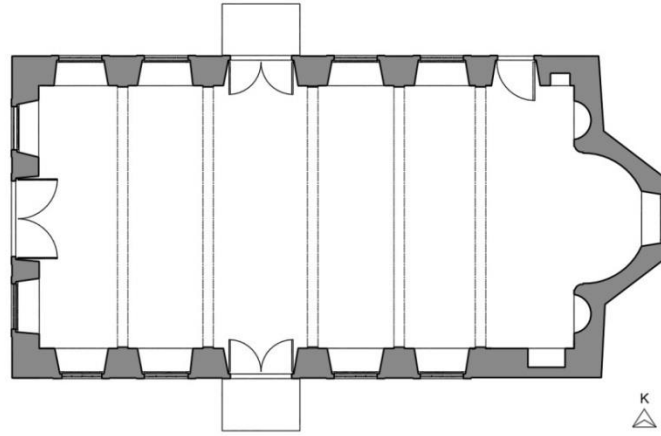
Şekil 4.103 2014 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri (İzmir 2 Boyutlu Kent Rehberi, 2014 verilerinden oluşturulmuştur)

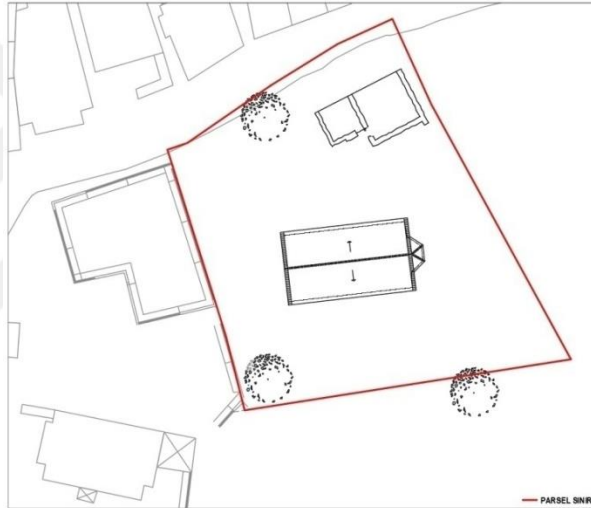
Şekil 4.104 2019 yılı çatı örtüsü analizi ve dağılım yüzdeleri

Doğanlar Şapeli'nde yapılan onarım ve işlev değişikliği çalışmalarının yapı üzerinde ve çevresindeki etkilerinin incelenmesi için doku ölçekli analizlerin dışında kilisenin geçirmiş olduğu dönüşümü de incelenmiştir. Yapılan incelemeler; İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü tarafından hazırlanan proje ve raporlar, Umart Mimarlık Mühendislik İnşaat Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti. tarafından gerçekleştirilen uygulama çalışmalarına ait fotoğraflar ve İzmir 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndaki kiliseye ait belgelerden faydalanılarak yapılmıştır. Doğanlar Şapeli'nin 2013-2014 yıllarında uygulanan restorasyon çalışmaları sonrası mimari ve estetik değerinin sorgulanabilmesi için öncelikle yapının inşa edildiği tarihten günümüze geçirmiş olduğu fiziksel değişimi incelenmiştir.

Şapelin restitüsyon çizimleri incelendiğinde yapının özgün mimari kurgusunun dikdörtgen planlı ve tek nefli olduğu görülmektedir (Şekil 4.105). Doğu cephesinde bir adet apsis bulunan yapının güney ve batı cephelerinde birer adet, kuzey cephesinde iki adet olmak üzere toplam 4 adet girişi bulunmaktadır. Yapı kuzey ve güney cephelerinde 4'er adet, batı cephesinde 2 adet, doğu cephesinde 1 adet dikdörtgen pencereye sahiptir. Ayrıca doğu ve batı cephelerinde bulunan üçgen alınlıkların ortasında birer adet yuvarlak pencere mevcuttur. Üst örtüsü alaturka kiremit kaplı beşik çatı olan yapının iç mekânı doğu-batı yönünde beşik tonoz ile örtülüdür. Yapının beden duvarları ise tuğla arası moloz taş, kaba yonu taş ve kesme tuf taşı ile örülmüştür. Yapının konumlanmış olduğu parselin kuzeydoğusunda taş duvar temel izleri bulunmaktadır (Şekil 4.106). Burada konumlandığı gözlenen yapının yapım yılı ve işlevine dair net bir veri mevcut değildir. Fakat temel izlerinin şapel ile aynı parsel içinde yer alması, kaplamış olduğu alanın büyüklüğü, mimari kurgusu ve yapımında kullanılan malzemeler gibi etmenler göz önünde bulundurulduğunda, yapının papaz evine ait olabileceği sonucuna varılmaktadır.

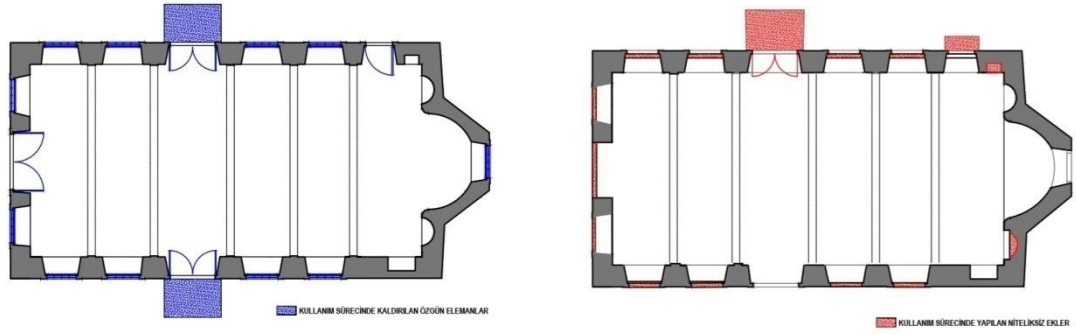

Şekil 4.105 Restitüsyon zemin kat planı (Umart Mimarlık – İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

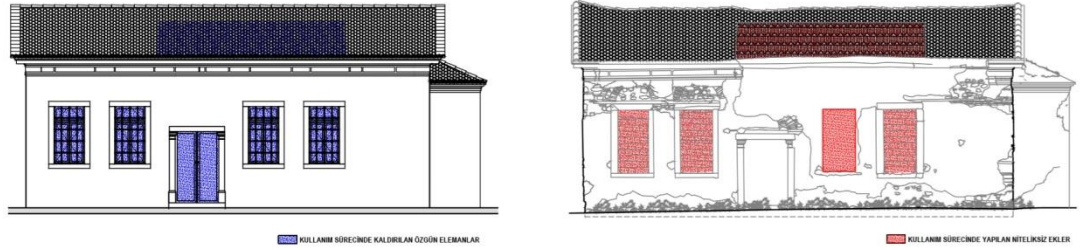

Şekil 4.106 Restitüsyon vaziyet planı (Umart Mimarlık – İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

1923 Nüfus Mübadelesi sonrası kullanıcıyı kaybettiikten sonra çeşitli işlevlerde kullanılmış olan Doğanlar Şapeli kullanım sürecinde büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Bu süreçte yapının mimari karakterini bozan birçok müdahale yapılmıştır. Söz konusu müdahaleler, pencere doğramalarının kaldırılarak açıklıkların tuğla ve kerpiç ile kapatılması, özgün durumda alaturka kaplama olan çatı örtüsüne Marsilya kiremit ile eklemeler yapılması ve özgün zemin kaplamasının üzerine şap dökülmesidir (Şekil 4.107 ve 4.108).

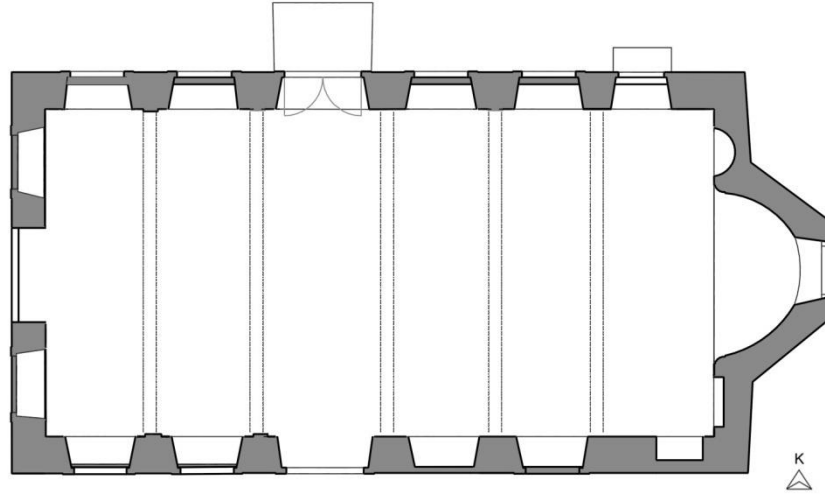

Şekil 4.107 Restitüsyon ve rölöve zemin kat plan şemaları (İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir)

Şekil 4.108 Restitüsyon ve rölöve güney cephesi (İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü tarafından hazırlanan restitüsyon ve rölöve çizimlerinden üretilmiştir)

2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen restorasyon uygulaması öncesi kilisede gözlemlenen bozulmaların çoğunlukla yanlış müdahale ve bakımsızlıktan kaynaklandığı tespit edilmiştir. Uygulama öncesine ait fotoğraflar, rölöve çizimleri ve teknik inceleme raporları incelendiğinde yapının çatısından giren suyun ve yarattığı nemin çatı elemanlarında ve beden duvarlarındaki ahşap elemanlarda çürümelere, demir gergilerde paslanmaya, sıva ve boya dökülmelerine ve taş bordürlerde kararmaya neden olduğu görülmektedir. Ayrıca yığma beden duvarlarında çatlaklar, derzlerde ve demir gergilerde kırılmalar gibi hasarlar da gözlemlenmiştir (Şekil 4.109, 4.110 ve 4.111). Yapının konumlanmış olduğu parselin geçmiş dönemlerdeki kullanım sürecinde, kuzeydoğusunda bulunan temel izlerine bitişik olacak şekilde tek katlı betonarme bir yapı inşa edilmiş olduğu görülmektedir (Şekil 4.112).

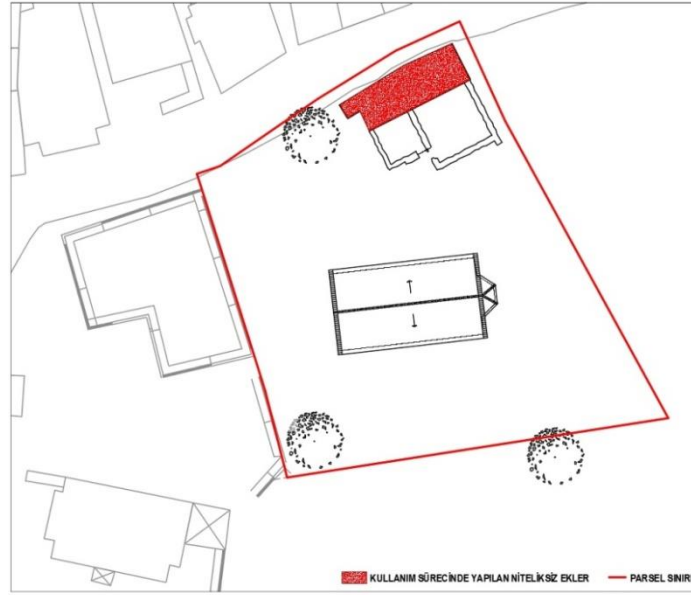
Şekil 4.109 Rölöve zemin kat planı (Umart Mimarlık – İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

Şekil 4.110 Uygulama öncesi batı ve güneydoğu cephesi (Günay, 2007)

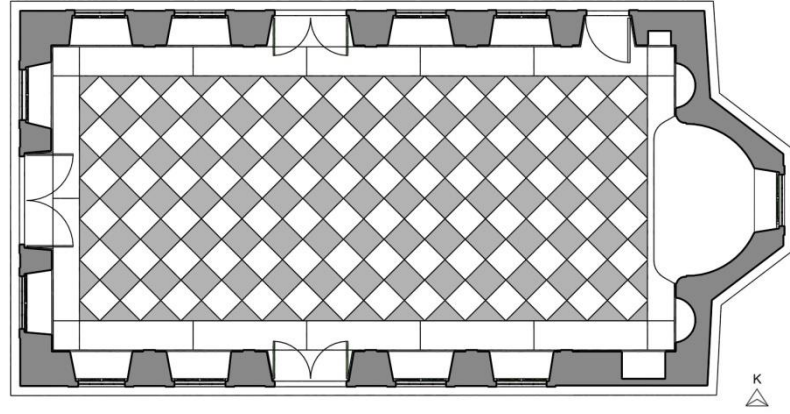

Şekil 4.111 Uygulama öncesi iç mekân (Günay, 2007)

Şekil 4.112 Rölöve vaziyet planı (Umart Mimarlık – İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

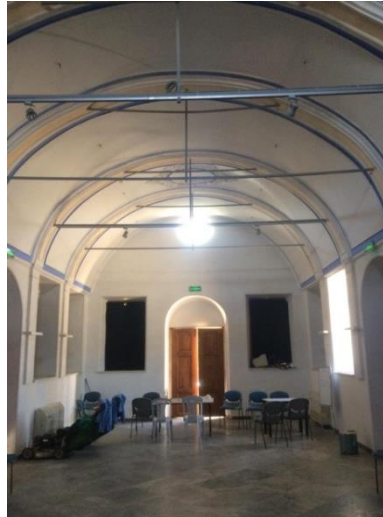
Uygulama öncesi metruk durumda olan yapının 2013-2014 yıllarında restorasyon uygulamaları yapılırken, yapının almış olduğu niteliksiz eklerin kaldırılarak özgün mimari karakterinin ortaya çıkarıldığı ve bozulma görülen özgün elemanların yapısal ve biçimsel niteliklerini kaybetmeden onarıldığı görülmektedir. Koruma müdahalesi kapsamında, yapının kullanım sürecinde tuğla ile kapatılmış olan açıklıkları yeniden açılmış ve özgün kapı ve pencere doğramaları günümüzde mevcut olmamaları sebebiyle özgün duruma uygun olacak şekilde yeniden yapılarak yerleştirilmiştir. Strüktürel güçlendirme kapsamında yığma beden duvarlarındaki çatlaklar onarılmış, tonozu oluşturan ahşap omurga sisteminde çürümüş ahşaplar yenilenmiştir. Çatı örtüsündeki niteliksiz ve kullanılamayacak durumda olan kiremitler kaldırılarak özgün duruma uygun olacak şekilde alaturka kiremit ile tamamlanmıştır. İç mekânda yer alan özgün alçı tavan süslemeleri bakım ve onarımları yapılarak korunmuş, zemindeki niteliksiz şap sökülerek benzer mimari niteliğe sahip yapılarda görülen doğal taş döşeme ile yenilenmiştir (Şekil 4.113, 4.114 ve 4.115).

Şekil 4.113 Restorasyon projesi zemin kat planı (Umart Mimarlık - İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

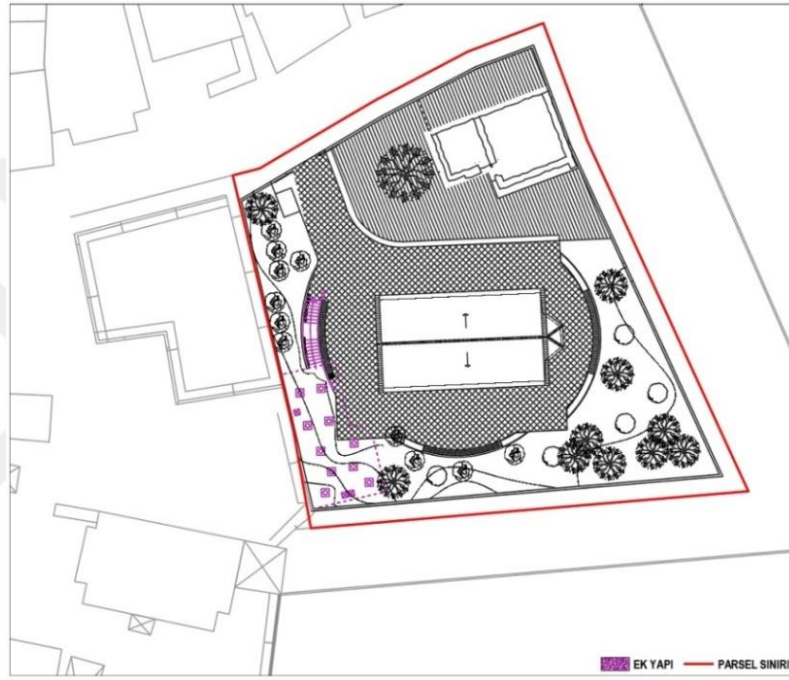

Şekil 4.114 Uygulama sonrası kuzeybatı ve doğu cephesi (Kişisel arşiv, 2019)

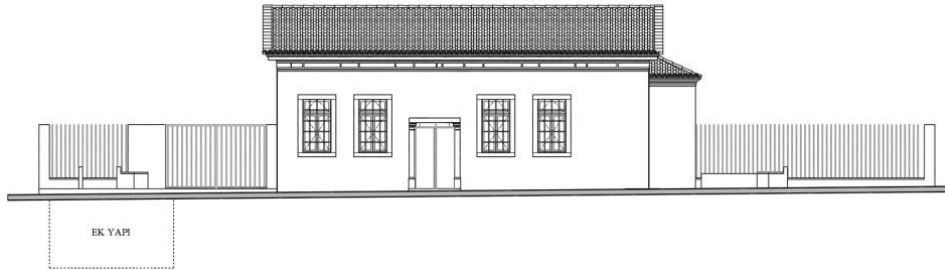

Şekil 4.115 Uygulama sonrası iç mekân (Kişisel arşiv, 2019)

Koruma uygulaması kapsamında parsel bütününde de müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Parselin kuzeydoğusunda bulunan niteliksiz tek katlı betonarme yapı kaldırılmış, tespit edilen taş duvar temel izleri mevcut haliyle korunmuştur. Yapı çevresinde yeni işlevi destekleyecek peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Ayrıca yeni işlev kapsamında gerek duyulan, wc ve çay ocağı gibi yeni fonksiyonlar için parselin güneybatısına, bahçe kotunun altında olacak şekilde tek katlı betonarme ek yapı yapılmıştır (Şekil 4.116 ve 4.117).

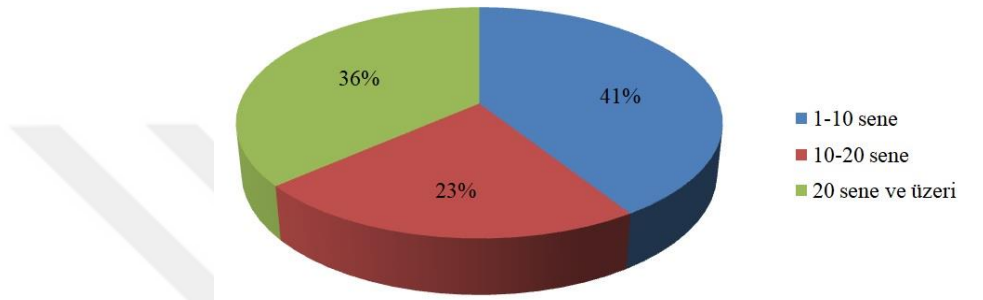
Şekil 4.116 Restorasyon vaziyet planı (Umart Mimarlık - İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

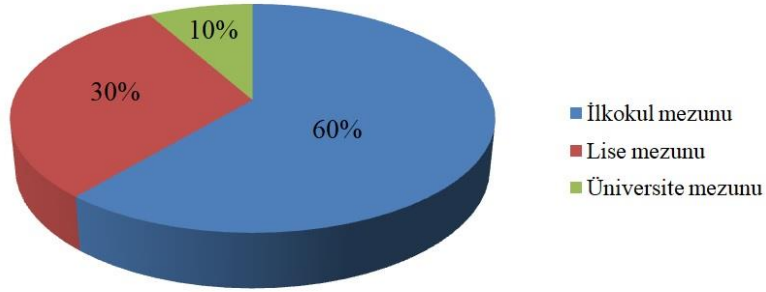
Şekil 4.117 Parsel bütününe ait kesit (Umart Mimarlık - İzmir Büyükşehir Belediyesi TÇKV Müdürlüğü arşivi, 2013)

Doğanlar Şapeli’nde 2013-2014 yıllarında gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonrası alan kullanıcılarının kiliseye dair aidiyet, sahiplenme ve farkındalıklarını irdeleyebilmek amacıyla yapının yakın çevresinde 30 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması yardımıyla, alanın kullanıcı profili incelendiğinde kullanıcıların büyük bir kısmının 20 seneden uzun süredir bölgede yaşadıkları ve kullanıcıların çoğunlukla ilkokul mezunu oldukları görülmektedir (Şekil 4.118 ve 4.119).

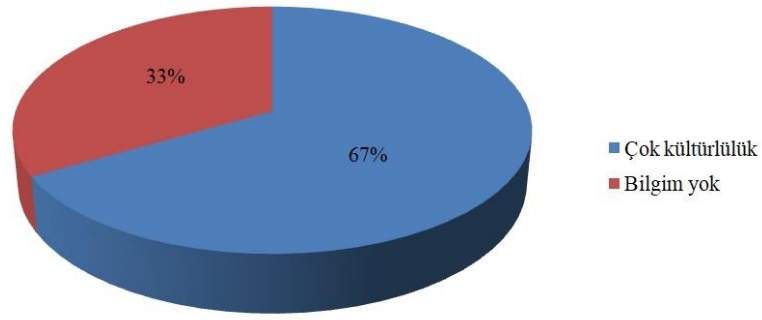

Şekil 4.118 Bölgede yaşama süresi

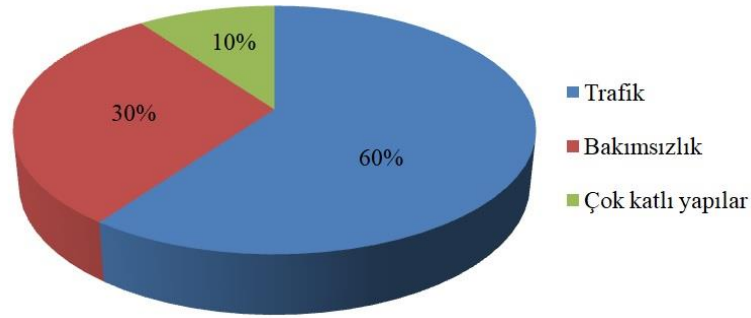
Şekil 4.119 Eğitim durumu

Yapılan çalışmalar alan kullanıcılarının büyük bir kısmının bölgenin öne çıkan değerinin iç göçe bağlı olarak oluşan çok kültürlü toplumsal yapı olduğu görüşünde olduklarını göstermektedir. Alan kullanıcılarının % 67’si bölgenin en önemli değerinin çok kültürlü yapı olduğunu belirtirken, % 33’ünün bu konuda farkındalığının olmadığı anlaşılmaktadır (Şekil 4.120).

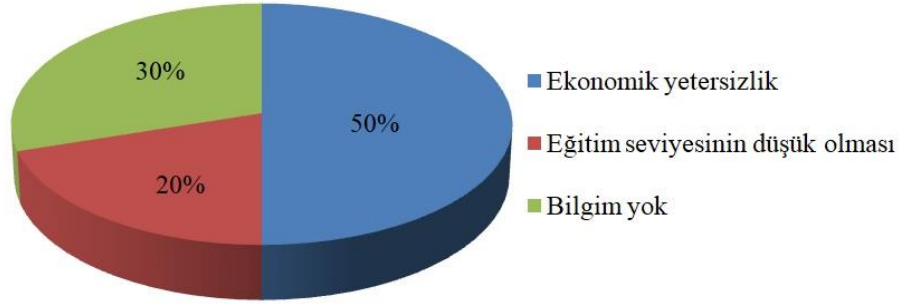
Şekil 4.120 'Bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Alan kullanıcıları fiziksel çevreye ilişkin en önemli sorunun alt yapı yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir. Kullanıcıların % 60'ı trafik akışının düzensiz olması ve yaya yollarının yetersiz olmasından, % 30'u bakımızlıktan, % 10'u ise çevredeki fabrika yapılarından ve çok katlı yapılardan rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir (Şekil 4.121).

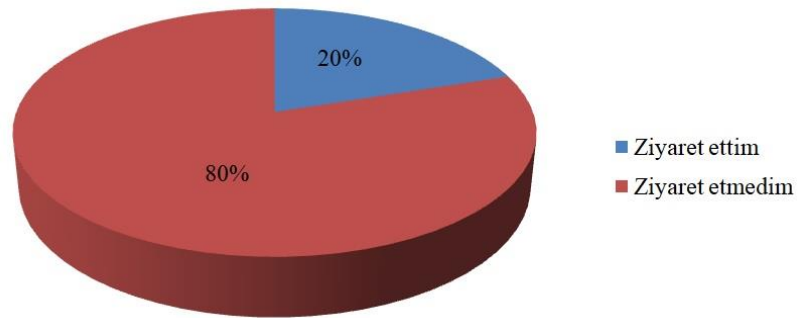
Şekil 4.121 'Fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?' sorusuna alınan yanıtlar

Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunlarını irdelendiğinde; alan kullanıcılarının büyük bir kısmı ekonomik yetersizliğin bölgenin başlıca sorunu olduğunu belirtmiştir. Kullanıcıların % 50'si ekonomik yetersizliğin, % 20'u ise eğitim seviyesinin düşük olmasının bölgenin en önemli problemi olduğunu belirtirken kullanıcıların % 30'i bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmiştir (Şekil 4.122).

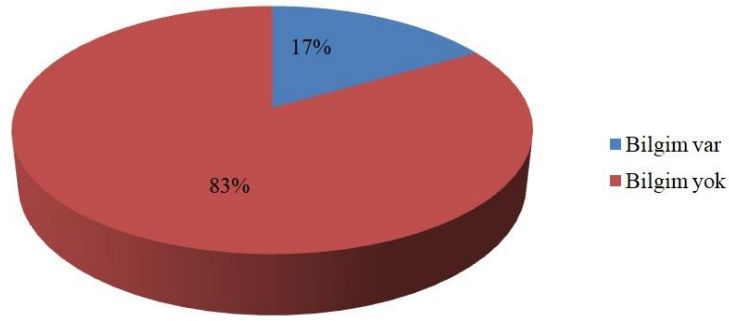

Şekil 4.122 ‘Bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?’ sorusuna alınan yanıtlar

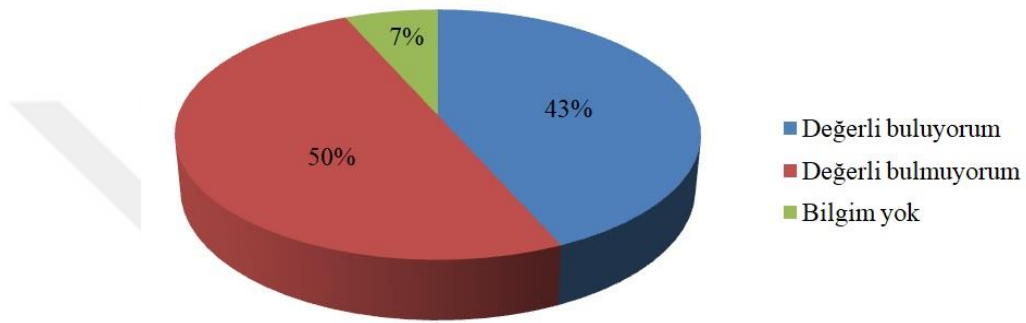
Anket sonuçlarından yola çıkarak alan kullanıcılarının Doğanlar Şapeli’ne dair farkındalıkları irdelendiğinde, bölgedeki kişilerin büyük bir kısmının yapıyı hiç ziyaret etmedikleri belirlenmiştir. Kullanıcıların % 80’i yapının varlığında haberdar olduğunu fakat hiç ziyaret etmediğini, % 20’si ise yapıyı ziyaret ettiğini belirtmiştir (Şekil 4.123). Kullanıcıların % 83’ü ise yapının tarihçesi hakkında bilgisi olmadığını belirtmiştir (Şekil 4.124). Alan kullanıcılarının % 50’si yapıyı değersiz olarak nitelendirirken, % 43’ü tarihi değere sahip olması nedeniyle değerli olduğunu, % 7’si ise yapının değeri konusunda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir (Şekil 4.125). Yapının günümüzde kültür merkezi işlevinde kullanılması kullanıcıların % 46’sı tarafından olumlu % 10’u tarafından olumsuz bulunmakta, % 37’si bu işlevin alan için önemli bir etkisi olmadığını düşünmekte, % 7’si ise bilgi sahibi olmadığını belirtmektedir (Şekil 4.126).

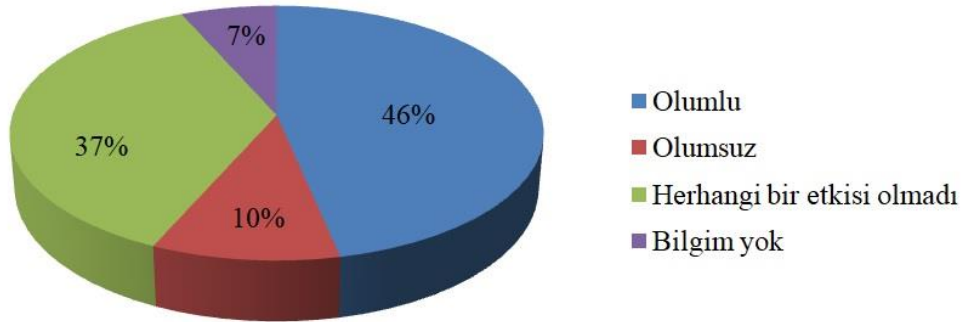
Şekil 4.123 ‘Doğanlar Şapeli’ni ziyaret ettiniz mi?’ sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.124 ‘Doğanlar Şapeli’nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?’ sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.125 ‘Doğanlar Şapeli’ni değerli buluyor musunuz?’ sorusuna alınan yanıtlar

Şekil 4.126 ‘Doğanlar Şapeli’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?’ sorusuna alınan yanıtlar

- **Değerlendirme**

Doğanlar Şapeli’nde gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları ile yapının özgün mekânsal kurgusunun ve mimari elemanlarının ortaya çıkarılmış olması yapının mimari ve estetik değerinin sürdürülebilirliğinin sağlamaktadır.

Şapel çevresinin kentsel konfor koşullarına dair incelemeler, alanda altyapı yetersizliği, bakımsız yapılar, rekreasyon alanı yetersizliği gibi fiziksel problemler olduğunu göstermektedir. Öte yandan, yakın çevrede artan fabrika yapılarının alanın yaşam kalitesini düşürdüğü belirtilmektedirler. Kullanıcılar, fabrika yapılarının artmasıyla birçok kullanıcının bölgeyi terk ettiğini ve alandaki bakımsız yapı sayısının bu nedenle artmış olduğunu ifade etmektedir.

Doğanlar Şapeli, kent merkezinin dışında konumlanması nedeniyle kentli tarafından varlığı bilinmeyen ve fark edilmeyen bir yapıdır. Alan kullanıcılarının büyük bir kısmının yapının varlığından haberdar oldukları, fakat yapıyı hiç ziyaret etmedikleri anlaşılmaktadır. Alan kullanıcılarının bir kısmı bölgede etkinlik alanı bulunmaması nedeniyle Doğanlar Şapeli'nin kültür merkezi işlevinde kullanılmasını olumlu bulurken, bir kısmı düzenlenen etkinliklerin yalnızca belli bir yaş grubuna yönelik olması nedeniyle ilgisini çekmediğini belirtmektedir. Yapı etkinlik düzenlenmeyen zamanlarda da sürekli olarak ziyarete açık durumda olmasına rağmen oldukça düşük sayıda ziyaret edilmektedir. Bu durumun kentlinin yapının varlığından haberdar olmaması ve alan kullanıcılarının yapının tarihi ve kültürel değerlerinin farkında olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Doğanlar Şapeli'nde gerçekleştirilen analiz ve anket çalışmaları incelendiğinde, yapının üstlendiği yeni kullanımın içinde bulunduğu toplumsal çevrenin yapıyı sahiplenmesine katkı sağlayamadığı görülmektedir. Ayrıca yapının mevcut durumu ile fiziksel çevresi üzerinde ve alanın kent ile ilişkisinin güçlenmesinde önemli bir etki yaratmadığı anlaşılmaktadır.

BÖLÜM BEŞ

SONUÇ

Tarihi yapılar, fiziksel niteliklerinin yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik bileşenlerinin yarattığı bütüncül bir kültürel değere sahiptir. Ancak, değişen yaşam pratikleri, bilgi, teknoloji ve toplumsal yapı nedeniyle birçok tarihi yapı ve alan güncel yaşamdan kopmakta ve kullanım dışı kalmaktadır. Bu durum, değişen yaşam biçimleri ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenerek özgün işlevleri ile yaşama dâhil edilemeyen tarihi yapıların fiziksel ve sosyal çevresi ile bütünleşerek kültürel sürekliliğinin sağlanabilmesi için ‘yeniden işlevlendirilmesini’ koruma disiplininin önemli bir müdahalesi haline getirmiştir.

Tarihi yapı ve alanların fiziksel, sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinin oluşturduğu miras niteliği, bu yapıları konu alan yeniden işlevlendirme müdahalelerinin tüm bu değerleri güçlendirecek bir öneri geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bakış, yeniden işlevlendirme kararlarında yalnızca mekânsal karakterin ve kullanım değerinin güçlenmesinin değil, anı, bellek ve simgesellik değerlerinin güçlendirilmesinin ve yeni kullanımın toplumsal ve çevresel dinamikler doğrultusunda belirlenmesinin hedeflenmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesine yönelik müdahale kararlarında, yapının fiziksel ve kültürel çevresi ile bütünleşerek sürekliliğinin sağlanabilmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasının odak noktası olan tarihi anıt yapılar yeniden işlevlendirilirken, anıt yapıların toplumsal bağları kurmadaki etkileri; kentsel kimliğin oluşması ve sürekliliği üzerindeki etkileri; fiziksel ve sosyal çevresi üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda yeniden işlevlendirme çalışması gerçekleştirilecek olan anıt yapıların öncelikle sahip olduğu simgesellik, anı, bellek değerleri ele alınmalı ve yapının söz konusu değerleri ile kullanım sürekliliği sağlanmalıdır.

Yukarıda tanımlanan bakış doğrultusunda, tez çalışması kapsamında incelenen Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirilme çalışmalarının olumlu ve olumsuz etkileri irdelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenmek üzere, özgün işlevleri ve uygulama

sonrası getirilen yeni işlevleri aynı olan fakat bulundukları çevrenin fiziksel ve sosyal özellikleri farklı olan yapılar seçilmiştir. Bu sayede çevresel dinamiklerin ve tarihi yapının birbirleri üzerindeki etkisinin net biçimde ortaya çıkarılması sağlanmıştır. Yeniden işlevlendirme müdahalelerinin uygunluğu ise; çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerin sürekliliği ve yeni kullanımların potansiyele uygunluğu gibi parametreler üzerinden yapılan sorgulamalar yardımıyla irdelenmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen Aziz Voukolos Kilisesi, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının olumlu ve olumsuz yönlerinin irdelenebilmesi için öncelikle sorgu parametrelerine dair elde edilen bulguların ele alınması gerekmektedir.

- ***Çevresel Etki Değerinin Sürekliliği***

Yapılara getirilen yeni işlevin çevresel etki değerinin sürekliliği üzerindeki etkileri incelendiğinde; Aziz Voukolos Kilisesi'nin fiziksel çevresi üzerinde kısmen olumlu bir etkisinin olduğu, Ayios Haralambos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'nin ise yeterli bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Yeniden işlevlendirilerek kullanım değeri kazanmış olan Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen çalışmaların bakımsız ve güvensiz olarak nitelendirilen fiziksel çevresindeki söz konusu negatif durumlarda azalma olmasını sağladığı görülmektedir. Bu nedenle alan kullanıcıları gerçekleştirilen yenileme çalışmalarını olumlu bulduklarını belirtmektedirler. Ayios Haralambos Kilisesi'nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının da bölgedeki etkinlik alanını yetersiz bulan sosyal çevresi tarafından olumlu bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat alanda gerçekleştirilen çevre analizi verileri yenileme çalışmalarının fiziksel çevresi üzerinde tetikleyici bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Doğanlar Şapeli'nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme çalışmalarının da fiziksel çevresi üzerinde önemli bir etkisi olmamakla birlikte gerçekleştirilen etkinliklerin alan kullanıcılarına hitap etmemesi sosyal çevresi üzerinde de önemli bir etki sağlamamasına neden olmaktadır. Aziz Voukolos Kilisesi ve Ayios Haralambos Kilisesi'nin, yapı yoğunluğu ve kullanıcı sayısı fazla olan bir çevrede yer almalarının ve yeni işlevleriyle aktif bir kullanıma sahip olmalarının,

Doğanlar Şapeli'ne oranla fiziksel ve sosyal çevreleri üzerindeki etkilerinin daha fazla olmasını sağladığı görülmektedir.

- ***Aidiyet Duygusunun Sürekliliği***

Çalışma kapsamında incelenen yapılara getirilen yeni işlevin toplumsal bağların ve aidiyet değerinin güçlendirilmesine dair etkileri irdelendiğinde; Aziz Voukolos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'nin yeni kullanımının alan kullanıcılarına hitap etmemesi nedeniyle aidiyet değerinin güçlenmesi konusunda olumlu bir etki yaratmadığı görülmektedir. Ayios Haralambos Kilisesi ise söz konusu yapılardan farklı olarak yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası alan kullanıcılarının kültürel yapısına uygun bir işlevle kullanım değeri kazanmıştır. Bu durumun aidiyet değerinin sürekliliğini sağladığı anlaşılmaktadır. Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen kültürel etkinliklerin büyük çoğunluğunun alan kullanıcılarının kültürel yapısına hitap etmemesi, ya da alan kullanıcılarının bu etkinlikleri içselleştirememesi, çevre kullanıcısının yapıya dair aidiyet duygusu geliştirememesine neden olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, son yıllarda yapıda gerçekleştirilen eğitim ve yardım amaçlı etkinliklerin arttırıldığı, bu durumun alan kullanıcılarının yapıyı ziyaret etmesini sağladığı görülmektedir. Sosyo-kültürel yapının güçsüz olduğu bir çevrede konumlanan Aziz Voukolos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'nde alan kullanıcısının kültürel yapısına uygun ve bu yapıyı tolerans sınırları dâhilinde güçlendirebilecek etkinliklerin yoğunlaştırılmasının aidiyet duygusunun güçlenmesini mümkün kılacak bir öneri olacağı düşünülmelidir. Ayios Haralambos Kilisesi'nin kentte konumlandığı alana bağlı olarak kentlinin geçmişten günümüze kilisenin geçirmiş olduğu dönüşüme şahit olması ve farklı işlevlerdeki kullanımlara dâhil olması, yapıya olan ilgi ve merakın artmasını ve aidiyet duygusunun güçlenmesini sağlamıştır. Yapıya getirilen yeni işlevle birlikte kullanıcıların yeni kullanıma dâhil olması aidiyet duygusunun sürekliliğini sağlamaktadır. Yeniden işlevlendirme çalışmaları öncesi harap durumda olan Doğanlar Şapeli'nin uygulama sonrası kullanım değeri kazanması alan kullanıcılarının yapıya olan ilgi ve merakının kısmen artmasını sağlamış olsa da yapıda gerçekleştirilen etkinliklerin belli bir yaş grubuna yönelik olması kullanıcıların yapıyı ziyaret etmemesine neden olmaktadır. Bu durum aidiyet duygusunun güçlenmesini zorlaştırmaktadır.

- ***Toplumsal Sahiplenmenin Sürekliliği***

Çalışma kapsamında incelenen yapılara getirilen yeni kullanımların toplumsal sahiplenme üzerindeki etkileri aidiyet değeri ile benzer kaygılar ile biçimlenmektedir. Bu nedenle Ayios Haralambos Kilisesi'nde gerçekleştirilen çalışmaların toplumsal sahiplenme üzerindeki etkisinin Aziz Voukolos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'ne oranla daha başarılı olduğu görülmektedir. Aziz Voukolos Kilisesi'nde yeniden işlevlendirme çalışmaları sonrası gerçekleştirilen etkinliklerin alan kullanıcılarına hitap etmemesi ve konumlandığı alana bağlı olarak kentli tarafından algılanmaması, tarihi yapının kullanım değerini güçlendirmesine rağmen toplumsal sahiplenmenin oluşamamasının önemli bir nedenidir. Ayios Haralambos Kilisesi'nin içinde bulunduğu kentsel ortam ile bütünleşebilen yeni kullanımının toplumsal sahiplenmenin sağlanmasındaki en önemli etken olduğu görülmektedir. Uygulama öncesi harap durumda olan yapının kullanım değeri kazanmasının ve kentlinin büyük bir kısmının yeni kullanıma dâhil olmasının toplumsal sahiplenmeye katkı sağladığı görülmektedir. Doğanlar Şapeli'nde ise uygulama sonrası etkinliklerin çoğunlukla belli bir yaş grubuna hitap etmesi ve yapının kent merkezinin dışında konumlanması, yeni işleve rağmen toplumsal sahiplenmenin sağlanmasını güçleştiren etkenlerdir.

- ***Mekânsal Kimliğin, Mimari ve Estetik Değerin Sürekliliği***

Çalışma kapsamında incelenen yapılara getirilen yeni işlevin mekânsal kimliğin, mimari ve estetik değerın sürekliliğine dair etkileri irdelendiğinde; gerçekleştirilen esaslı onarım uygulamalarının, yapıların kültür merkezi olarak işlevlendirmelerine bağlı olarak özgün mimari kurgularında herhangi bir değişiklik içermediği ve restitüsyon verileri odağında gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Bu durum yapıların özgün karakterlerinin sürdürülmesini mümkün kılmakta, fakat yapıların sahip olduğu kısıtlı mekânsal potansiyel nedeniyle farklı kullanımların yüklenmesini engellemektedir. Tarihi yapıların fiziksel ve sosyal çevresi ile bütünleşerek sürekliliğinin sağlanabilmesi için çevresel dinamiklerin ihtiyacı olan bir kullanıma sahip olması önemlidir. Yapının çevre dinamiklerine uygun bir işlevle kullanım değeri kazanabilmesi için, gerekli durumlarda yeni mekânsal öneriler değerlendirmeye alınabilinmeli ancak müdahale önceliğinin özgün mimari karakterin

güçlenerek sürdürülmesi olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bakışla, incelenen yapılara getirilen yeni işlevlerin, özgün mekânsal kurguyu zorlayan, ağır bir mimari program içermemeleri nedeniyle olumsuz bir etki yaratmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak, bu yaklaşım, mimari karakterin zedelenmemesi için tüm işlev değişikliklerinde benzer kullanımları öne süren ve bu nedenle çevresel dinamiklerin çeşitliliğine rağmen benzer ürünler sunan bir sonuç yaratması nedeniyle risk içermektedir.

- ***Yeni Kullanımın Potansiyele Uygunluğu***

İncelenen yapılara getirilen yeni kullanımların kullanıcının sosyo-kültürel yapısına uygunluğunu değerlendirildiğinde; Aziz Voukolos Kilisesi ve Doğanlar Şapeli'nin başarılı bir kentsel odak oluşturmada başarılı olamadığı, Ayios Haralambos Kilisesi'nin ise beklenen etkiyi yaratamamakla birlikte diğer örneklerle göre daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Aziz Voukolos Kilisesi'nde gerçekleştirilen kullanıcılara yönelik belli başlı etkinliklerin dışında, yapının yeni kullanımının alan kullanıcılarının ilgisini çekmediği ve ihtiyaçlarına yanıt vermediği görülmektedir. Ayios Haralambos Kilisesi'nin yeni kullanımının alan kullanıcılarının ihtiyaçlarına yanıt verdiği fakat etkinlik dışı zamanlarda ziyarete kapalı durumda olmasının şehirdeki turistlerin algısını kısıtladığı görülmektedir. Doğanlar Şapeli'nin yeni kullanımının ise alan kullanıcılarının ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olmadığı görülmektedir.

İncelenen örneklerden elde edilen bulgular, tarihi yapıların içinde bulundukları farklı çevresel dinamiklerin günümüz kullanımlarının belirlenmesi ve sahiplenilmesinde önemli bir etkisinin olduğu göstermektedir. Yapının kent içindeki konumu, kullanım durumu, fiziksel ve toplumsal çevresi, kullanıcıların algısını ve yapı ile kurduğu bağı büyük ölçüde etkilemektedir. Tarihi yapıların, içinde bulundukları çevre dinamiklerine olursa olsun benzer kullanım ve programlar ile yenilenmelerinin, kültürel değerlerinin sürekliliğinin sağlanmasında bir çözüm yaratamadığı açıktır. Oysa, özgün mekân kurguları çoğunlukla tek hacimden oluşan tarihi ibadet yapılarının, bu nitelikleri nedeniyle farklı etkinliklere mekân olabilecek “kültür merkezi” olarak işlevlendirilmeleri yaygın bir karardır. Bununla birlikte, söz konusu yapıların her durumda benzer etkinlikler ile kullanılması ve bu etkinliklerin

alan kullanıcısının kültürel yapısı ve beklentilerine göre değil, idarelerin öngörülerine dayanarak oluşturulması, yapının yeterince sahiplenilmemesi ve kullanıcıların aidiyet hissinin güçlenememesi açısından önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır.

Sahip oldukları somut ve somut olmayan kültürel değerleri ile önemli miras alanlarından olan tarihi ibadet yapıları, cemaatlerini ve dolayısıyla ibadet işlevlerini yitirmiş olsalar da, mimari karakterleri, simgesellik ve bellek değerleri ile çevresel ve toplumsal etkilerini sürdürmektedir. Bu nedenle bu tür yapılarda gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinde çevresel etki, aidiyet duygusu, mekânsal kimliğin sürekliliği, mimari ve estetik değerlerin sürekliliği, yeni kullanımların potansiyele uygunluğu ve toplumsal sahiplenmenin güçlendirilmesi hususlarının göz önünde tutulması gerekmektedir. Müdahale kararlarında söz konusu sorgu parametrelerinin öncelik alınması ve yeni işlevin yapının konumlandığı alan dinamikleri ve toplumsal yapıya uygun olacak şekilde belirlenmesi, tarihi yapının fiziksel ve sosyal çevresi ile bütünleşerek, anı, bellek ve simgesel değerlerinin güçlendirilmesini, sürdürülmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- 1922 İzmir yangını haritası. (2010). 20 Mart 2019, <http://www.levantineheritage.com/data10.htm>.
- 660 nolu İlke Kararı, Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları. (1999). 22 Mart 2019, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44311/ilke-karari--karar-no-660--karar-tarihi-05111999.html>.
- AGÜ Sümer Kampüsü fotoğrafları. (b.t). 1 Ekim 2019, <http://emrearolat.com/gallery/agu-sumer-campus/>
- Ahunbay, Z. (2011). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon* (6. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.
- Akkurt, B. H. (2015). Mimari koruma uygulamalarının fiziksel, toplumsal ve kültürel etkileri: İzmir Aya Voukolos Kilisesi. *Mimarlık Dergisi*, (386), 56-61.
- Akkurt, B. H. (2017). *Kent, toplum, mekân ilişkileri çerçevesinde Paterson Köşkü*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.
- Akyüz, E. (1994). Tarihsel süreçte İzmir’de konut. *Ege Mimarlık*, 1994/3 (14), 32-35.
- Alaçatı Pazaryeri Camii ve Hagios Konstantinos Kilisesi fotoğrafları. (b.t). 20 Haziran 2019, <http://zmyasa.com/professional-works/portfolyo/kulturel/>
- Altınoluk, Ü. (1998). *Binaların yeniden kullanımı*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Anadolu Medeniyetleri Müzesi fotoğrafları. (2018). 1 Ekim 2019, <https://seyahatdergisi.com/anadolu-medeniyetleri-muzesi-nerede-ve-hakkinda-bilgi/>
- Anadolu Medeniyetleri Müzesi Ziyaretçileriyle Yeniden Buluştu. (2014). 1 Ekim 2019, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-94183/anadolu-medeniyetleri-muzesi-ziyaretçileriyle-yeniden-b-.html>.

- ArıÇ, U. B. (1987). Çeşme’de tarihi bir kilise yapısı. *Bilim Birlik Başarı Dergisi* (48), 7-12.
- Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız neyi niçin nasıl korumalıyız?* Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Atay, Çınar. (1998). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmir planları*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Ayavukla Kilisesi rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri*. (b.t). 10 Mayıs 2019, <http://arch.restoration.iyte.edu.tr/basmane-ayavukla-kilisesi/>
- Ayios Haralambos Kilisesi analiz verileri*. (2011). 20 Mart 2019, <https://yandex.com.tr/harita/20851/cesme/?ll=26.301638%2C38.320911&z=15.96>
- Aziz Ioannes Prodromos Kilisesi fotoğrafı*. (b.t). 20 Haziran 2019, <http://www.erolsasmaz.com/?oku=554>.
- Aziz Voukolos Kilisesi analiz verileri*. (2007). 5 Şubat 2019, <http://kentrehberi.izmir.bel.tr/izmirkentrehberi>.
- Belge, B. (2005). *Urban archaeological issues and resources in İzmir historic city centre: An exploratory case study*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Beyru, R. (2000). *19. yy’da İzmir’de yaşam*. İzmir: Literatür Yayınları.
- Convent de Sant Francesc*. (2012). 12 Nisan 2019, <https://www.archdaily.com/251389/convent-de-sant-francesc>.
- Corbera d’Ebre Church*. (b.t). 12 Nisan 2019, <http://www.poblevell.cat/en/esglesia/esglesia.html>.
- Corbera d’Ebre Kilisesi fotoğrafları*. (2017). 12 Nisan 2019, <http://www.arkitera.com/haber/28980/ferr%C3%A1n-vizoso-architecture>.
- Çeşme Belediyesi arşivi (2019).

Çıkış, Ş. (2009). Modern konut olarak XIX. yüzyıl İzmir konutu: Biçimsel ve kavramsal ortaklıklar. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 211-233.

Doğanlar Şapeli analiz verileri. (2014). 24 Nisan 2019, <http://kentrehberi.izmir.bel.tr/izmirkentrehberi>.

Dor İnşaat arşivi (2019).

Douglas, J. (2006). *Building adaptation* (2th ed.). UK: Elsevier Ltd.

Erkman, F. (1987). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Erol, A. Ö. (2003). *Ege bölgesi Rum Ortodoks kiliseleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Fabrikadan Üniversite Kampüsüne: AGÜ Sümer Kampüsü. (2017). 1 Ekim 2019, <http://www.arkitera.com/gorus/fabrikadan-universite-kampusune-agu-sumer-kampusu/>

Gezgin, İ. (2009). *Tarih boyunca Çeşme*. İzmir: Şenocak Yayıncılık.

Gezgin, İ. (2013). *Parasızlıktan ayakta kalmış kilise: Çeşme Haralambos Kilisesi*. 24 Nisan 2019, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/6157>.

Güler, A. (2007). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e azınlıklar* (2. Baskı). Ankara: Türkar Yayınları.

Günay, S. (2007). *Spatial information systems for conservation of historic buildings case study: Doğanlar Church*. Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Güner, D. (2005). İzmir'in kentsel tarihi. *İzmir Mimarlık Rehberi* içinde (1-18). İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayını.

Hasol, D. (2010). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (11. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü arşivi (2019).

İzmir Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri (2012), İzmir Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü.

İzmir Yangını Haritası (1922). 17 Mart 2019, <http://www.levantineheritage.com/data10.htm>.

İzmir I No'lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi (2019).

İzmir 1854-1856 ve 1876 yılı şehir planları. (2018). 10 Mart 2019, <http://kadimkutuphane.blogspot.com/2018/10/>

İzmir 2 Boyutlu Kent Haritası (2019). *Kiliselerin kent içindeki yerleşimini gösteren haritalar.* 5 Şubat 2019, <http://kentrehberi.izmir.bel.tr/>

Kandemir, Ö. (2013). *Kültürel miras kapsamındaki yapıların çağdaş yaklaşımlarla müze işlevine adaptasyonları: Yeni mekânsal deneyimler.* Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Karpat, K. H. (1985). *Ottoman population 1830-1914, demographic and social characteristics.* Wisconsin, ABD: University of Wisconsin Press.

Kaya, Ö. (2004). *Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar,* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Kayın, E. (1988). *Çeşme tarihi doku araştırması koruma ve restorasyon önerileri,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Konak Belediyesi arşivi (2019).

Kuban, D. (1973). Anıt kavramı üzerine düşünceler. *Mimarlık Dergisi*, (7), 5-6.

Kuban, D. (2000). *Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu.* İstanbul: Yem Yayınları.

Kurtay, C., Aybar, U., Başkaya, A. ve Aksulu, I. (2003). Müzelerde Algılama ve Aydınlatma Kriterlerinin Analizi: Ankara-Anadolu Medeniyetleri Müzesi Orta Holü. *Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 95-113.

Madran, E. ve Özgönül, N. (2011). *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması.* Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.

- Mansel, P. (2011). *Levant - Akdeniz’de ihtişam ve felaketler*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Mercangöz, Z. (2013). Dinsel yapılar mimarisi, *İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, 138-185.
- Ortaylı, İ. (1985). Osmanlı İmparatorluğu’nda millet. *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* 4. Cilt içinde (996-1001). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pekol, B. (2010). *İstanbul’da yeni işlevlerde kullanılan tarihi yapıların üslup sorunsalı*. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Santa María de Vilanova de la Barca / AleaOlea architecture & landscape* (2017). 12 Nisan 2019, <https://www.archdaily.com/803620/>
- Selçuklu Müzesi*. (b.t). 1 Ekim 2019, <http://www.selcuklumuzesi.com/ustmenu.asp?id=19&euid=1&sid=19>.
- Selexyz Dominicanen Kitabevi*. (2009). 12 Nisan 2019, <http://www.mimdap.org/?p=28133>.
- Serçe, E. (2002). İzmir ve havalisi Âsar-ı Atika Muhibleri Cemiyeti ve İzmir Arkeoloji Müzesi’nin kuruluşu. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*,(5), 318-328.
- Serçe, E. (2002). İzmir mahalleleri. *İzmir Kent Kültürü Dergisi*, (1), 162-175.
- Smyanelis, M. C. (2016). *İzmir 1830-1930 unutulmuş bir kent mi? Bir Osmanlı limanından hatıralar* (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toros, T. (1985). Osmanlı İmparatorluğu’nda gayrimüslim azınlıklar. *Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* 4. Cilt içinde (1008-1024). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uçar, H. ve Uçar, A. (2013). İzmir Kemeraltı geleneksel kent dokusunda konut tipleri ve cephe tipolojisi. *Sanat Tarihi Dergisi*, 22 (2), 119-147.

Uğursal, S. (2011). *Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Uluslararası Bildirgeler. 7 Nisan 2019
<http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Digeruluslararasıbildirgeler&dil=tr>.

Umart Mimarlık arşivi (2019).

Urgun, O. (2016). A Glimpse into the Near Past of Çeşme: An Historical and Aesthetic Analysis of the Theotokos and the Haralambos Church, *III. International Çeşme-Chios History, Culture and Tourism Symposium*, 51-70.

Vatikan Müzeleri. (b.t). 3 Eylül 2019,
<http://www.museivaticani.va/content/museivaticani/en/musei-del-papa/storia.html>

Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2003). *İzmir Kartpostalları 1900*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Zeren, M. T. (2010). *Tarihi çevrede yeni ek ve yeni yapı olgusu-çağdaş yaklaşım örnekleri*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.

EKLER

Ek 1: Sosyal Anket Soruları

KONU: KİLİSESİ SOSYAL ANKET FORMU

Tarih:

1.Yaş :.....

2. Eğitim durumunuz: İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐

3. Çalışıyor musunuz? Mesleğiniz:

4. İlgi alanlarınız:

5. Kaç senedir bu bölgede yaşıyorsunuz/çalışıyorsunuz?

6. Size göre bölgenin öne çıkan değerleri nelerdir?

7. Bölgede dikkat çekici/değerli bulduğunuz yapı ve alanlar hangileri?

.....

8. Size göre fiziksel çevrenin sorunları nelerdir?

.....

9. Size göre bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel sorunları nelerdir?

.....

10. Kilisesi’ni ne amaçla ve ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?

.....

11. Kilisesi’nin tarihçesi ile ilgili bilginiz var mı?

12. Kilisesi’ni değerli buluyor musunuz? Nedeni nedir?

.....

13. Kilisesi’nde gerçekleştirilen yeniden işlevlendirme müdahalelerinin yapı çevresi üzerindeki etkisini nasıl nitelendirirsiniz?

.....